

BELGISCHE KAMER VAN
VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

CHAMBRE DES REPRÉSENTANTS
DE BELGIQUE

INTEGRAAL VERSLAG
MET
VERTAALD BEKNOPT VERSLAG
VAN DE TOESPRAKEN

COMPTE RENDU INTÉGRAL
AVEC
COMPTE RENDU ANALYTIQUE TRADUIT
DES INTERVENTIONS

PLENUMVERGADERING

SÉANCE PLÉNIÈRE

woensdag

15-05-2002

14:15 uur

mercredi

15-05-2002

14:15 heures

AGALEV-ECOLO	<i>Anders gaan leven / Ecologistes Confédérés pour l'organisation de luttes originales</i>
CD&V	<i>Christen-Democratisch en Vlaams</i>
FN	<i>Front National</i>
MR	<i>Mouvement réformateur</i>
PS	<i>Parti socialiste</i>
cdH	<i>centre démocrate Humaniste</i>
SP.A	<i>Socialistische Partij Anders</i>
VLAAMS BLOK	<i>Vlaams Blok</i>
VLD	<i>Vlaamse Liberalen en Democraten</i>
VU&ID	<i>Volksunie&ID21</i>

<i>Afkortingen bij de nummering van de publicaties:</i>		<i>Abréviations dans la numérotation des publications:</i>	
DOC 50 0000/000	<i>Parlementair document van de 50e zittingsperiode + basisnummer en volgnummer</i>	DOC 50 0000/000	<i>Document parlementaire de la 50e législature, suivi du n° de base et du n° consécutif</i>
QRVA	<i>Schriftelijke Vragen en Antwoorden</i>	QRVA	<i>Questions et Réponses écrites</i>
CRIV	<i>Integraal Verslag, met links het definitieve integraal verslag en rechts het vertaald beknopt verslag van de toespraken (op wit papier, bevat ook de bijlagen)</i>	CRIV	<i>Compte Rendu Intégral, avec, à gauche, le compte rendu intégral définitif et, à droite, le compte rendu analytique traduit des interventions (sur papier blanc, avec les annexes)</i>
CRIV	<i>Voorlopige versie van het Integraal Verslag (op groen papier)</i>	CRIV	<i>Version Provisoire du Compte Rendu Intégral (sur papier vert)</i>
CRABV	<i>Beknopt Verslag (op blauw papier)</i>	CRABV	<i>Compte Rendu Analytique (sur papier bleu)</i>
PLEN	<i>Plenum (witte kaft)</i>	PLEN	<i>Séance plénière (couverture blanche)</i>
COM	<i>Commissievergadering (beige kaft)</i>	COM	<i>Réunion de commission (couverture beige)</i>

<i>Officiële publicaties, uitgegeven door de Kamer van volksvertegenwoordigers</i>	<i>Publications officielles éditées par la Chambre des représentants</i>
<i>Bestellingen:</i>	<i>Commandes:</i>
<i>Natieplein 2</i>	<i>Place de la Nation 2</i>
<i>1008 Brussel</i>	<i>1008 Bruxelles</i>
<i>Tel.: 02/ 549 81 60</i>	<i>Tél.: 02/ 549 81 60</i>
<i>Fax: 02/549 82 74</i>	<i>Fax: 02/549 82 74</i>
<i>www.deKamer.be</i>	<i>www.laChambre.be</i>
<i>e-mail: publicaties@deKamer.be</i>	<i>e-mail: publications@laChambre.be</i>

INHOUD

Berichten van verhindering	1
WETSONTWERPEN EN -VOORSTELLEN	1
Wetsontwerp betreffende de euthanasie (overgezonden door de Senaat) (1488/1 tot 9)	1
- Wetsvoorstel van de heer Fred Erdman betreffende de problemen rond het levenseinde en de toestand van ongeneeslijk zieke patiënten (93/1 en 2)	1
- Wetsvoorstel van de heer Hugo Coveliers en mevrouw Maggie De Block op de euthanasie (196/1 en 2)	1
- Wetsontwerp betreffende de palliatieve zorg (overgezonden door de Senaat) (1489/1 tot 5)	1
<i>Hervatting van de algemene bespreking</i>	1
<i>Sprekers: Joke Schauvliege, Maggie De Block, Anne-Mie Descheemaeker, Martine Dardenne, Fred Erdman, Hugo Coveliers, voorzitter van de VLD-fractie, François Dufour, Tony Van Parys, Jacques Germeaux, Danny Pieters, Josy Arens, Yvan Mayeur, Bart Laeremans, Luc Goutry, Dirk Pieters, Hubert Brouns, Yolande Avontroodt, Jef Valkeniers, Koen Bultinck</i>	
Mededeling van de voorzitter	44
Regeling van de werkzaamheden	44
Wetsontwerp betreffende de euthanasie (overgezonden door de Senaat) (1488/1 tot 9)	44
- Wetsvoorstel van de heer Fred Erdman betreffende de problemen rond het levenseinde en de toestand van ongeneeslijk zieke patiënten (93/1 en 2)	44
- Wetsvoorstel van de heer Hugo Coveliers en mevrouw Maggie De Block op de euthanasie (196/1 en 2)	44
- Wetsontwerp betreffende de palliatieve zorg (overgezonden door de Senaat) (1489/1 tot 5)	44
<i>Hervatting van de algemene bespreking</i>	44
<i>Sprekers: Daniel Bacquelaine, voorzitter van de MR-fractie, Tony Van Parys, Luc Goutry, Hugo Coveliers, voorzitter van de VLD-fractie, Fred Erdman, Bart Laeremans, Yolande Avontroodt, Danny Pieters, Koen Bultinck</i>	
BIJLAGE	73
INTERNE BESLUITEN	73
INTERPELLATIEVERZOEKEN	73
INGEKOMEN	73
VOORSTELLEN	74
BELANGENCONFLICT	74
TOELATING TOT DRUKKEN	74
MEDEDELINGEN	76
SENAAT	76
EVOCATIE	76
REGERING	76
INGEDIEND WETSONTWERP	76

SOMMAIRE

Excusés	1
PROJETS ET PROPOSITIONS DE LOI	1
Projet de loi relatif à l'euthanasie (transmis par le Sénat) (1488/1 à 9)	1
- Proposition de loi de M. Fred Erdman relative aux problèmes de fin de la vie et à la situation du patient incurable (93/1 et 2)	1
- Proposition de loi de M. Hugo Coveliers et Mme Maggie De Block relative à l'euthanasie (196/1 et 2)	1
- Projet de loi relatif aux soins palliatifs (transmis par le Sénat) (1489/1 à 5)	1
<i>Reprise de la discussion générale</i>	1
<i>Orateurs: Joke Schauvliege, Maggie De Block, Anne-Mie Descheemaeker, Martine Dardenne, Fred Erdman, Hugo Coveliers, président du groupe VLD, François Dufour, Tony Van Parys, Jacques Germeaux, Danny Pieters, Josy Arens, Yvan Mayeur, Bart Laeremans, Luc Goutry, Dirk Pieters, Hubert Brouns, Yolande Avontroodt, Jef Valkeniers, Koen Bultinck</i>	
Communication du président	44
Ordre des travaux	44
Projet de loi relatif à l'euthanasie (transmis par le Sénat) (1488/1 à 9)	44
- Proposition de loi de M. Fred Erdman relative aux problèmes de fin de la vie et à la situation du patient incurable (93/1 et 2)	44
- Proposition de loi de M. Hugo Coveliers et Mme Maggie De Block relative à l'euthanasie (196/1 et 2)	44
- Projet de loi relatif aux soins palliatifs (transmis par le Sénat) (1489/1 à 5)	44
<i>Reprise de la discussion générale</i>	44
<i>Orateurs: Daniel Bacquelaine, président du groupe MR, Tony Van Parys, Luc Goutry, Hugo Coveliers, président du groupe VLD, Fred Erdman, Bart Laeremans, Yolande Avontroodt, Danny Pieters, Koen Bultinck</i>	
ANNEXE	73
DECISIONS INTERNES	73
DEMANDES D'INTERPELLATION	73
DEMANDES	73
PROPOSITIONS	74
CONFLIT D'INTERETS	74
AUTORISATION D'IMPRESSION	74
COMMUNICATIONS	76
SENAT	76
EVOCATION	76
GOUVERNEMENT	76
DEPOT D'UN PROJET DE LOI	76

VERSLAG	76	RAPPORT	76
ARBITRAGEHOF	76	COUR D'ARBITRAGE	76
BEROEPEN TOT VERNIETIGING	76	RECOURS EN ANNULATION	76
PREJUDICIËLE VRAAG	77	QUESTION PREJUDICIELLE	77
JAARVERSLAG	77	RAPPORT ANNUEL	77
CONTROLECOMITÉ VOOR DE ELEKTRICITEIT EN HET GAS	77	COMITE DE CONTROLE DE L'ELECTRICITE ET DU GAZ	77

PLENUMVERGADERING

van

WOENSDAG 15 MEI 2002

14:15 uur

SÉANCE PLÉNIÈRE

du

MERCREDI 15 MAI 2002

14:15 heures

De vergadering wordt geopend om 14.16 uur door de heer Herman De Croo, voorzitter.
La séance est ouverte à 14.16 heures par M. Herman De Croo, président.

Tegenwoordig bij de opening van de vergadering is de minister van de federale regering:
Ministre du gouvernement fédéral présente lors de l'ouverture de la séance:
Magda Aelvoet.

De **voorzitter**: De vergadering is geopend.
La séance est ouverte.

Een reeks mededelingen en besluiten moeten ter kennis gebracht worden van de Kamer. Zij zullen in bijlage bij het integraal verslag van deze vergadering opgenomen worden.
Une série de communications et de décisions doivent être portées à la connaissance de la Chambre. Elles seront reprises en annexe du compte rendu intégral de cette séance.

Berichten van verhindering
Excusés

Karel Pinxten, wegens ziekte / pour raison de santé;
Mirella Minne, Peter Vanhoutte, wegens ambtsplicht / pour obligation de mandat.

Wetsontwerpen en -voorstellen
Projets et propositions de loi

- 01** Wetsontwerp betreffende de euthanasie (overgezonden door de Senaat) (1488/1 tot 9)
- Wetsvoorstel van de heer Fred Erdman betreffende de problemen rond het levenseinde en de toestand van ongeneeslijk zieke patiënten (93/1 en 2)
 - Wetsvoorstel van de heer Hugo Coveliers en mevrouw Maggie De Block op de euthanasie (196/1 en 2)
- Wetsontwerp betreffende de palliatieve zorg (overgezonden door de Senaat) (1489/1 tot 5)
- 01** Projet de loi relatif à l'euthanasie (transmis par le Sénat) (1488/1 à 9)
- Proposition de loi de M. Fred Erdman relative aux problèmes de fin de la vie et à la situation du patient incurable (93/1 et 2)
 - Proposition de loi de M. Hugo Coveliers et Mme Maggie De Block relative à l'euthanasie (196/1 et 2)
 - Projet de loi relatif aux soins palliatifs (transmis par le Sénat) (1489/1 à 5)

Hervatting van de algemene bespreking
Reprise de la discussion générale

De algemene bespreking is hervat.
La discussion générale est reprise.

01.01 Joke Schauvliege (CD&V): Mijnheer de voorzitter, mevrouw de minister, collega's, sta me toe kort even te schetsen waar ik met mijn uiteenzetting gekomen was. Het is goed dat een bevoegd minister, zij het noodgedwongen, zich de moeite heeft getroost om bij het debat aanwezig te zijn. Het leek er even op dat het een symbolische keuze was om vanochtend de minister van Economie af te vaardigen. Wij vrezen inderdaad voor "economische euthanasie".

Vanochtend was ik begonnen met te zeggen dat het voor iedereen vanaf het begin duidelijk moet zijn: ook wij zijn tegen nodeloos lijden; dat is onmenselijk. Ook wij wensen een euthanasieregeling, maar we zijn het fundamenteel oneens met de manier waarop onderhavig ontwerp tot stand is gekomen en verwerpen volledig de voorwaarden die in het ontwerp zijn opgenomen.

Voorts heb ik opgemerkt dat met het ontwerp aan Hollandse "kroketpolitiek" wordt gedaan. Men steekt geld in een automaat en er komt een broodje kroket uit; doe een euthanasieaanvraag en er komt euthanasie uit. Wij zijn steeds bereid geweest om mee te werken aan een regeling en om tot een consensus te komen. Er was echter vanuit de meerderheid een manifeste onwil. De wet moet een paars-groen pamflet worden, en dit ten koste van een degelijke wetgeving met een brede maatschappelijke consensus. Het resultaat is nefast en opent de deur voor misbruiken.

In het debat werd volledig voorbijgegaan aan de medische realiteit. Euthanasie staat niet op zichzelf; euthanasie kan niet los gezien worden van een globale regeling patiëntenrechten. Ik heb vanochtend uiteengezet waarom en heb ook vragen gesteld, zoals wat wordt verstaan onder de termen "medisch dossier", "wilsbeschikking" en "vertrouwenspersoon".

Ik heb daarop geen antwoord gekregen. Bovendien waren de besprekingen in de commissie vaak ondermaats en kwam er niet steeds een antwoord op de gestelde vragen.

Nu in de commissie voor de Volksgezondheid de wet op patiëntenrechten hangende is en we volop met de bespreking bezig zijn, kreeg ik graag een antwoord op mijn vragen. Ik denk dat juridische zekerheid belangrijk is en ik zou het antwoord graag in het verslag opgenomen zien. Ik hoop dat de bevoegde minister mij straks een afdoend antwoord geeft.

Ten tweede, heb ik vanmorgen de noodzakelijkheid geschetst van een globale regeling rond medisch handelen bij het levenseinde. Dit werd geschrapt in het huidige wetsontwerp, waarschijnlijk om onenigheid binnen de meerderheid te verdoezelen. Het ontbreken van een globale regeling houdt gevaren in. Euthanasie is maar het topje van de ijsberg, de besluitvorming van de medische beslissingen omtrent het levenseinde zoals pijnbestrijding, staken of nalaten van medische behandelingen ontbreekt. Dit zal tot heel veel vragen leiden en zelfs aanleiding geven tot het aanwenden van sluiptwegen. Statistieken bewijzen nochtans het belang van een algemene regeling. Euthanasie moet binnen een ruimer kader worden geregeld.

Voor CD&V zitten er vijf grote struikelblokken in dit ontwerp. In de eerste plaats kan euthanasie niet in een niet-terminale fase. Euthanasie kan volgens voorliggend ontwerp ook bij louter psychisch

01.01 Joke Schauvliege (CD&V): Nous sommes heureux de pouvoir enfin saluer la ministre Aelvoet. Ce matin, c'est le ministre des Affaires économiques qui était présent. Il s'agissait d'un choix symbolique du gouvernement: nous craignons en effet des euthanasies économiques.

Je répète que le CD&V condamne la souffrance inutile. Nous avons toujours été disposés à collaborer à une telle réglementation mais nous sommes heurtés à la mauvaise volonté manifeste de la majorité. Le résultat est une loi néfaste caractérisée par de nombreuses incertitudes. J'ai déjà demandé ce matin quelle était la définition exacte d'une déclaration anticipée et d'une personne de confiance. J'aimerais que la ministre réponde à cette question car elle est capitale pour la sécurité juridique.

Une approche globale s'impose, l'euthanasie doit être abordée dans le cadre plus large des droits du patient et de la fin de vie. Cela n'a pas été le cas, sans doute en raison des dissensions au sein de la majorité. Le refus de collaborer dont a fait preuve la majorité a éclaté au grand jour lorsque nos amendements, même les plus techniques, ont été rejetés. L'objectif de ce gouvernement n'est pas d'élaborer une loi mais un pamphlet politique.

J'ai déjà expliqué ce matin trois des cinq écueils identifiés par le CD&V: l'euthanasie en phase non terminale, la souffrance purement psychique pouvant justifier une euthanasie et l'euthanasie pratiquée sur des personnes incapables d'exprimer leur volonté à condition qu'une déclaration anticipée ait été établie depuis cinq ans maximum. Ce dernier élément fait des médecins de véritables "exécuteurs". Je voudrais également aborder le manque de critères de prudence et l'absence de peine particulière

lijden evenals bij wilsonbekwamen. Daarnaast vinden wij dat in dit ontwerp in onvoldoende zorgvuldigheidsvoorwaarden zijn voorzien en vinden wij het ongehoord dat er in geen afzonderlijke straf is voorzien voor euthanasie.

De eerste drie redenen heb ik vanmorgen uitvoerig toegelicht, nadat ik had betreurd dat men niet voor een consensus had gekozen over de grenzen van meerderheid en oppositie heen.

Een deel van de huidige meerderheid zag het uitwerken van een regeling voor euthanasie in samenspraak met CD&V niet zitten. In de commissie voor de Justitie vond ook een ondermaats debat plaats. Alleen de voorzitter, de heer Erdman, heeft de moeite gedaan een aantal vragen te beantwoorden. Wij hebben ook heel weinig reacties gekregen van de andere indieners van de voorstellen. Alle amendementen werden verworpen, ook louter technisch-juridische verbeteringen zoals het amendement waarmee wij tegemoetkomen aan de verwijzing in de wet op de palliatieve zorg naar een wet die niet meer bestaat. Dat is onbegrijpelijk, het gaat ons petje te boven. Alles moest blijkbaar zo snel mogelijk door het Parlement geraken, omdat dit meer een politiek pamflet is dan een wet. Wij waren zeker bereid tot een goed debat te komen om naar een consensus te streven, maar het heeft niet mogen zijn.

Thans kom ik terug op de vijf grote struikelblokken, waardoor de CD&V-fractie het ontwerp niet kan aanvaarden. Ik heb zonet toegelicht dat het voor ons onaanvaardbaar is dat euthanasie voor niet-terminale patiënten mogelijk is. De grenzen van de medische noodzaak worden overschreden. Het is een bevestiging van het recht dat iedereen die het niet meer ziet zitten, de opdracht kan geven zijn leven te beëindigen zonder dat de andere mogelijkheden worden aangereikt aan een mens in nood.

Ik heb ook gewezen op het gebrek aan intellectuele logica. Men zegt dat het begrip "terminaal" niet kan worden gedefinieerd of niet relevant is. Ik stel echter vast dat er in het ontwerp wel een verschillende regeling bestaat voor terminale en niet-terminale patiënten. De procedurele waarborg is één maand verplichte bedenktijd voor niet-terminale patiënten.

Dat houdt eigenlijk in dat een aanvraag tot doding wordt gelijkgesteld met de aankoop van een stofzuiger. Wie impulsief bestelt, heeft nog even bedenktijd, maar daar blijft het dan ook bij.

Een tweede belangrijke struikelblok voor ons is het feit dat het onaanvaardbaar is dat louter psychisch lijden ook aanleiding kan geven tot euthanasie. Depressieve en psychiatrische patiënten, dementen en Alzheimer-patiënten kunnen voor ons niet tot het toepassingsgebied gerekend worden. De wet is beangstigend op dat vlak.

Een derde reden waarom wij dat ontwerp niet kunnen goedkeuren, is het feit dat euthanasie ook kan bij wilsonbekwame mensen. Het ontwerp miskent op die manier de meest essentiële voorwaarde: de vrije wil van de betrokkene. Wie niet in staat is om zijn verzoek tot euthanasie te formuleren, kan volgens het ontwerp toch geëuthanaseerd worden als er ooit een wilsverklaring is opgesteld. Die wilsverklaring kan tot vijf jaar vóór het verzoek dateren. Men is

présent. Il s'agissait d'un choix symbolique du gouvernement: nous craignons en effet des euthanasies économiques.

Je répète que le CD&V condamne la souffrance inutile. Nous avons toujours été disposés à collaborer à une telle réglementation mais nous sommes heurtés à la mauvaise volonté manifeste de la majorité. Le résultat est une loi néfaste caractérisée par de nombreuses incertitudes. J'ai déjà demandé ce matin quelle était la définition exacte d'une déclaration anticipée et d'une personne de confiance. J'aimerais que la ministre réponde à cette question car elle est capitale pour la sécurité juridique.

Une approche globale s'impose, l'euthanasie doit être abordée dans le cadre plus large des droits du patient et de la fin de vie. Cela n'a pas été le cas, sans doute en raison des dissensions au sein de la majorité. Le refus de collaborer dont a fait preuve la majorité a éclaté au grand jour lorsque nos amendements, même les plus techniques, ont été rejetés. L'objectif de ce gouvernement n'est pas d'élaborer une loi mais un pamphlet politique.

J'ai déjà expliqué ce matin trois des cinq écueils identifiés par le CD&V: l'euthanasie en phase non terminale, la souffrance purement psychique pouvant justifier une euthanasie et l'euthanasie pratiquée sur des personnes incapables d'exprimer leur volonté à condition qu'une déclaration anticipée ait été établie depuis cinq ans maximum. Ce dernier élément fait des médecins de véritables "exécuteurs". Je voudrais également aborder le manque de critères de prudence et l'absence de peine particulière en cas d'euthanasie.

nooit zeker dat die vrije wil nog steeds dezelfde is op het moment dat men zijn wil niet meer kan uitdrukken. De arts wordt op die manier gereduceerd tot een doodsofficier of een executieheer en kan niet samen met de patiënt tot een oplossing of beslissing komen dat in uiterste nood toch tot euthanasie moet worden overgegaan. Die regeling rond de wilsverklaring laat geen toezicht, openheid en controleerbaarheid toe. Voor wie wilsonbekwaam is, zijn er minder voorwaarden dan voor wie wel in staat is zijn wil uit te drukken. Dat is voor ons onaanvaardbaar.

Mijnheer de voorzitter, tot daar gaat mijn kort overzicht over de uitleg die ik deze morgen al gegeven had. Ik kom nu aan de vierde grote struikelblok waarom het voor onze fractie onaanvaardbaar is dat die wet goedgekeurd zou worden.

Het vierde struikelblok is het feit dat er in deze wet veel te weinig zorgvuldigheidsvoorwaarden zijn opgenomen.

01.02 Maggie De Block (VLD): Mevrouw Schauvliege, als u zegt dat de artsen de executeurs zijn, mag ik dan vragen welke rol de advocaten volgens u hebben als u op dezelfde toon spreekt over de mensen? Zijn de advocaten dan de nagels aan de doodskest? Ik begrijp uw toon niet als u zegt dat de artsen als executeurs optreden.

01.02 Maggie De Block (VLD): Pourquoi dites-vous que des médecins deviendront des exécuteurs?

01.03 Joke Schauvliege (CD&V): Ik heb niet gezegd dat de artsen als executeur optreden. Ik heb gezegd dat wat in het ontwerp staat, ertoe leidt dat de artsen niets anders zullen kunnen dan euthanasie toepassen.

01.03 Joke Schauvliege (CD&V): C'est la conséquence de ce projet de loi. Je n'ai pas voulu porter d'accusations à l'adresse des médecins en général.

01.04 Maggie De Block (VLD): Dat is hetzelfde. Dat is uw interpretatie.

01.05 Joke Schauvliege (CD&V): Dat is niet hetzelfde. Dat is iets helemaal anders. Ik heb mij niet over de artsen in het algemeen uitgesproken.

01.06 Anne-Mie Descheemaeker (AGALEV-ECOLO): Mijnheer de voorzitter, ik dacht dat duidelijk in de wet vermeld staat dat niemand verplicht is om mee te werken aan de uitvoering van euthanasie. Dat geldt voor de twee partijen. Alleen de patiënt zelf kan een verzoek tot euthanasie doen. Alleen een arts kan daarop ingaan, rekening houdend en akkoord gaand met alle criteria. Geen enkele arts, niemand trouwens, kan worden verplicht om aan euthanasie mee te werken. De beperking geldt voor beide partijen, zowel voor de patiënt die een verzoek moet doen, als voor de arts die akkoord moet gaan om in het proces mee te gaan.

01.06 Anne-Mie Descheemaeker (AGALEV-ECOLO): Nul n'est forcé de collaborer à la pratique de l'euthanasie. Aucune personne concernée, pas même les médecins, ne peut être contrainte d'y contribuer.

01.07 Joke Schauvliege (CD&V): Ik had het wel over de wilsonbekwamen en het feit dat op voorhand een wilsverklaring kan worden opgesteld. Ik kan alleen maar vaststellen dat in de wet, als het over wilsonbekwamen gaat, in minder waarborgen is voorzien. Dat is gevaarlijk. Dat kan aanleiding geven tot misbruik.

01.07 Joke Schauvliege (CD&V): Je songeais aux personnes incapables d'exprimer leur volonté. Le texte ne comporte pas assez de garanties pour cette catégorie.

01.08 Martine Dardenne (ECOLO-AGALEV): Monsieur le président, si j'ai bien lu dans la loi, on ne vise pas les incapables. On parle

01.08 Martine Dardenne (ECOLO-AGALEV): Als ik de wet

d'une déclaration anticipée pour les personnes qui, à ce moment, ne sont plus conscientes. Mais il y a une procédure particulière à suivre qui me paraît poser une série de garanties.

goed begrepen heb, gaat het niet om de wilsonbekwamen. Er is een buitengewoone procedure die in waarborgen voorziet.

01.09 Joke Schauvliege (CD&V): Ik kan in het voorliggend ontwerp alleen maar vaststellen dat, wanneer men wilsonbekwaam is, er minder waarborgen in de wet zijn ingeschreven.

01.09 Joke Schauvliege (CD&V): La loi offre moins de garanties aux incapables.

01.10 Fred Erdman (SP.A): Mijnheer de voorzitter, ik houd er niet van te onderbreken, maar wanneer men een juridische term gebruikt, moet men dit in het kader van die juridische term bekijken. U spreekt over iemand die niet meer bij bewustzijn is en catalogeert die als wilsonbekwaam. Er is terzake wel een enorm verschil. Wilsonbekwamen zijn mensen die in alle mogelijke omstandigheden hun wil niet meer kunnen uiten. Hier bepaalt de wet alleen, trouwens in het kader van andere voorwaarden, dat de wilsverklaring geldt voor iemand die niet meer bij bewustzijn is en niet meer bij bewustzijn zal komen. Dat is geen wilsonbekwaamheid.

01.10 Fred Erdman (SP.A): La terminologie exacte est très importante: quelqu'un qui est inconscient et restera inconscient n'est pas nécessairement un incapable.

01.11 Joke Schauvliege (CD&V): Voor een persoon die een wilsverklaring heeft afgelegd en die zijn wil niet meer kan uiten, zijn er in de wet minder waarborgen ingeschreven. Dat is gevaarlijk.

01.11 Joke Schauvliege (CD&V): J'ai simplement indiqué qu'il existe moins de garanties pour cette catégorie de personnes, ce qui représente un danger.

01.12 Hugo Coveliers (VLD): Dat is onjuist. Artikel 4, § 1 zegt duidelijk: "...een handelingsbekwame meerderjarige of een ontvoogde minderjarige, ingeval hij zijn wil niet meer kan uiten, schriftelijk...". Er zijn even veel voorwaarden aan verbonden als aan de andere methode. U moet eens zeggen waar u die mindere garanties ziet.

01.12 Hugo Coveliers (VLD): Les conditions figurent à l'article 4, paragraphe 1er. Pourquoi les garanties vous paraissent-elles insuffisantes?

01.13 Joke Schauvliege (CD&V): Het is toch logisch. Als op het moment dat de vraag wordt gesteld, de persoon zijn wil niet kan uitdrukken en als het gaat om een verklaring van vijf jaar geleden, kan die persoon de situatie heel anders inschatten. Hoe kan u garanderen dat de persoon die vandaag een vraag tot euthanasie stelt, dezelfde wil heeft als vijf jaar geleden?

01.13 Joke Schauvliege (CD&V): Comment peut-on être certain que la volonté d'une personne soit la même aujourd'hui qu'il y a cinq ans?

01.14 Hugo Coveliers (VLD): Mevrouw, daarin is voorzien in het artikel waarin staat: "De wilsverklaring kan op elk moment worden opgesteld. Zij moet schriftelijk worden opgemaakt ten overstaan van twee meerderjarige getuigen van wie er minstens één geen materieel belang heeft bij het overlijden van de patiënt. Het moet gedateerd en ondertekend worden door degene die de verklaring aflegt, door de getuigen, in voorkomend geval door de vertrouwenspersoon". Als u zegt dat u daar geen vertrouwen aan schenkt, dan mag u geen enkel eigenhandig geschreven testament nog laten uitvoeren.

01.14 Hugo Coveliers (VLD): Cette volonté est soumise à des conditions: elle doit notamment être exprimée par écrit en présence de deux témoins majeurs. Il y a d'autres conditions. Celui qui ne peut se rallier à une telle formule, ne peut pas non plus prêter foi à un testament manuscrit.

01.15 François Dufour (PS): Monsieur le président, depuis vingt ans, j'ai décidé que mon corps serait incinéré. Je mourrai tard, à 133 ans, on me l'a dit! Alors que je jouis encore de toutes mes capacités, j'ai fait le choix de me faire incinérer. Au nom de quoi ne respecterait-on pas mes volontés lorsque je décéderai? C'est la même chose.

01.15 François Dufour (PS): Ik ben nog wilsbekwaam. Wanneer ik kom te overlijden, wil ik worden gecremeerd. Ik zal 133 jaar oud worden! Waarom zou men mijn laatste wilsbeschikking niet

Chère madame, je pourrais aussi signer un papier, vingt ans plus tôt, précisant que je ne souhaite pas que ma vie se termine dans les pires souffrances mais, qu'au contraire, on m'aide à partir dans la dignité, sans trop de souffrances. Il est probable que, le moment venu, je serai dans l'incapacité de réaffirmer la position que j'avais exprimée vingt ans avant.

Mais je souhaite que l'on respecte mes volontés. Je pense que ceux qui font un choix en leur âme et conscience alors qu'ils disposent de toutes leurs facultés, souhaitent que l'on respecte leur volonté à la fin de leur vie. Vous n'avez pas à faire de sentiment sur des questions inutiles.

01.16 Le président: Une trentaine d'orateurs sont inscrits. Toutes les opinions sont valables. J'apprécie un débat où les participants interviennent mais je vous demande d'être brefs.

01.17 Tony Van Parys (CD&V): Mijnheer de voorzitter, de uiteenzetting van de heer Dufour is interessant. Samen met mevrouw Schauvliege brengen wij echter de volgende overweging in het debat: in welke mate is men vandaag in staat te beslissen over een situatie die zich zal voordoen over vier of vijf jaar, wanneer men in totaal andere omstandigheden zal bestaan, namelijk in een situatie van onbewustzijn? Men zal op dat ogenblik niet meer in staat zijn om zijn wil te uiten. Ons uitgangspunt is dat gelijk wie het einde van zijn leven rustig, menswaardig moet kunnen doorbrengen. Wij zeggen dat omdat precies daarvoor de palliatieve zorg de mogelijkheid biedt. Pas wanneer palliatieve zorg een menswaardig bestaan niet kan garanderen, kan men voor ons in die extreme situatie overgaan tot euthanasie.

Onze fundamentele kritiek is dat men vandaag onmogelijk kan zeggen wat er over vier of vijf jaar zal gebeuren. De rechtsgeldigheid van een wilsverklaring, gedateerd op vandaag over een situatie over zo veel tijd, in totaal andere omstandigheden, betwisten wij fundamenteel.

De **voorzitter:** Mijnheer Van Parys, u bent als spreker ingeschreven en zult de gelegenheid krijgen om uw standpunt uiteen te zetten.

Ik moet het debat een beetje in de hand houden.

01.18 François Dufour (PS): Mijnheer de voorzitter, ik wil de heer Van Parys even kort meedelen dat men in het leven moet weten wat men wil.

01.19 Tony Van Parys (CD&V): Ik ben het volledig eens met uw stelling. Wij willen precies dat die wil zeer duidelijk en gezuiverd geuit wordt. Wat men wil moet zeer duidelijk tot uiting komen. Wij stellen dat wat u binnen vier jaar zult willen niet noodzakelijk hetzelfde zal zijn als wat u nu wil.

De **voorzitter:** Mijnheer Van Parys, u bent net als mevrouw Descheemaeker ook ingeschreven voor het debat. Ik meen dat de heer Germeaux ook ingeschreven is. Ik laat nog een korte repliek toe en dan moet mevrouw afronden, zoniet staat ze hier morgenvroeg nog. Mij stoort dat niet want het is hier goed.

01.20 Jacques Germeaux (VLD): Mijnheer de voorzitter, ik zou even

naleven? Als mijn levenseinde slecht evolueert, zal ik vragen dat men mij helpt op een waardige wijze en zonder pijn er een eind aan te maken. Ik zal misschien wilsonbekwaam zijn op het beslissende moment wanneer ik mijn verzoek formuleer, maar ik vraag dat men mijn wilsbeschikking respecteert.

01.17 Tony Van Parys (CD&V): La critique fondamentale formulée par Mme Schauvliege consiste à dire que nul ne peut prédire son avenir ni savoir quelle sera sa situation et ses conditions de vie dans quatre ou cinq ans. Une fois la déclaration anticipée de volonté rédigée, on ne peut pas savoir si on ne souhaitera pas un jour la modifier dans l'hypothèse où on se trouverait dans un état critique. Les soins palliatifs peuvent constituer une issue pour une personne se trouvant dans l'impossibilité d'exprimer sa volonté. L'euthanasie devrait être réservée aux situations extrêmes.

01.20 Jacques Germeaux (VLD):

willen antwoorden op de opmerkingen van de heer Van Parys en mevrouw Schauvliege. Als u even naar de wilsverklaring kijkt, meen ik dat u wel jaren van tevoren een keuze kunt maken. Wat wel verandert is dat deze toestand volgens de stand van de wetenschap onomkeerbaar is. Als er één dynamiek is, is het wel de wetenschap. Die zal met de jaren evolueren waardoor de toestand zal veranderen. Ik meen wel dat men jaren van tevoren een keuze kan maken.

01.21 Tony Van Parys (CD&V): Maar u zult geen keuze meer kunnen maken.

De **voorzitter:** Mevrouw Descheemaeker, u kunt uw uiteenzetting afronden.

01.22 Anne-Mie Descheemaeker (AGALEV-ECOLO): Mijnheer de voorzitter, ik verwijs intussen naar bladzijde 12, artikel 14 van de wet waarover we het hier hebben. "Het verzoek en de wilsverklaring, bedoeld in de artikelen 3 en 4 van deze wet, hebben geen dwingende waarde". Er blijft dus altijd een zekere relativiteit bestaan. Dat staat er letterlijk in.

De **voorzitter:** Mijnheer Van Parys, u zult straks ruim de tijd krijgen om uw standpunt toe te lichten. Mevrouw Schauvliege, u hebt al onderbroken. Ik heb dit soort debatten graag maar men moet de spreker ook zijn gedachtengang kunnen laten ontwikkelen.

01.23 Joke Schauvliege (CD&V): Mijnheer de voorzitter, ik voeg eraan toe dat er een fundamenteel verschil is tussen iemand die tijdens zijn leven beslist wat er na zijn dood met hem mag gebeuren en iemand die beslist dat er een einde mag worden gemaakt aan zijn leven. Dat is een groot verschil, omdat het onomkeerbaar is. Als die wil niet wordt gedetecteerd, dan is er een groot verschil, omdat er al dan niet een einde aan het leven wordt gemaakt.

(...)

Ik zal het nu hebben over het feit dat er volgens ons in het wetsontwerp veel te weinig zorgvuldigheidsvoorwaarden werden ingebouwd. De Raad van State heeft terecht opgemerkt dat een euthanasiewet enkel verenigbaar is met artikel 2 van het EVRM, dat het recht op leven beschermt, op voorwaarde dat de wet voldoende waarborgen inbouwt en in een afdoende controlesysteem voorziet. Wij zijn van oordeel dat de zorgvuldigheidsvoorwaarden in het wetsontwerp onvoldoende zijn. Zowel de procedure a priori als de controle a posteriori schieten volgens ons tekort om een afdoende bescherming te bieden aan het recht op leven.

Straks zal ik nog uitgebreid terugkomen op het recente arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Ik had dan ook graag het standpunt van de regering terzake vernomen.

Waarom zijn er volgens ons veel te weinig zorgvuldigheidsvoorwaarden ingebouwd in het voorliggende wetsontwerp? In de procedure a priori ontbreekt een duidelijke en volwaardige palliatieve filter. Het wetsontwerp maakt de palliatieve zorg ondergeschikt aan euthanasie. Palliatie wordt niet als een reëel behandelingsalternatief beschouwd. Volgens het ontwerp volstaat het dat er even in de marge, samen met een heleboel andere informatie die aan de patiënt moet worden meegedeeld, op wordt gewezen. Dat

La science progresse à grands pas. Je pense cependant que l'on peut faire une déclaration à propos d'une situation susceptible de se produire ultérieurement.

01.22 Anne-Mie Descheemaeker (AGALEV-ECOLO): A la page 12, je lis à l'article 14 que la déclaration anticipée de volonté n'est pas contraignante.

01.23 Joke Schauvliege (CD&V): Il y a une différence entre la décision portant sur ce qui doit se passer après la mort et la décision sur la question de savoir s'il faut mettre un terme à la vie.

Ce matin, j'ai déjà parlé de précautions insuffisantes et du fait que les soins palliatifs soient complètement subordonnés à l'euthanasie. En fait, le présent projet vide de sa substance le projet de loi sur les soins palliatifs.

On dresse toujours le portrait du patient autonome qui à la fin de sa vie peut choisir consciemment un menu spécifique parmi les menus lui proposés par son médecin. Mais un demandeur ou une demandeuse d'euthanasie ne demande pas en premier lieu qu'on y accède à sa demande mais que quelqu'un vienne frapper à sa porte et lui dise: "Je vais prendre soin de vous". L'approche relationnelle des soins revêt une importance fondamentale. Le médecin n'est pas un marchand mais quelqu'un qui vise à assurer le bien-être de son patient.

vormt voor ons een miskenning van de huidige mogelijkheden van de palliatieve zorg. Het is ook een miskenning van de inzet van zoveler, professionele en vrijwillige krachten die zich dagelijks inzetten in de palliatie.

Iedereen in Vlaanderen die van dicht of ver te maken heeft met palliatieve zorg, begrijpt niets van een ontwerp over euthanasie zonder palliatieve filter. Daarom moet voor ons, naast de consultatie van een andere arts en van het verplegend team, ook het advies van een palliatief deskundige worden ingewonnen. De vraag naar euthanasie is een uitzonderlijke, maar vaak ook dubbelzinnige vraag. De patiënt die in een situatie van fysiek ondraaglijke en onbehandelbare pijn verkeert, verwoordt in zijn vraag naar levensbeëindiging vaak iets anders dan hij werkelijk bedoelt.

In een aantal CD&V-amendementen wordt gevraagd om palliatieve zorg als een maatschappelijk signaal op te nemen in de wet op de euthanasie. Het hoort daar thuis, gezien het noodzakelijk verband tussen beide begrippen. Een aparte wet over euthanasie onderschat immers de complexiteit van de werkelijkheid en legt de noodzakelijke verbanden niet. Ook het bekende arrest-Jabot van de Nederlandse Hoge Raad, stelde dat de overheid verplicht is palliatie aan te bieden en dat, indien een patiënt palliatie weigert, deze voor zichzelf niet de noodtoestand creëert die de vraag tot euthanasie verantwoordt. Ook uit artikel 2 van het EVRM kan worden afgeleid dat palliatieve zorg moet worden uitgewerkt als antwoord op de vraag naar euthanasie. De repliek die altijd van de indieners komt, luidt dat palliatieve zorg wordt geregeld in een afzonderlijke wet. Dit overtuigt echter niet. Hierbij wordt de stelling afgewezen dat palliatie een alternatief is voor de vraag naar euthanasie. Door palliatieve zorg afzonderlijk te regelen, wijst men deze toets af en wordt het alleen maar een keuze. Palliatie wordt dan nog geregeld in een wet waar eigenlijk ook niets in staat. Het is een van de vele lege dozen die wij de voorbije jaren in het Parlement hebben zien passeren.

Steeds weer wordt ten onrechte het beeld geschetst van de autonome patiënt die op volle sterkte en met een volledig inzicht een beslissing neemt, nadat hij een toelichting heeft gekregen. Dit beeld geeft geen blijk van een dialectische kijk op de mens, waarbij beslissingen gezamenlijk worden genomen, waarbij wordt geluisterd en waarbij een ander om raad wordt gevraagd. In het meerderheidsvoorstel wordt uitgegaan van een geneesheer die een menu voorschotelt, waaruit de patiënt die aan het einde van zijn leven staat, kan kiezen.

Uit de hoorzittingen is evenwel gebleken dat de patiënt die om euthanasie verzoekt, dit in de eerste plaats niet doet in de hoop dat het zou worden ingewilligd, maar wel om iemand te horen en te zien, iemand die op de deur komt kloppen en zegt bij hem te blijven. De relationele zorgbenadering is essentieel, niet de gelijkschakeling tussen palliatie en euthanasie. Palliatieve zorg is geen alternatief voor een keuze tussen zorg en dood. Het beeld dat de relatie tussen arts en patiënt gelijk is aan de relatie tussen een koper en een verkoper is een onaanvaardbare simplificatie. Het uitgangspunt moet zijn dat de arts steeds het welzijn van de patiënt voor ogen heeft. Bijna alle getuigen die tijdens de hoorzittingen werden gehoord, bevestigden dat de oprechte verzoeken om euthanasie, zoals bedoeld in het wetsontwerp, vrij uitzonderlijk zijn. Decodering was een sleutelwoord.

Les demandes d'euthanasie qui sont vraiment exprimées consciemment sont exceptionnelles. Elles sont surtout suscitées par des éléments tels que la crainte d'une souffrance future, d'une dépendance croissante, de la perte de sa dignité et de l'acharnement thérapeutique. Il faut protéger le malade qui se trouve dans une situation de dépendance de manière à pouvoir déceler sa volonté réelle. Dès lors, il est incompréhensible et impardonnable que les partis de la majorité aient retranché l'exigence d'une demande d'euthanasie dénuée de toute équivoque. Les amendements CD&V qui prévoyaient l'avis obligatoire d'un expert en soins palliatifs seront de nouveau soumis aux voix.

A l'heure actuelle, l'avis du second médecin se limite à un rapport sur la souffrance du patient. Il faudrait en élargir la portée. Le second médecin devrait pouvoir se prononcer sur la gravité de la maladie, son incurabilité du point de vue médical et l'éventualité des soins palliatifs.

Le contrôle *a posteriori* est quasiment impossible car les sanctions encourues pour le non-respect des conditions liées à l'euthanasie ne sont pas précisées. Un médecin qui pratique l'euthanasie commet-il une infraction en omettant d'en faire la déclaration? Ce sont précisément les contrôles qui entourent l'euthanasie qui doivent garantir la sécurité juridique, pour le médecin comme pour le patient. A quoi bon définir dans la loi des conditions précises si les médecins n'acceptent pas de se justifier et rendent ainsi impossible tout contrôle de leurs actes?

C'est pourquoi l'amendement CD&V prévoit que chaque médecin doit envoyer dans les vingt-quatre heures après l'acte d'euthanasie un rapport écrit à un

De patiënt geeft in zijn verzoek uiting aan zijn vrees voor een toekomstig lijden, voor een toenemende afhankelijkheid, voor het verlies van waardigheid, voor therapeutische hardnekkigheid, enzovoort. De zieke patiënt bevindt zich nog altijd in een toestand van afhankelijkheid en hij moet worden beschermd.

De opstellers van het Burgerlijk Wetboek gaven blijk van een groot psychologisch inzicht in de samenleving toen ze, zoveel jaar geleden, naast het vrijwillig karakter van het testament, ook de bepaling opnamen dat artsen en apothekers die de patiënt op het einde van zijn leven hebben behandeld, geen voordeel kunnen putten uit dat testament.

Er is dus een onweerlegbaar vermoeden dat er op zwakke personen een maatschappelijke druk kan worden uitgeoefend. Waarborgen zijn bijgevolg noodzakelijk om de werkelijke wil van de patiënt te detecteren. Daarom is het ook onbegrijpelijk en onvergeeflijk dat de meerderheidspartijen de vereiste dat het verzoek ondubbelzinnig moet zijn uit het voorstel hebben weggestemd. Einde september 2001 en nog deze week wees de Federatie Palliatieve Zorg Vlaanderen er terecht op dat er in de voorgestelde euthanasieprocedure geen palliatieve filter is ingebouwd. Een palliatieve filter is nodig voor het opsporen van oneigenlijke vragen om euthanasie, te wijten aan een slechte of een ontbrekende palliatieve zorg, of omdat de patiënt zich eenzaam of angstig voelt. De in de commissie weggestemde CD&V-amendementen die voorzagen in het noodzakelijk advies van een palliatief deskundige worden daarom opnieuw ter stemming voorgelegd.

De stellingnamen van de Federatie Palliatieve Zorg Vlaanderen en de palliatieve zorgartsen tijdens de hoorzittingen tonen bovendien aan dat het concept palliatieve zorg ook veel ruimer is. Het gaat om een reële palliatieve cultuur die verder uitgebouwde opleiding, onderzoek en voorlichting noodzakelijk maakt. Zij bevestigen vooral dat de uitbouw van de palliatieve zorgverstrekking in België onvoldoende ontwikkeld is. Deze kritische opmerkingen zijn van cruciaal belang nu dezelfde artsen en verplegers bevestigen dat de palliatieve zorg de vraag naar euthanasie uitzonderlijk maakt. Een tweede bewijs van de ontoereikende zorgvuldigheidswaarborgen in het ontwerp betreft het advies van de tweede arts.

Het advies van de tweede arts beperkt zich nu tot het rapporteren over het voortdurend, ondraaglijk en niet te lenigen karakter van de pijn of van de nood. Dit advies moet voor ons worden opengetrokken, zoals trouwens ook bepaald in de Nederlandse wet waarnaar toch zo graag wordt verwezen door de indieners van het voorliggende ontwerp.

Het advies moet eveneens betrekking hebben op het nemen van alle beslissingen in hun geheel. De tweede arts moet zich ook uitspreken over de zwaarwichtigheid van de medische aandoening, alsook over de medische uitzichtloosheid en dergelijke.

Een derde punt van kritiek waarom er te weinig waarborgen zijn opgenomen in het ontwerp is het feit dat de controle nadien volledig te wensen overlaat. De controle a posteriori is nagenoeg onmogelijk omdat niet werd bepaald welke sanctie aan de niet-naleving van elke voorwaarde is verbonden. Het is onder meer onduidelijk aan welk

médecin spécialisé en médecine légale qui doit vérifier aussitôt si toutes les mesures de précaution ont été respectées. Si ce n'est pas le cas, le second médecin communique ses conclusions au procureur du Roi. Si toutes les précautions ont bien été observées, le second médecin fait parvenir son rapport à une commission de vérification régionale. Cette formule offre des garanties au médecin comme au patient parce qu'elle comporte une phase-tampon avant que le dossier soit transmis au parquet. Elle ouvre un espace de concertation et permet un processus décisionnel objectivant, sans que l'on pénètre d'emblée dans la sphère criminelle.

La proposition de la majorité, qui prévoyait initialement la communication immédiate au parquet a finalement été amendée jusqu'à tomber dans l'autre extrême, à savoir une communication non sanctionnée par le médecin au moyen d'un formulaire d'enregistrement adressé à la commission d'évaluation. Le contrôle a posteriori est donc purement administratif. La politique structurelle en matière de poursuites est confiée à une commission d'évaluation partielle qui ne constitue nullement un élément-tampon et dont le Conseil d'Etat a déjà estimé qu'elle n'est pas viable en tant qu'instance de contrôle. En effet, le ministère public peut toujours procéder directement à des poursuites en dehors de la commission d'évaluation. Quel est le statut de cette commission? S'agit-il d'une juridiction administrative? Un médecin peut-il interjeter appel de ses décisions? Pourquoi la commission décide-t-elle à la majorité des deux tiers?

L'absence de règles claires pour déterminer la cause du décès, pour en informer les autorités compétentes et pour en contrôler

misdrijf een arts zich schuldig maakt die euthanasie toepast en daarbij alle voorwaarden naleeft, maar hiervan geen aangifte doet binnen de gestelde termijn. Hierover is niets bepaald, ook niet in artikel 5 van het ontwerp.

Een wettelijke regeling, zeker voor een delicate kwestie als euthanasie, staat of valt met de mate waarin de naleving ervan kan worden gecontroleerd. In dat verband stellen wij ons vragen en bovendien vrezen wij dat er onvoldoende waarborgen zijn ingebouwd.

Dergelijke controle kan positief worden ingevuld. Zij moet ervoor zorgen dat voldoende rechtszekerheid wordt gecreëerd en dat kan worden nagegaan of de arts te goeder trouw handelt. Op die manier heeft de patiënt veel meer rechtszekerheid.

Wat baat het echter om precieze voorwaarden in de wet in te schrijven wanneer de artsen niet of onvoldoende bereid zijn om verantwoording over hun handelingen af te leggen? Het is niet of nauwelijks mogelijk enige controle uit te oefenen om de naleving van alle voorwaarden te verzekeren.

Het CD&V-amendement voorziet er daarom in dat elke behandelende arts binnen de 24 uur na het euthanaserend handelen een schriftelijk verslag moet verzenden aan een arts die in gerechtelijke geneeskunde is gespecialiseerd. Die arts moet onmiddellijk nagaan of alle zorgvuldigheidsvereisten werden nageleefd. Bij kennelijke niet-naleving van alle zorgvuldigheidsvereisten zal deze arts een rapport aan de procureur des Konings afleveren. Daarop kan het parket dan besluiten of al dan niet tot een teraardebestelling kan worden overgegaan. Indien de arts geen onregelmatigheden vaststelt, stuurt hij het verslag, samen met zijn bevindingen, naar een nog op te richten regionale toetsingscommissie. Deze formule biedt betere garanties aan de patiënt, maar ook aan de arts. Het is goed dat er een buffer is opdat niet alles automatisch zomaar aan het parket zou worden overgezonden. In een dergelijk systeem is ruimte voor overleg en zijn er mogelijkheden om tot een objectiverende besluitvorming te komen zonder meteen in de criminele sfeer te belanden. Een realistische en werkbare meldings- en handavingsregeling houdt rekening met dit bufferprincipe, maar voert ook een doelgerichte controle in op de waarachtigheid van alle meldingen. Indien men fiscale aangiften controleert, waarom dan niet een euthanasieaangifte?

Het meerderheidsvoorstel, dat aanvankelijk voorzag in een rechtstreekse melding aan het parket – hetgeen na tal van hoorzittingen onwerkbaar bleek – werd door de fractieleiders van de meerderheid geamendeerd tot in het andere extreme. Nu wordt voorzien in een niet-gesancioneerde melding door de arts, door het verzenden van een registratieformulier aan de evaluatiecommissie.

Enkel indien deze evaluatiecommissie twijfelt over de naleving van de voorwaarden kan zij – ze is niet eens verplicht – met een tweederde meerderheid het dossier verzenden aan het parket. Dit systeem maakt elke reële controle onmogelijk. Het is het koninginnestuk om een louter administratieve controle te organiseren. Het structureel vervolgingsbeleid wordt overgelaten aan een commissie. Zoals uit het ontwerp blijkt, zal de vraag of deze commissie zal zijn samengesteld

l'exactitude entraîne un nombre record d'exhumations en Belgique. Etant donné que l'on souhaite aujourd'hui autoriser l'euthanasie "administrative", il faut mettre au point un système de signalement transparent et contrôlable. Mais la majorité rejette cette idée pour précisément pouvoir dépénaliser l'euthanasie en excluant tous les risques sur le plan pénal.

Le projet de loi supprime l'euthanasie du Code pénal. L'interdiction de principe de l'euthanasie en droit pénal permettrait d'envoyer un signal indiquant qu'il ne s'agit pas d'une pratique médicale usuelle. A l'inverse, la dépénalisation de l'euthanasie donne à penser qu'il s'agit d'une pratique médicale courante. Le risque d'abus est le plus élevé chez les patients en phase terminale. Au moment où un être est le plus vulnérable, il doit bénéficier d'une protection accrue. Le caractère par principe punissable de l'euthanasie ne consiste pas simplement à se raccrocher symboliquement à un Code pénal inchangé. En Belgique, des médecins mettent fin, chaque année, à la vie de 1900 patients sans que ceux-ci en aient exprimé la demande. Cette donnée devrait constituer la pierre de touche de tout processus décisionnel. L'absence de toute peine spécifique dans le Code pénal pose un grave problème et les euthanasies pratiquées sans respecter les conditions requises tombent, dès lors, sous le coup des dispositions applicables en cas d'homicide. Les médecins éviteront donc de prendre des risques et ne pratiqueront pas l'euthanasie par crainte ou le feront sous le couvert de vouloir apaiser la douleur du patient. Quoi qu'il en soit, ils éviteront qu'un contrôle soit exercé sur leurs actes. Il est faux d'affirmer que l'on garantit la sécurité juridique en dépénalisant l'euthanasie. Il n'y a pas de sécurité juridique, ni pour le médecin, ni pour le patient.

uit vertegenwoordigers die reeds een a-prioristandpunt hebben en waarvan men bij voorbaat weet vanuit welk ideologisch denkkader zij redeneren. Dergelijke commissie moet in tegendeel een zekere afstandelijkheid hebben en dient te worden samengesteld uit personen waarvan men bij voorbaat weet welke hun opvattingen zijn. In de plaats van een buffer is deze evaluatiecommissie veeleer een autonome instantie die in de plaats van het parket op een administratief de noodzaak van een administratieve vervolging zal adviseren.

De Raad van State heeft ook doen opmerken dat deze evaluatiecommissie de bevoegdheden van het openbaar ministerie niet kan uitsluiten. De zogenaamde buffer is werkelijk van alle nut beroofd. Het openbaar ministerie kan nog steeds vervolgen, maar in feite zal de evaluatiecommissie alle dossiers bijhouden en wellicht zal er zeer weinig worden gemeld.

Ten slotte blijven nog tal van vragen, waarop geen antwoorden zijn gegeven. Hopelijk zal straks nog een antwoord volgen en zullen we eindelijk een duidelijk antwoord krijgen op tal van vragen. Waarom werd bij voorbeeld gekozen voor een tweederde meerderheid in de commissie? Waarom zetelt er geen ethicus in de commissie? Wat is het statuut van deze commissie? Is het een administratief rechtscollege? Kan een arts in beroep gaan tegen een beslissing van de commissie?

Bovendien is er nog een ander probleem. In België is het aantal lijkopgravingen bij de hoogste ter wereld. Volgens specialisten en de forensische geneeskunde heeft dit te maken met een gebrek aan duidelijke regels in verband met het vaststellen van de overlijdensoorzaak, de meldingen aan een deskundige overheid en de controle op de waarachtigheid van de opgegeven doodsoorzaak. Zeker nu men overgaat tot het toelaten van een administratieve euthanasie, is het noodzakelijk dat er een doorzichtig meldingssysteem wordt opgezet, dat bovendien controleerbaar moet zijn. Daarenboven voorziet het meerderheidsvoorstel niet in de mogelijkheid tot autopsie vooraleer de begraafing plaatsvindt. Nochtans voorziet ook het Nederlandse systeem in een dergelijke voorafgaande toelating. Het is duidelijk dat ook deze weigeringen van de indieners van het meerderheidsvoorstel slechts tot doel hebben om een volledige depenalisering van euthanasie mogelijk te maken, met uitsluiting van alle strafrechtelijke risico's.

Een vijfde belangrijk knelpunt waarom voor ons dit ontwerp onaanvaardbaar is, is het feit dat er geen enkele afzonderlijke straf voor euthanasie wordt bepaald. Artikel 2 van het ontwerp definieert euthanasie, maar doet dit zeer algemeen. Daarbij worden termen gebruikt als "door een andere dan de betrokkene". Het is ook onvolledig: de omstandigheden worden in artikel 2 absoluut niet aangehaald.

Bij het lezen van die definitie, hebben we indruk dat het de bedoeling was om dit op te nemen in de strafwet. Ook artikel 3 wekt diezelfde indruk. Toch laat het ontwerp euthanasie uit de strafwet. Ofwel kiest men ervoor euthanasie in de strafwet op te nemen en dan voorziet men in een aparte wet de strafuitsluitingsgronden, ofwel laat men euthanasie buiten de strafwet, maar dan moet de definitie worden herschreven en moet duidelijk worden gesteld om welke handeling

Le CD&V, est d'avis que la meilleure des constructions juridiques consiste à légitimer l'euthanasie dans les cas les plus exceptionnels de situation d'urgence. Il ne s'agit pas, en effet, d'une pratique médicale normale mais d'un acte social.

Par le biais de ce projet, la majorité fait de la politique du "tout, tout de suite": aussitôt demandé, aussitôt accordé. L'enjeu dépasse pourtant de loin la simple prise en considération d'une liste.

Lorsque le médecin a épuisé toutes les possibilités médicales, il se trouve en situation de détresse. L'appel de détresse indiscutablement subjectif du patient, suivi de toute une série d'opérations procédurières, ne peut suffire à ôter à l'euthanasie son caractère délictueux.

Voilà de quoi il s'agit foncièrement: l'approche par la situation de détresse et la force majeure permettent de conserver le caractère délictueux, et les conditions individuelles peuvent permettre l'absence de faute ou de sanction. Dans le cas de la légalisation, le commandement "Tu ne tueras point" n'est pas du tout respecté. C'est précisément l'objet du projet: légaliser au lieu de décriminaliser. A cet égard, il va plus loin que la législation néerlandaise: l'euthanasie est possible si l'on respecte la procédure.

het gaat, wie ze mag stellen en in welke omstandigheden.

Het was te eenvoudig om te zeggen dat de wetgever euthanasie moet toelaten omdat het in de realiteit gebeurt. Dan zou men ook andere maatschappelijke gedragingen, zoals belastingontduiking, te snel rijden en geweld moeten toestaan. Wanneer de samenleving een bepaalde handeling in het strafrecht opneemt, spreekt zij hierover tegelijk een oordeel uit. In de context van dit debat betekent dit dat een principieel verbod op euthanasie in het strafrecht een signaal is dat het hier niet gaat om een normale medische handeling. Omgekeerd is een depenalisering van euthanasie een signaal dat het hier om een gewone medische handeling gaat en dit zou het verwachtingspatroon rond het sterfbed ingrijpend kunnen veranderen.

Wanneer zijn er immers de meeste kansen op misbruiken? Uiteraard bij een terminale patiënt. Wanneer is het zelfbeschikkingsrecht van de patiënt het zwakst? Wanneer hij stervende is, tijdens de laatste acht of veertien dagen van zijn leven. Op dat ogenblik zijn alle mogelijke vormen van manipulatie, druk en gebrek aan autonomie het meest aanwezig. Het gaat immers niet om het principe van de autonomie, maar om de feitelijke autonomie van de patiënt. Op het ogenblik dat hij het zwakst is, moet hij bijkomende bescherming krijgen. Het principieel strafbare karakter van euthanasie is dan ook niet te reduceren tot een symbolisch vasthouden aan een ongewijzigd strafwetboek. Wanneer men besluit euthanasie uit het strafrecht te halen is het noodzakelijk dat wordt uitgegaan van een worst case scenario. Een dergelijke wetgeving heeft immers een hele reeks afgeleide gevolgen. Naast de intensiteit van het menselijk leven zijn er nog een hele reeks andere zaken in het geding. Er is de bezorgdheid om de morele integriteit van het medische beroep, om misbruiken, verwaarlozing of onbegrip ten aanzien van erg kwetsbare mensen. Men doet er verkeerd aan om vanuit een grenzeloos optimisme de ogen te sluiten voor dit soort situaties.

Het onderzoek Deliëns toonde aan dat jaarlijks in België 1.903 patiënten door artsen worden gedood zonder dat ze erom hebben gevraagd. Dit zou het ijkpunt van iedere besluitvorming moeten zijn. Het land zou eigenlijk in rep en roer moeten staan. Het feit dat er geen bijzondere straf is bepaald in de euthanasiewet is echt een probleem. Het betekent dat bij schending van de euthanasiewet de reeds bestaande bepalingen in het strafwetboek van toepassing worden. Dit zijn de bepalingen die op moord betrekking hebben, ongeacht of het om een belangrijke of minder belangrijke bepaling in de euthanasiewet gaat. Louter het miskennen van een louter vormelijke verplichting, zoals niet op de juiste wijze aangifte doen van legitieme euthanasie, kan aldus leiden tot het opleggen van een straf die - zelfs gelet op de toepasselijke minimumstraffen en de mogelijkheid om verzachtende omstandigheden in acht te nemen - bezwaarlijk kan worden geacht in redelijke verhouding te staan tot de tenlastelegging. Dit zal ertoe leiden dat artsen risico's zullen vermijden: ofwel zullen zij uit angst geen euthanasie plegen in gevallen waar het ten volle juridisch en ethisch verantwoord is, ofwel zal het euthanaserend handelen gecamoufleerd worden als pijnbestrijding. In ieder geval zullen de artsen tot elke prijs willen vermijden dat hun gedrag wordt getoetst. Daardoor wordt de gerechtelijke en de maatschappelijke controle op euthanasie - volgens de indieners toch wel een van de belangrijkste doelstellingen van de wet - volledig ondermijnd. De Belgische wet zal op dit punt de

toets van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens niet doorstaan.

Wanneer men tot een regeling voor euthanasie wil overgaan, dient die aan de artsen de nodige rechtszekerheid te bieden. Dit is slechts mogelijk door formules met betrekking tot een voorafgaande toetsing uit te werken zodat de arts aan de hand van welbepaalde parameters weet dat hij binnen de grenzen van het toelaatbare handelt.

Rechtszekerheid kan alleen worden gegarandeerd door in concreto voldoende waarborgen in te bouwen. Die waarborgen moeten er niet alleen zijn om de patiënt tegen willekeur te beschermen, maar zijn ook belangrijk voor de geneesheer. Het argument dat rechtszekerheid wordt geboden door euthanasie uit het strafrecht te halen, gaat dus niet op. Integendeel, de rechtszekerheid van de patiënt wordt er volledig door ondermijnd. De arts heeft ook onvoldoende referentiepunten om er redelijkerwijze vanuit te gaan dat hij niet zal worden gestraft.

Voor CD&V biedt de noodtoestand de beste juridische constructie om euthanasie te regelen. Door het gebruik van de noodtoestand door de arts wordt benadrukt dat het toestaan van euthanasie geen normale medische handeling is. Het is wel een maatschappelijke handeling, waarvoor de arts rekenschap moet geven. Het begrip noodtoestand drukt zeer goed uit met welke situatie men wordt geconfronteerd. Dat is helemaal iets anders dan een opsomming van de voorwaarden waaronder de levensbeëindiging mogelijk is.

Met dit ontwerp doet de meerderheid aan Hollandse kroket-politiek.

01.24 Hugo Coveliers (VLD): Mevrouw, u spreekt altijd over de noodtoestand, een begrip dat jaren geleden hier ook naar boven werd gehaald bij de bespreking van een ander ethisch probleem. Een noodtoestand is toch per definitie iets dat men niet kan voorzien, iets waaraan men zelf niet meewerkt – men noemt het soms “le fait du prince”. Hier gaat het toch niet om zo’n toestand. Hoe kunt u nu zeggen dat het om een noodtoestand gaat, wanneer u het zelf voorziet en zelf eraan meewerkt? Dat is toch geen noodtoestand. Anders hebt u een ander begrip van noodtoestand ingevoerd. Het is misschien een katholieke noodtoestand, maar dit is geen noodtoestand volgens de vigerende begrippen.

01.25 Joke Schauvliege (CD&V): Noodtoestand betekent dat de arts die met een patiënt wordt geconfronteerd en die het recht op leven wil beschermen, een nood vaststelt en niet anders kan dan die nood te lenigen.

01.26 Hugo Coveliers (VLD): Als ik het goed begrijp, laat u de arts volledig oordelen over het leven van de patiënt, volgens uw begrip van noodtoestand.

01.27 Joke Schauvliege (CD&V): In samenspraak met de patiënt; u hebt niet goed geluisterd.

01.28 Hugo Coveliers (VLD): Maar als de patiënt het zelf vraagt, is er toch geen noodtoestand, want dan creëert hij het toch zelf.

01.29 Joke Schauvliege (CD&V): Collega, ik heb daarnet uitgelegd dat, wanneer een patiënt die aan het einde van zijn leven is en euthanasie vraagt, niet altijd bedoelt dat hij dood wil. Het is een vraag om hulp.

01.30 Hugo Coveliërs (VLD): Hij vraagt dus euthanasie, maar volgens u bedoelt hij iets anders.

01.31 Joke Schauvliege (CD&V): Hij vraagt om hulp, maar dat moet worden nagegaan en gedecodeerd. Dat heb ik daarnet toegelicht.

01.32 Hugo Coveliërs (VLD): Zo kunt u natuurlijk alles verklaren. U zegt ja, maar eigenlijk wilt u neen zeggen. Dat is nieuw, maar origineel.

01.33 Joke Schauvliege (CD&V): Collega Coveliërs, met dit ontwerp doet de meerderheid aan Hollandse kroket-politiek: men vraagt naar euthanasie en er komt een vraag uit. Voor ons betekent euthanasie niet het overlopen van een checklist. Het gaat niet over het louter invullen van voorwaarden en dan gewoon op de vraag ingaan. De arts bevindt zich in een noodtoestand wanneer hij wordt geconfronteerd met een situatie waarin hij met zijn medische deskundigheid wil blijven helpen, maar waarbij de medische middelen waarover hij beschikt niet meer afdoende zijn om de fysieke nood van de terminale patiënt te lenigen. Het louter subjectief invoeren van een subjectieve noodtoestand door de patiënt, gevolgd door een aantal procedurele handelingen, kan niet volstaan om euthanasie van haar strafbaar karakter te ontdoen.

Samengevat, het fundamentele verschil tussen enerzijds, een benadering waarbij een beroep wordt gedaan op de noodtoestand of op overmacht en anderzijds, de voorwaardelijke legalisering van euthanasie bestaat erin dat volgens de eerste benadering het strafbare karakter van euthanasie onverkort behouden blijft, maar dat de individuele omstandigheden van het geval ertoe kunnen leiden dat er geen schuld en bijgevolg geen straf is. De algemene regel blijft evenwel intact. De legalisering van euthanasie onder voorwaarden heeft echter tot gevolg dat de strafrechtelijke regel "gij zult niet doden" in bepaalde gevallen niet van toepassing is en dat aldus de bescherming van het leven niet in alle gevallen als algemeen principe kan worden vooropgesteld. Sommige levens moeten blijkbaar meer worden beschermd dan andere.

Het voorstel van de meerderheid gaat ervan uit dat er een maatschappelijke consensus zou bestaan om euthanasie te depenaliseren, terwijl dat helemaal niet blijkt uit de hoorzittingen. Integendeel, men stelt zich vooral kritische vragen over het meerderheidsvoorstel, zeker over bepaalde aspecten ervan. Het meest opvallende daarbij is dat de grote meerderheid van de gehoorde personen de discussie niet voeren voor of tegen het zelfbeschikkingsrecht, maar wel over de wijze waarop een aantal dramatische omstandigheden bij het einde van het leven op een menselijke wijze kunnen worden opgelost. Het tegenargument van de rechtsonzekerheid, die zou worden weggewerkt door een depenalisering, wordt aldus door de meeste belanghebbenden zelf weerlegd. De depenalisering van euthanasie zou een gemakkelijk argument kunnen worden om geen maximale inspanningen meer te

01.33 Joke Schauvliege (CD&V): Le médecin belge ne peut plus se rendre coupable d'euthanasie, ce délit n'existe plus dans le Code pénal. Le parquet doit prouver qu'un délit a été commis, mais lequel? Meurtre? Assassinat? Par analogie avec la législation néerlandaise, notre proposition consiste à considérer l'euthanasie comme un délit tout en établissant des causes de justification.

A la suite de l'affaire Pretty, la Cour de Strasbourg a considéré que l'article 2 de la Convention européenne des droits de l'homme contraint à défendre la vie humaine. Ce principe implique une législation concrète et efficace dans laquelle l'euthanasie ne peut être dépénalisée. L'article 2 ne prévoit toutefois pas un droit à disposer de soi-même entre la vie et la mort.

moeten doen, teneinde een volledig zorgaanbod bij het levenseinde te garanderen. Euthanasie staat niet in de strafwet en wordt er door het ontwerp ook niet in opgenomen. De Nederlandse wetgever heeft euthanasie wel in de strafwet opgenomen, om vervolgens in strafuitsluitingsgronden te voorzien. In die zin heeft de Nederlandse wetgeving euthanasie eigenlijk gedecriminaliseerd. Dat betekent dat euthanasie onder bepaalde voorwaarden uit het strafrecht wordt gehaald. De Nederlandse arts die euthanasie toepast en daarbij aan de zorgvuldigheidsvereisten voldoet, is aldus niet strafbaar. Het voorliggende ontwerp zegt hetzelfde over de Belgische arts, maar slaat de voorgaande stappen volledig over. Eigenlijk gaat het ontwerp veel verder dan de Nederlandse wetgever. Het decriminaliseert euthanasie niet, maar het legaliseert euthanasie: euthanasie wordt toegelaten onder bepaalde voorwaarden en mits het volgen van een procedure. De arts, die zich niet aan die voorwaarden houdt, maakt zich niet schuldig aan het plegen van euthanasie – dat misdrijf bestaat niet – maar wel aan het plegen van een ander misdrijf. Terzake moet het parket aantonen om welk misdrijf het dan wel zou gaan. Gaat het om onopzettelijke doodslag, moord of het niet verlenen van hulp aan personen in nood? Ons voorstel bestaat er dan ook in om, naar analogie van de Nederlandse wet, euthanasie als misdrijf op te nemen in de strafwet.

Dat zijn de vijf knelpunten in het voorliggende ontwerp.

Recente uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens te Straatsburg in de zaak-*Pretty* noodzaken mij ertoe daar even bij stil te staan. Het Hof te Straatsburg heeft, naar aanleiding van die zaak, een aantal principiële overwegingen gewijd aan de draagwijdte van de bepalingen van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Die beschouwingen staan los van het concrete geval *Pretty* en die een impact hebben op de draagwijdte van het ontwerp dat hier vandaag ter stemming voorligt. Het arrest gaat niet alleen over de uniek Britse situatie, maar algemeen over de vraag of de overheid iemand mag hinderen wanneer een persoon naar eigen oordeel ondraaglijk lijdt en de hulp van anderen wil invoeren om te kunnen sterven. Artikel 2 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens voorziet in de bescherming van het menselijk leven. Artikel 2 van het EVRM voorziet, nog volgens het Hof, in een positieve verplichting voor de staat om de nodige maatregelen te nemen om het menselijk leven te beschermen. Die verplichting impliceert een concrete en doeltreffende strafwetgeving om het menselijk leed te beschermen. Euthanasie kan dus niet worden gedepenaliseerd. Artikel 2 impliceert geen zelfbeschikkingsrecht en geen keuzemogelijkheid tussen leven of dood. Artikel 2 van het EVRM voorziet aldus geen recht op sterven, ongeacht of u dat goed vindt of niet. De verzoekster, wijlen mevrouw *Pretty*, ...

De **voorzitter**: Mevrouw Schauvliege, de heer Pieters wenst u te onderbreken. Daarna wil ik u vragen om uw besluit te formuleren.

Collega's, ik wil het volgende opmerken. In principe duurt de spreektijd in een algemene bespreking 30 minuten. Ik vind dat onderwerp echter te belangrijk om fetisjistische beperkingen op te leggen. Ik wil echter wel vragen om de best mogelijke medewerking van eenieder. Dat onderwerp is belangrijk en ik heb geen probleem met een langere spreektijd. Tussen de spreektijd die het Reglement voorschrijft en de enorme tijd die een spreker terecht meent te moeten nemen, kan een groot verschil liggen.

01.34 Danny Pieters (VU&ID): Mijnheer de voorzitter, ik wil alleen mijn vraag van daarstraks herhalen onder het ondervoorzitterschap. Ik zei toen al dat het arrest voor een nieuw feit heeft gezorgd. Wij zullen wellicht verschillende sprekers horen die daarvan hun lezing zullen geven.

Ten eerste, is het mogelijk om daarover enige objectieve informatie te verkrijgen? Daarbij denk ik aan de tekst van het arrest.

Ten tweede, daarnet vroeg ik al of de regering terzake een standpunt kan innemen. In onze externe relaties is de regering namelijk verantwoordelijk. Kan de regering zeggen of er door dat arrest bepalingen uit het euthanasie-wetsontwerp in moeilijkheden komen?

Deze vraag heb ik daarstraks reeds gesteld en ik herhaal ze nu.

01.35 Joke Schauvliege (CD&V): Mijnheer de voorzitter, ik kan mij aansluiten bij wat de heer Pieters zegt. Ik zal deze vraag straks ook nogmaals herhalen.

Mevrouw Pretty voerde voor het Europees Hof te Straatsburg aan dat artikel 2 inhoudt dat elk individu het recht op sterven heeft en dat de Staat de positieve verplichting heeft om deze mogelijkheid in de interne wetgeving in te bouwen. Het Hof te Straatsburg heeft deze interpretatie uitdrukkelijk afgewezen. Het Hof verwijst terzake naar aanbeveling 1418 van de Raad van Europa die een absoluut verbod op de opzettelijke levensbeëindiging van ongeneeslijk zieken en stervenden vooropstelt. Nu het recht op zelfbeschikking geen juridische rechtvaardiging kan betekenen voor handelingen die tot doel hebben het leven opzettelijk te beëindigen, integendeel, bepaalt het Hof uitdrukkelijk dat artikel 2 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens de staten verplicht noodzakelijke maatregelen te nemen ter bescherming van het menselijk leven. De motivering van het arrest stemt volledig overeen met het standpunt van de CD&V-kamerfractie tijdens de bespreking van het wetsontwerp. Het euthanasievoorstel van de meerderheid gaat inhoudelijk en juridisch uit van het recht op euthanasie, los van de concrete, objectieve situatie. Men stelt de eigen subjectieve vraag centraal, die bovendien zeer omzichtig moet worden benaderd. Omdat het euthanasievoorstel van de meerderheid in het recht op actieve euthanasie voorziet, is het strijdig met artikel 2 van het EVRM.

Wijlen mevrouw Pretty riep ook in dat zij recht had op bescherming van haar privé-leven. Volgens mevrouw Pretty voorziet de bepaling van artikel 8 van het EVRM in een recht op zelfbeschikking. Het Europees Hof besluit dat dit niet zo is en dat het toegelaten is dat de overheid bepaalde beslissingen neemt die nodig zijn en dat de Staat zich in de privé-sfeer mengt omdat het openbaar gezag moet worden beschermd. In een democratische samenleving moeten bepaalde maatregelen worden genomen die ervoor zorgen dat de rechten en vrijheden van iedereen, ook van de zwakkeren in de samenleving, zoals zieken, worden beschermd.

Het Hof verantwoordt dat de ratio legis van de Britse bepaling precies de zwakheid is van de personen die moeten worden beschermd. Zoals CD&V tijdens de bespreking van het ontwerp vooropstelde, benadrukt het Hof ook dat met betrekking tot een dergelijke wetgeving in eerste instantie met mogelijke misbruiken en afwijkingen

01.34 Danny Pieters (VU&ID): Cet arrêt constitue une donnée nouvelle. Il ne fait aucun doute que plusieurs orateurs l'interpréteront à leur manière. Pouvons-nous disposer du texte de l'arrêt? Je réitère ma demande d'information objective et le point de vue du gouvernement.

01.35 Joke Schauvliege (CD&V): Je partage l'avis de M. Pieters et je redemanderai tout à l'heure au gouvernement de réagir.

Feu Mme Pretty argumentait que l'article 2 oblige l'Etat à insérer le droit de mourir dans la législation. La Cour européenne des droits de l'homme a clairement réfuté cet argument en renvoyant à une recommandation du Conseil européen et elle a interprété l'article 2 comme un moyen d'inciter les Etats à prendre des mesures de protection. Le CD&V partage cette interprétation.

Du point de vue de son contenu et sur le plan juridique, cette proposition se fonde sur un droit à l'euthanasie, lequel est toutefois fondé sur la demande subjective et personnelle du patient de pouvoir recourir à l'euthanasie. Dans la mesure où cette proposition permet également l'euthanasie pour les personnes qui ne sont pas en phase terminale, le texte n'est certainement pas conforme à l'article 2. Mme Pretty fondait sa demande sur les articles 3 et 8 qui prescrivent le respect de la vie privée. La Cour européenne des droits de l'homme renvoie toutefois à une disposition de l'article 8 qui autorise l'intervention – normalement interdite – des autorités lorsque les libertés et les droits des malades sont mis en cause.

rekening moet worden gehouden. Wij wezen herhaaldelijk op de gevaren van een euthanasiewet waarbij niet in afdoende zorgvuldigheidswaarborgen is voorzien. De huidige euthanasiewet kan volgens ons - wij zijn hierin door de uitspraak van het Europees Hof gesterkt - niet de toetsing van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens doorstaan. Ik wil de regering dan ook vragen om hierop een duidelijk antwoord te formuleren.

Mijnheer de voorzitter, alvorens af te ronden, heb ik nog een laatste bedenking. Dit is de laatste bespreking van het wetsontwerp inzake euthanasie in de Kamer. Er is gebleken dat er wellicht geen jota meer zal veranderen. Ook hier werd vanmorgen de toon aangehouden die tijdens de bespreking in de commissie voor de Justitie werd gezet. Het is een feit dat er geen debat is, dat er zelfs geen belangstelling is van de bevoegde minister. Nog niet zo lang geleden verklaarde PS-voorzitter Di Rupo dat deze regering het verschil zal maken in ethische dossiers. Inderdaad, na het drugsdebacle waar niemand uit de politieke en publieke wereld nu nog weet wat de norm is, wat wel en niet mag, zijn wij hier nu met euthanasie bezig. België zou een gidsland zijn. De gids heeft echter blijkbaar te veel gedronken en waggelt lallend de verkeerde richting uit.

Die richting wordt maatschappelijk noch internationaal ondersteund.

Eind juli 2001 bracht de commissie Mensenrechten van de Verenigde Naties een erg kritisch rapport uit over de Nederlandse wet op euthanasie en hulp bij zelfdoding. De commissie vreest terecht dat de Nederlandse wet bij gebrek aan controle tot een routinepraktijk zal leiden. Ze pleit ervoor dat Nederland zijn wet zou herzien om ervoor te zorgen dat de procedures voldoende garanties bieden tegen misbruiken, onder meer ingevolge druk van derden. De commissie stelde dat er moet worden voorzien in strenge controle vooraf en sancties nadien.

Omdat er enkel een zekere controle achteraf is, is het mogelijk dat een leven wordt beëindigd zonder dat aan de wettelijke voorwaarden wordt voldaan. Het is belangrijk deze opmerking van de Verenigde Naties in beschouwing te nemen, te meer daar het Belgische wetsontwerp op niet minder dan zeven punten verder gaat dan de Nederlandse wet. Dat is inderdaad het verschil maken in ethische dossiers. Als de Verenigde Naties het Nederlandse beleid zo sterk afkeurt, dan zal het de Belgische regeling, die op zeven cruciale punten veel verder gaat, zeker met open armen aanvaarden. België zal de meest liberale euthanasiewetgeving van de hele wereld hebben. De indieners van de ontwerpen hebben van de wet op de euthanasie een symbooldossier gemaakt, een politiek fetisj. Wat voor ons ligt is veeleer een politiek pamflet dan een wet. Het ergste is dat de meerderheid weet dat om een onvolmaakte wet gaat. Haar antwoord luidt: "De wet zal nog wel worden gewijzigd." Dat doet me denken aan politiek op afbetaling. Half werk leveren om toch maar iets te kunnen leveren. De meerderheid dacht dat ze met dit voorstel het warm water had uitgevonden. Ze hebben het water uitgevonden. Het wetsontwerp betreffende de euthanasie is zeewater: hoe meer men ervan drinkt, hoe meer dorst men krijgt. Hoe meer men dit ontwerp bestudeert, hoe meer men ervan overtuigd geraakt dat het nog slechter is dan helemaal geen regeling te hebben.

01.36 Josy Arens (PSC): Monsieur le président, mesdames,

La Cour européenne des droits de l'homme et le CD&V estiment que la loi doit tenir compte des abus et écarts éventuels. Nous avons déjà souligné à plusieurs reprises le manque de critères de contrôle et de rigueur. Ce projet est dès lors contraire à la Convention européenne des droits de l'homme.

Comme M. Pieters, je demande que le gouvernement s'exprime clairement à propos de l'arrêt rendu et de sa justification.

Ceci dit, il est évident que l'on ne modifiera plus le projet d'un iota. Le ton a déjà été donné, au sein de la commission de la Justice, et ce matin encore. En ce qui concerne les dossiers éthiques, on nous avait promis que la Belgique serait un pays pilote. Mais le pilote est ivre et emprunte en titubant une voie dans laquelle ni la société belge ni les autres pays ne le suivront.

Un rapport rédigé par les Nations Unies portait déjà un jugement très critique sur la loi néerlandaise relative à l'euthanasie, craignant que cette pratique devienne une routine. Ce rapport préconisait dès lors un aménagement de la loi. Nous devons sans nul doute tenir compte de ces observations: ce projet instaure en matière d'euthanasie la législation la plus libérale au monde.

L'inquiétant est que la majorité sait pertinemment que la loi est incomplète mais s'abrite derrière l'argument selon lequel cette loi sera modifiée ultérieurement et qu'il s'agit d'une politique menée sur le long terme. Plus on analyse le projet, plus on est convaincu qu'il vaudrait encore mieux n'avoir aucune réglementation.

01.36 Joseph Arens (PSC): Maar

messieurs, chers collègues, madame la ministre, cher collègue Dufour, trop souvent la question de l'euthanasie est posée en termes dichotomiques comme étant celle qui oppose le principe de la liberté individuelle à la vie en collectivité, le monde chrétien à la laïcité, la vie à la mort. Le débat sur l'euthanasie n'est pas celui-là. Il ne participe pas de ce manichéisme. Le débat sur l'euthanasie suppose un autre questionnement sur la dimension humaine, invite à se pencher sur la finitude de l'être humain, interpelle notre devenir en tant qu'êtres et sujets de droit dans la société contemporaine, avec tout ce qu'elle comporte en termes de progrès scientifiques, sociaux et économiques.

Rappelez-vous les propos du docteur Marianne Desmedt, entendue en commission de la Justice: « Nous évoluons dans un monde qui, en cherchant continuellement à repousser les limites du possible, est parvenu à différer l'échéance de la mort et à renforcer le fantasme humain d'immortalité. De plus, en privilégiant le matérialisme et le productivisme, il a généré un système de valeurs où le bien-être physique et l'utilité économique de l'individu occupent les premières places. La mort et le mourant ont été chassés de notre environnement. »

Il n'y a en effet plus de place dans nos sociétés occidentales pour les personnes économiquement faibles, pour celles qui n'atteignent pas un certain degré de rentabilité, pour les malades et les mourants. Ceux-là sont plongés dans la solitude, délaissés, abandonnés sans espoir d'accéder une fois encore à un quelconque bien-être. Dans ce contexte, quelle est cette liberté individuelle que certains revendiquent à grands cris? Que peut représenter ce droit de mourir qui n'est plus que l'expression du désespoir de se voir abandonné, relégué au rang d'objet usagé et inutilisable, définitivement dénué de toute rentabilité et donc de tout intérêt? Combien d'entre nous peuvent encore prétendre être de réels sujets de droit, libres d'agir en toute liberté et sans contrainte extérieure lorsqu'ils sont confrontés à la question de la fin de vie? Piètre victoire, finalement, que celle de pouvoir exercer une liberté conditionnée par des impératifs sur lesquels l'individu n'a aucune maîtrise. Est-ce ce modèle de société que nous voulons? Est-ce ce message-là que nous voulons transmettre à nos enfants? Si c'est cela la liberté que certains proposent, il serait grand temps d'en revoir la copie. Je m'étonne d'ailleurs que, dans les rangs de la majorité, certains puissent adhérer si facilement à un tel projet de société qui consacre la fracture sociale et ne bénéficie en définitive qu'à une élite de la société, celle qui dispose des moyens financiers et intellectuels nécessaires pour accéder à la connaissance, au savoir et, inévitablement, au pouvoir et à la liberté que ces derniers procurent.

Notre groupe refuse d'adhérer à un tel projet de société. Nous refusons de nous inscrire dans un projet qui n'intègre aucune notion de solidarité.

Nos exigences s'inscrivent dans le nouveau projet politique dont notre société a grand besoin et que mon parti s'est efforcé de définir dans la charte de l'humanisme démocratique. Nous voulons construire avec tous ceux qui veulent trouver une alternative à l'individualisme et au matérialisme contemporains une nouvelle voie politique: l'humanisme démocratique qui transcende le clivage droite-gauche et répond aux attentes de la société du vingt et unième

al te vaak wordt euthanasie benaderd vanuit een dualistische visie: individuele vrijheid versus leven in een gemeenschap, christelijke versus vrijzinnige waarden.

In het debat over euthanasie is dat manicheïstische facet afwezig. Het debat gaat uit van een bezinning over de menselijke dimensie en de eindigheid van een mensenleven, over onze toekomst als mens en als rechtssubject in de hedendaagse samenleving.

In onze westerse maatschappij is er geen plaats meer voor wie economisch zwak staat of wie niet genoeg rendeert, voor zieken of stervenden.

Waar is, in die context, die individuele vrijheid die u opeist? Wat kan het recht op de dood inhouden? Hoevelen onder ons kunnen nog staande houden dat ze rechtssubjecten zijn in het aanschijn van het levenseinde? Wat een Pyrrusoverwinning, die vrijheid die zo beknot wordt door voorschriften en voorwaarden waarop het individu toch geen vat heeft! Is dat het samenlevingsmodel dat we willen, voor ons en voor onze kinderen?

Het verbaast me trouwens dat sommige leden van de meerderheid zo snel gewonnen bleken voor een dergelijk maatschappijproject, dat uiteindelijk enkel een elite ten goede komt. Wij weigeren een project te aanvaarden waarin geen zweem van solidariteit terug te vinden is.

Onze eisen kaderen in het nieuwe politieke project dat mijn partij heeft uitgewerkt in het "Handvest van het democratische humanisme". Wij willen een nieuwe politieke weg uitstippelen, het "democratische humanisme", dat de tegenstellingen tussen links en rechts in het politieke spectrum

siècle.

Au centre de notre objectif politique se trouve le bonheur et l'épanouissement de l'homme, de tous les hommes, j'insiste. Le progrès humain doit devenir l'alpha et l'oméga de toute action politique et mettre en exergue une conception exigeante et valorisante de l'homme, considéré dans toute sa dimension d'identité et de spiritualité et dans sa dimension sociale. L'humanisme que nous voulons défendre en politique n'est pas celui qui peut décider de sacrifier quelques individus au profit de la collectivité. Il n'est pas non plus celui qui croit que l'homme peut se définir indépendamment des relations qu'il a avec les autres hommes.

L'humanisme que nous voulons défendre est celui qui considère que l'homme existe avant tout dans sa relation à l'autre et que cette relation lui confère son sens et sa dignité.

L'humanisme que nous défendons s'oppose à un individualisme contemporain qui exclut et isole. Une société humaine et solidaire suppose que le lien social soit remis au cœur de notre projet de société, que l'on donne du sens et des balises aux personnes, que l'on confie un vrai rôle d'acteur responsable à chacun, que l'on considère le marché et la science comme des moyens au service des hommes et non comme des fins, que l'on donne à chacun, par une éducation et une formation appropriées et par un accès sans réserve à l'information, la possibilité d'accéder à ce rôle d'acteur responsable. Nous n'adhérerons à une législation sur l'euthanasie que si nous avons l'intime conviction que celle-ci rencontre l'ensemble de ces conditions. Entendons-nous bien, notre parti n'a jamais été opposé à l'adoption d'une législation sur la fin de la vie. Je dis clairement que nous n'avons jamais été opposés à une réglementation de l'euthanasie. Mais nous avons toujours exigé que des conditions très strictes viennent préciser les cas d'exception justifiant qu'il soit fait appel à un médecin pour pratiquer un acte d'euthanasie. C'est la raison pour laquelle nous avons déposé des amendements en commission de la Justice et que nous avons redéposé une série d'amendements en plénière. C'est également pour cette raison que nous soumettons à nouveau à votre vote différents amendements qui reprennent les cinq conditions minimales sans lesquelles nous n'accepterons pas de voter le projet de loi à l'examen.

Ces cinq conditions sont les suivantes:

1. L'acte d'euthanasie ne peut être pratiqué que dans des circonstances exceptionnelles justifiées par l'état de nécessité.
2. L'acte d'euthanasie ne peut être pratiqué qu'en phase terminale d'une affection grave et incurable.
3. L'offre de soins palliatifs est un préalable obligatoire.
4. L'acte d'euthanasie ne peut être pratiqué sur un mineur, même émancipé.
5. Seul un médecin peut pratiquer l'acte d'euthanasie.

Le lien social fondamental qui soude nos sociétés et qui leur permet de subsister à travers les temps est et demeure l'interdit de tuer.

Le docteur Marie-Christine Païen, qui malheureusement n'a pas pu être entendue par la commission - ce que je regrette vivement - écrit dans son livre qu'elle est toujours frappée de voir combien ceux (patients, proches ou personnel soignant) qui demandent

overstijgt en beantwoordt aan de verwachtingen van de XXI-eeuwse samenleving.

Het geluk en de ontplooiing van alle mensen, beschouwd onder alle sociale en spirituele aspecten die hun identiteit vormen, staan centraal in onze politieke doelstelling.

Het humanisme dat wij verdedigen gaat ervan uit dat de mens voor alles bestaat door zijn relatie tot de ander en het gaat in tegen het hedendaags individualisme. Een menswaardige en solidaire maatschappij onderstelt dat de sociale band weer het streefdoel van ons maatschappelijk project wordt, dat er een zingeving is en er bakens worden uitgezet, dat er voor iedereen een rol van verantwoordelijke medespeler is weggelegd, dat de markt en de wetenschap worden beschouwd als middelen en niet als doelstellingen, dat iedereen een passende opvoeding en opleiding krijgt om in die rol van verantwoordelijk medespeler te treden.

Wij kunnen een wetgeving over euthanasie alleen goedkeuren als ze beantwoordt aan deze voorwaarden. Onze partij is nooit tegen de goedkeuring van een wetgeving over de levensbeëindiging geweest, maar wij eisen strenge voorwaarden die bepalen in welke uitzonderlijke gevallen euthanasie mogelijk is. Daarom hebben wij amendementen ingediend met de minimale voorwaarden zonder dewelke wij het voorliggende wetsontwerp niet kunnen goedkeuren, namelijk: euthanasie mag alleen worden toegepast in uitzonderlijke, ingevolge een noodsituatie gerechtvaardigde, omstandigheden; het mag alleen in een terminale fase; de voorafgaande palliatieve voorziening is verplicht; euthanasie bij minderjarigen is verboden; alleen een arts mag

l'euthanasie reconnaissent éprouver des difficultés à l'idée de poser eux-mêmes cet acte, signe qu'il s'agit bien là d'un geste qui va à l'encontre de notre mode de pensée le plus profond.

01.37 Yvan Mayeur (PS): (...) En commission, le docteur Païen aurait pu effectivement tenir d'autre propos que ceux-là.

01.38 Josy Arens (PSC): Monsieur Mayeur, je ne fais que me référer au livre écrit par le docteur Marie-Christine Païen dont je viens de vous lire un passage.

01.39 Yvan Mayeur (PS): Pour ma part, je me réfère à la pratique.

01.40 Le président: Monsieur Mayeur, si vous demandez la parole, je vous la donnerai et vos propos figureront ainsi pour l'éternité dans les documents parlementaires.

01.41 Josy Arens (PSC): L'interdit de tuer est un des trois principes fondateurs de notre société avec celui de l'inceste et de l'anthropophagie. Ce principe fondateur n'est pas affirmé avec suffisamment de force dans la définition de l'euthanasie que nous donne le projet de loi. Ce dernier définit l'euthanasie comme un acte pratiqué par un tiers qui met intentionnellement fin à la vie d'une personne. Je dis bien « qui met intentionnellement fin » à la vie d'une personne. Cette définition est, selon nous, loin d'être satisfaisante en raison de son caractère imprécis. Or il est de notre responsabilité de législateur de transmettre un message clair, dénué de toute ambiguïté à la société civile.

Ce message est celui selon lequel l'acte d'euthanasie est une transgression éthique qui peut, le cas échéant, justifier une telle transgression. Les débats en commission ont bien montré que telle est la volonté du législateur. Cette volonté est conforme aux normes de droit international qui s'imposent à nous comme l'a encore rappelé récemment la Cour européenne des droits de l'homme dans son récent arrêté prononcé dans le cadre de l'affaire Pretty, le 29 avril 2002.

Madame la ministre, je voudrais vraiment que le gouvernement nous donne son avis sur cet arrêt de Strabourg.

La Cour européenne accorde la prééminence, parmi les dispositions de la Convention qu'elle juge primordiales, à l'article 2 qui protège le droit à la vie sans lequel la jouissance d'un quelconque des autres droits et libertés par la Convention serait illusoire.

Dans toutes les affaires dont elle a eu à connaître, la Cour a mis l'accent sur l'obligation de l'Etat de protéger la vie. Elle considère que l'article 2 ne saurait être interprété comme conférant un droit diamétralement opposé, à savoir un droit à mourir et qu'il ne saurait davantage créer un droit à l'autodétermination en ce sens qu'il

euthanasie toepassen. Dokter Marie-Christine Payen schrijft dat zij vaak vaststelt dat de mensen die om euthanasie vragen, terughoudend zijn om die handeling zelf te stellen...

01.37 Yvan Mayeur (PS): Goed, maar zij is dokter in een ziekenhuis waar regelmatig euthanasie wordt toegepast.

01.38 Joseph Arens (PSC): Ik citeer alleen maar uit haar boek...

01.39 Yvan Mayeur (PS): Ik heb het over dingen uit de praktijk.

01.41 Joseph Arens (PSC): Het verbod om te doden is naast het verbod op incest en kannibalisme een van de drie grondbeginselen van onze maatschappij. Dit grondbeginsel wordt niet duidelijk genoeg bevestigd in de al te vage definitie van euthanasie die het ontwerp geeft. Wij hebben als wetgever de verantwoordelijkheid om de burgers duidelijk te maken dat euthanasie een ethische en strafrechtelijk overtreding van het verbod om te doden is, die alleen door een noodsituatie kan worden gerechtvaardigd. Dat is wat de wetgever wil, in overeenstemming met de internationale verplichtingen die ons zijn opgelegd en zoals het Europees Hof voor de Rechten van de Mens onlangs nog heeft bevestigd in zijn arrest van 29 april 2002 in de zaak "Pretty tegen het Verenigd Koninkrijk". Ik ben benieuwd wat onze ministers hierop te zeggen hebben. Het Europees Hof betwist dat uit artikel 2 van de Conventie het recht om te sterven kan worden afgeleid.

Enkel in uitzonderlijke omstandigheden mag er euthanasie gepleegd worden:

donnerait à tout individu le droit de choisir la mort plutôt que la vie.

Par conséquent, la Cour estime qu'il n'est pas possible de déduire de l'article 2 de la Convention un droit à mourir, que ce soit par la main d'un tiers ou avec l'assistance d'une autorité publique.

Ces principes doivent être transmis de manière non équivoque dans le dispositif législatif que nous adopterons.

Premièrement, l'acte d'euthanasie ne peut être pratiqué que dans des circonstances exceptionnelles, justifiées par l'état de nécessité.

Loin de nous l'idée de prétendre qu'il n'existe aucune situation qui échappe au prescrit de l'interdit de tuer. Toutefois, s'agissant d'un principe qui fonde l'existence même de nos sociétés, il ne peut y être dérogé que de manière tout à fait exceptionnelle. Se contenter de dire que les dispositions du Code pénal restent applicables à un médecin qui transgresserait les conditions d'exonération prévues par la loi ne suffit pas, de même que ne constitue pas une tautologie le fait d'insérer dans la définition de l'acte d'euthanasie que seul l'état de nécessité peut justifier qu'il soit dérogé au principe.

Il relève de la responsabilité du législateur d'indiquer très précisément dans la définition même qu'il donne de l'acte d'euthanasie que cet acte demeure la transgression d'un interdit légal et éthique qui ne peut être justifié que par des circonstances particulières et exceptionnelles.

Nous ne pouvons prendre la responsabilité de mettre en place une législation qui, en raison d'un message inapproprié, banaliserait l'acte d'euthanasie et ouvrirait la porte à toutes les dérives possibles et imaginables.

Il ne suffit pas de dire que les dispositions du Code pénal en la matière ne sont pas abrogées et restent applicables. Le professeur Neste n'a pas manqué de rappeler qu'une loi traitant d'un thème aussi existentiel que l'euthanasie doit contenir des normes claires et contraignantes plutôt que des vœux pieux.

Comme je l'ai déjà souligné, dans notre société de plus en plus utilitariste dans laquelle la logique économique domine, le devenir des personnes simples ou fragilisées est menacé. A l'heure où tous nous défendons le concept de l'homme sujet de droit, pouvons-nous seulement dire lequel d'entre nous est encore sujet de droit? Dans notre société de consommation, l'homme et la femme sont devenus eux-mêmes objets de consommation et les dérives que l'on dénonce dans l'utilisation des soins de santé sont bien là pour le démontrer. Au nom de la rentabilité économique, nombre d'actes médicaux sont posés sans que ces actes ne soient véritablement nécessaires à l'amélioration de l'état de santé du patient.

Certes, nous ne pouvons pas perdre de vue que ce sont, entre autres, les développements de la médecine et des technologies biomédicales qui nous amènent à débattre aujourd'hui de la demande d'euthanasie.

Grâce à ces technologies, l'espérance de vie s'allonge. Nous nous sommes dotés d'une médecine de pointe dont les résultats sont

zeppen dat de bepalingen van het Strafwetboek toepasselijk blijven op de artsen volstaat niet. Zo is het ook aan de wetgever om heel duidelijk te stellen dat euthanasie een overtreding is en blijft van een wettelijk en ethisch verbod en enkel verantwoord kan zijn in zeer specifieke en uitzonderlijke omstandigheden. Wij mogen euthanasie niet bagatelliseren, die verantwoordelijkheid mogen wij niet op ons laden.

In onze steeds utilitaristischere maatschappij hangt de toekomst van de zwakkere en minder weerbare medemens aan een zijden draadje.

In naam van de economische rentabiliteit worden er heel wat overbodige medische handelingen verricht die de gezondheidstoestand van de patiënt niet verbeteren. De levensverwachting stijgt dankzij de vooruitgang van de geneeskunde. Vergeefs probeert de patiënt nog te begrijpen wat hem overkomt. Hij vestigt zijn hoop volledig op de werkkraft en het genie van de artsen. Hij speelt geen actieve rol meer, hij kan de drukte en opwinding om hem heen enkel nog ondergaan. Hij is niet langer een rechtssubject, hij is een speelbal van de wetenschap geworden, een object in de handen van de geneesheren. Wat zal er gebeuren als er niet genoeg middelen meer zouden zijn om aan de vraag naar geneeskundige verzorging te voldoen? Die ontsporing, waarbij de mens verwordt tot een object, willen wij afweren. Daarom moet elke overtreding op het verbod om te doden een uitzondering blijven. Er moet een veiligheidsmechanisme worden ingebouwd.

Er mag pas euthanasie gepleegd worden als de betrokkene terminaal en ongeneeslijk ziek is en een onophoudelijk, ondraaglijk en niet te verlichten lijden doormaakt. Maar wij kregen als

inespérés et les industries médico-techniques et pharmacologiques emboîtent le pas aux progrès des sciences médicales au point que pourrait ressusciter notre vieux rêve d'immortalité.

Mais dans cette lutte contre la maladie et la dégradation physique, le malade tente vainement de comprendre un tant soit peu ce qui lui arrive et place tout son espoir dans le zèle et le génie des médecins. Même dans le meilleur des cas, le malade ne peut que subir cette effervescence sans pouvoir y jouer un rôle actif, d'une part, parce qu'il est incompétent en la matière et qu'il n'entend rien à la complexité de ces gestes et, d'autre part, parce que son implication émotionnelle l'empêche d'évaluer objectivement la situation.

A ce stade déjà, le patient n'est plus sujet de droit et acteur responsable mais devient en quelque sorte objet de la science et objet de consommation entre les mains du pouvoir médical qui détient le savoir.

Qu'advient-il si les moyens venaient à manquer de satisfaire les besoins en soins de santé? Ce serait se voiler la face et nier l'évidence que de croire que les dérives et les risques d'utilisation inappropriée d'une législation en matière d'euthanasie n'existent pas ou ne pourraient advenir.

Dans notre société de consommation, lorsqu'un objet est devenu inutile ou qu'il ne rend plus les services que l'on attend de lui, lorsque sa rentabilité est réduite, cet objet est détruit ou remplacé, quand il ne se détruit pas lui-même.

C'est cette dérive de l'être devenu objet que nous devons tenter d'éviter - je dis bien « que nous devons tenter d'éviter » - et c'est pourquoi la transgression de l'interdit de tuer doit rester dans le domaine de l'exception, un principe fondamental.

Deuxièmement, l'acte d'euthanasie ne peut être pratiqué que lorsque la personne se trouve en phase terminale d'une affection grave et incurable et fait état d'une souffrance physique et psychique constante, inapaisable et insupportable, qui ne peut être soulagée par aucun autre moyen et qui résulte d'une affection accidentelle ou pathologique grave et incurable.

Nous avons toujours tenté de limiter l'exonération donnée au médecin à l'acte posé au cours de la phase terminale de la vie. Il nous a été rétorqué par l'impossibilité de définir la notion de phase terminale.

Dans la discussion générale en commission, monsieur Mayeur, vous nous affirmiez que la phase terminale était quasiment impossible à définir. Sans doute les auditions qui ont suivi vous ont-elles presque ébranlé dans cette affirmation péremptoire? Non? C'est que vous n'étiez pas très attentif!

01.42 Yvan Mayeur (PS): Monsieur Arens, non seulement j'ai participé à tous les travaux de la commission de la Santé publique - ce que vous n'avez pas fait - mais en plus, j'ai participé aux travaux de la commission de la Justice, dont je ne suis habituellement pas membre. J'ai suivi tous les travaux et j'ai écouté longuement.

antwoord dat het begrip "terminale fase" onmogelijk gedefinieerd kan worden. Dat beweert de heer Mayeur althans.

01.42 Yvan Mayeur (PS): Ik heb aan alle vergaderingen van de commissies voor de Sociale Zaken en de Justitie deelgenomen. Ik heb geen enkele CD&V- of PSC-vertegenwoordiger

Je ne vous ai pas entendu, ni vous, ni un quelconque de vos collègues du CD&V - et je ne parle pas des autres -, définir clairement ce qu'était le stade terminal et le stade non terminal. J'ai demandé aux personnes qui sont venues nous l'expliquer de le déterminer et ils ne l'ont pas fait. J'ai demandé aux médecins qui pratiquent dans un institut - je pense à Mme Païen de l'institut Jules Bordet - et qui se trouvent face à des patients atteints de maladies incurables, quelle était pour eux la phase terminale et non terminale. Ils m'ont répondu qu'il leur était impossible de déterminer clairement ces notions sur le plan médical. Ils ont précisé que, si des juristes pouvaient le faire, ils étaient demandeurs.

Personne ne l'a fait et j'attends votre définition. Elle doit être claire et applicable immédiatement par les médecins. Vous ne l'apportez pas. Peut-être y aura-t-il un miracle cet après-midi en séance plénière? Je suis prêt à tout entendre, pourvu que ce soit réaliste. Si vous avez une proposition précise en la matière, on la fera examiner. Mais je crains que ce miracle ne se produira pas.

01.43 Josy Arens (PSC): Monsieur le président, je remercie le collègue Mayeur de rester sur sa position, ce qui me permettra de vous faire part de la définition que donnent les scientifiques de la phase terminale.

Le législateur est quotidiennement confronté à la difficulté de définir des notions qu'il entend ériger en normes légales. Ceci ne l'empêche cependant pas de poursuivre son œuvre. Aujourd'hui, je dis qu'il n'est pas impossible de définir la notion de phase terminale. Il suffit d'en avoir la volonté politique. Mais vous allez peut-être me démontrer l'inverse, monsieur Mayeur.

01.44 Yvan Mayeur (PS): Monsieur Arens, j'attends une définition, c'est tout.

01.45 Josy Arens (PSC): Monsieur Mayeur, si vous attendez un miracle de ma part, croyez-bien que je l'attends aussi de votre part.

01.46 Yvan Mayeur (PS): Pour être clair, je précise que je ne suis pas favorable à la distinction que vous voulez faire, précisément parce que je pense qu'elle ne rencontre pas la volonté du patient – je m'en expliquerai tout à l'heure – et qu'en outre, vous ne savez pas faire la distinction que vous prétendez vouloir imposer.

01.47 Josy Arens (PSC): Monsieur Mayeur, ne changez pas d'avis maintenant. Nous proposons une définition de la phase terminale de la maladie. Elle a été élaborée par d'éminents praticiens de l'art de guérir. Elle est le fruit d'une longue expérience et de la confrontation quotidienne de ces praticiens à des situations de fin de vie. Elle met en œuvre des principes scientifiques confrontés à une réalité concrète. Cette définition ne peut donc être suspectée d'être soit trop théorique, soit dénuée de tout caractère scientifique.

Pour ces praticiens, la phase terminale est celle qui débute au moment où le médecin, après s'être concerté avec le malade et l'équipe soignante, estime que non seulement l'affection incurable mais aussi l'ensemble des complications dont souffre le malade –

een definitie horen geven van het begrip "terminale fase". Geen enkele arts is daarin geslaagd. Ik wacht nog steeds op een duidelijke definitie. Misschien gebeurt er vandaag wel een wonder?

01.43 Joseph Arens (PSC): Ik geef u de definitie die de vorsers hanteren. Maar ik verwacht ook een wonder van u ...

01.44 Yvan Mayeur (PS): De wonderen zijn hier de wereld niet uit!

01.47 Josy Arens (PSC): Wij stellen dus een definitie van "terminale fase" van de ziekte voor. Die definitie werd door vooraanstaande beoefenaars van de geneeskunde uitgewerkt. Volgens hen is de terminale fase, die welke aanvangt op het ogenblik dat de arts, na overleg met de patiënt en het verzorgend team, niet enkel de mening is toegedaan dat de aandoening ongeneeslijk is, maar ook dat alle

complications infectieuses, métaboliques, cardio-vasculaires et autres – ne devraient plus faire l'objet d'une thérapeutique étiologique et que seule une prise en charge symptomatique, mettant l'accent uniquement sur le confort du patient, devrait être poursuivie.

Voilà, cher collègue Mayeur, la définition donnée par des scientifiques, et non pas par des politiques. J'espère, monsieur le président, qu'elle est en train d'être distribuée à tous les membres.

01.48 Yvan Mayeur (PS): (...)

Le **président**: Monsieur Mayeur, vous la lirez avec attention et vous interviendrez plus tard à ce sujet.

01.49 Josy Arens (PSC): Les noms de ces scientifiques vous seront communiqués par la suite puisque nous n'avons rien à cacher, cher collègue. Mais je vous demanderai de me faire part des vôtres.

01.50 Yvan Mayeur (PS): Je les ai déjà cités.

01.51 Josy Arens (PSC): Une garantie supplémentaire sera acquise contre les erreurs et les dérives possibles si l'on fournit à la personne concernée toute l'assistance morale et médicale, curative et palliative, nécessaire pour soulager ses souffrances morales et physiques et préserver sa dignité.

Qui d'entre nous peut prétendre aujourd'hui connaître la mort et le cheminement qui sera le sien vers une fin de vie que nous souhaitons tous douce et sans souffrance. L'être humain, s'il est le seul être vivant à avoir conscience de sa mort, ne peut se la représenter au niveau inconscient.

La souffrance que nous souhaitons tous pouvoir supprimer en fin de vie, comme d'ailleurs durant toute la vie, n'est pas seulement une souffrance physique, mais elle est aussi une souffrance morale psychique. C'est celle de l'angoisse de la mort, du désarroi, de la séparation, de la rupture du lien social. Elle est aussi la souffrance et l'angoisse des proches face à cette séparation. Enfin, elle est aussi la souffrance et l'angoisse du personnel soignant et du médecin, face à l'échec de sa science. C'est aussi la confrontation difficile à la mort du patient.

Procurer à chacun une mort douce, c'est permettre à chacun d'approcher sa fin de vie dans un confort maximal, en dehors de cette angoisse qui annihile la volonté et aliène l'individu, en retrouvant l'image positive de sa personne, dans sa relation avec les proches et les personnes qui accompagnent vers la fin de vie.

C'est également permettre à chacun de prendre le temps dont il a besoin pour terminer sa vie. La société actuelle, celle du *fast food* et celle du « prêt-à-jeter » n'est pas encline à nous laisser du temps, ni pour naître ni pour grandir. Alors, parler de laisser aux personnes le temps pour mourir peut paraître incongru.

La demande d'euthanasie est aussi et d'abord une demande d'aide à se représenter ce passage de la vie vers la mort, à accomplir ce passage.

complicaties waaraan de patiënt lijdt niet meer etiologisch moeten worden behandeld en dat enkel een symptomatische behandeling, waarbij de klemtoon enkel op het comfort van de patiënt wordt gelegd, moet worden voortgezet.

01.51 Josy Arens (PSC): Als in alle noodzakelijke curatieve en palliatieve medische bijstand om het moreel en psychisch lijden van de betrokkene te verlichten en om diens waardigheid te vrijwaren wordt voorzien, wordt er een bijkomende garantie gegeven. Een verzoek om euthanasie is ook en vooral een noodkreet, een vraag om hulp om zich iets bij de overgang van leven naar dood te kunnen voorstellen. Palliatieve zorg is dan van primordiaal belang bij de begeleiding van het levenseinde, en moet beschouwd worden als een absolute noodzaak en voorafgaande voorwaarde.

Wij zijn vurige pleitbezorgers van de keuzevrijheid van het individu, op voorwaarde dat die keuze gemaakt wordt zonder dat er druk wordt uitgeoefend en door mensen die financieel en intellectueel sterk genoeg staan om die keuze te kunnen maken.

De relatie tot anderen is een wezenlijk gegeven van het mens-zijn. Zonder die blik van de ander op ons, is het verzoek om euthanasie niet mogelijk. Het is echter ook die blik van de ander of het ontbreken ervan die, haast tegennatuurlijk, het verzoek om euthanasie kan uitlokken. Uit een

L'approche des soins palliatifs est alors primordiale en tant qu'accompagnement de la fin de vie et doit être conçue comme un préalable obligatoire. Cette approche permettra aussi de s'assurer de ce que la personne décide en toute liberté de conscience de la façon dont elle désire terminer sa vie. Je dis bien que la personne décide en toute liberté de conscience de la façon dont elle décide de terminer sa vie, car si certains d'entre vous sont partisans du libre choix de l'individu, sachez-le, nous en sommes également les fervents défenseurs. Le plus grand défenseur de ce libre choix n'est, hélas, pas présent pour l'instant. Nous sommes des fervents défenseurs de ce libre choix, à condition qu'il s'agisse réellement d'un libre choix, consenti en pleine connaissance de cause et en toute liberté, à condition que l'on nous garantisse que ce choix s'exerce sans contingence aucune, sans pression de quelque ordre que ce soit, sans contrainte économique ou psychique, à condition que les moyens intellectuels ou financiers soient donnés à chacun d'exercer ce choix, à condition que ce choix soit celui d'un être sujet de droit et non d'un être objet de consommation, à condition que l'exercice de ce libre-arbitre ne soit pas réservé à une élite de la société, celle qui dispose des moyens financiers et intellectuels pour accéder à la connaissance, au savoir et inévitablement au pouvoir et à la liberté que ces derniers procurent.

N'oublions pas, comme l'a rappelé le Dr Marianne Desmedt, qu'un homme ou une femme malade, affaibli physiquement, psychologiquement et socialement, décide, en toute liberté de conscience, de la façon dont il désire terminer sa vie, ne serait-ce que parce qu'exister pour un être humain dépend de la présence de l'autre, depuis l'origine jusqu'à la fin de vie! Pour vivre, le bébé a besoin d'une présence qui lui parle et qui le nomme. Ce regard de l'autre sur soi sera, jusqu'au bout de la vie, le fondement de notre humanité. L'être humain se construit sur sa relation aux autres, en premier lieu à la mère, ensuite aux deux parents et aux grands-parents. A l'adolescence, c'est au travers des pairs qu'il recherche son identité. Sans ce regard de l'autre sur soi, la demande d'euthanasie n'est pas possible.

Mais, c'est aussi ce regard de l'autre sur soi ou l'absence de ce regard qui peut, de manière perverse, engendrer la demande d'euthanasie. Ainsi il a été mis en exergue, par une étude de Bruce Jones, parue dans le *Journal of medical ethics*, que le désir de ne pas être réanimé de nombre de patients âgés, gravement malades, est étroitement lié à leur isolement social. J'insiste sur ce point.

Emile Durkheim, dans son étude sur le suicide, a également mis en exergue le fait que, privé d'attache à un groupe, le sujet ne peut que s'aider à l'autodestruction. Dans cette mesure, il est évident que nul ne peut prendre la décision de déférer dans l'urgence et l'immédiateté à une demande d'euthanasie sans en avoir interrogé le sens.

L'approche des soins palliatifs est également le garant de l'intégrité du personnel soignant. Les soins palliatifs, nous y sommes, madame la ministre. Et je souhaiterais que dans votre réplique, vous expliquiez davantage votre politique en matière de soins palliatifs, que vous nous fassiez connaître les budgets que vous comptez y consacrer, car sachez bien que dans les semaines qui viennent, nous vous interpellons sur ce point.

studie van Bruce Jones blijkt bijvoorbeeld dat de wens van ernstig zieke bejaarde patiënten om niet gereanimeerd te worden nauw samenhangt met hun sociaal isolement

Emile Durkheim heeft ook al benadrukt dat zonder bindingen met een groep, het subject slechts in zelfvernietiging kan vervallen. Niemand kan beslissen aanstonds en met spoed gehoor te geven aan een verzoek om euthanasie zonder de zin ervan te hebben onderzocht.

De keuze voor palliatieve zorg staat ook borg voor de integriteit van het verplegend personeel. Wij hopen dat de minister haar beleid inzake palliatieve zorg en het budget dat zij eraan wil besteden zal uiteen zetten.

Volgens mevrouw Payen blijft levensbeëindiging, ook al wordt het bij wet toegelaten, symbolisch een radicale transgressie met grote psychische gevolgen.

Het Hof van de Rechten voor de Mens meent dat de staten het recht hebben via het strafrecht handelingen te controleren die het leven en de veiligheid van anderen in het gedrang brengen.

Het Hof wijst er op dat de kwetsbaarheid van de terminale patiënten de ratio legis is voor inmenging van de wetgever.

De reden waarom euthanasie niet mag worden toegepast bij een minderjarige stoelt op diezelfde ratio legis. Voor hen moeten specifieke beschermingsmaatregelen worden uitgewerkt.

Wij kunnen niet aanvaarden dat de truc van een wettelijke fictie zoals ontvoogding wordt ingeroepen om minderjarigen naar euthanasie te kunnen laten grijpen.

Mme Marie-Christine Païen écrit: "Légiférer l'euthanasie peut être dangereux pour les patients, mais certainement aussi pour les médecins. Quels sont les enjeux psychiques d'une telle maîtrise sur la vie? Comment l'être humain qu'est le soignant pourra-t-il assurer des actes aussi lourds moralement? Quels aménagements va-t-il devoir trouver avec lui-même et avec les autres s'il est amené à transgresser de manière répétitive un tabou universel? Même si cet acte est autorisé par une loi, il restera, au niveau symbolique de l'ordre, une transgression radicale et impossible sans grandes répercussions psychiques, qu'on le veuille ou non. Quel rôle la société risque-t-elle de faire jouer au médecin chargé par le patient de porter la mort? Toucher à la vie et à la mort d'autres êtres humains équivaut à toucher à des mécanismes archaïques et suscite parfois des émotions violentes et des passages à l'acte."

La Cour européenne des droits de l'homme a précisé qu'elle considèrerait que les Etats ont le droit de contrôler, au travers de l'application du droit pénal en général, les activités préjudiciables à la vie et à la sécurité d'autrui. Elle indique que beaucoup de personnes souffrant d'une maladie en phase terminale sont vulnérables et que c'est la vulnérabilité de la catégorie qu'elles forment qui fournit la *ratio legis* de l'intervention du législateur.

Quatrièmement, c'est dans cette même *ratio legis* que nous puisons le principe selon lequel l'acte d'euthanasie ne peut être pratiqué sur un mineur. La problématique de l'euthanasie appliquée aux personnes mineures d'âge mérite une attention toute particulière et des dispositions protectrices spécifiques. Nul ne peut contester que les mineurs constituent une catégorie de personnes particulièrement exposée dans notre société moderne. Assurer leur protection en matière d'euthanasie est une question extrêmement délicate qui requiert une réflexion approfondie.

Pour ces motifs, nous ne pouvons accepter qu'il soit fait appel à l'artifice de la fiction légale qui est celle de l'émancipation pour justifier l'accès à l'euthanasie pour les mineurs.

01.52 Fred Erdman (SP.A): Monsieur le président, M. Arens savait très bien que je l'interromprais à ce niveau-là de son exposé. En effet, il sait très bien, premièrement, que l'on a volontairement exclu les mineurs, malgré les situations dramatiques que vivent certains mineurs, sans parler de ceux qui les entourent. Nous considérons que la complexité de pouvoir réunir tous les éléments décisionnels était telle que, dans le cadre du débat actuel, le législateur ne pouvait pas intervenir. Deuxièmement, j'ai dit en commission que je n'étais pas très heureux de l'exception faite pour le mineur émancipé. Car l'émancipation a une portée tout à fait différente qui s'inscrit plutôt sur le plan matérialiste puisqu'elle lui permet éventuellement de poser certains actes. Il s'agit alors d'un mineur d'au moins quinze ans, pour lequel le juge est intervenu pour lui accorder l'émancipation, considérant que ce mineur, dans le cadre social, était capable de prendre des décisions. C'est dans ces conditions que nous avons considéré que ce mineur-là pouvait être pris en considération pour un acte d'euthanasie.

Je vous ai dit - et je ne le cache pas - que je ne suis pas très heureux de cette approche mais c'était un choix à faire, puisque -

01.52 Fred Erdman (SP.A): Wij hebben de minderjarigen bewust uit het toepassingsbereik van de wet geweerd. Wij waren van mening dat de wetgeving hier niet kon optreden omwille van de complexiteit van de beslissende elementen. De situatie van de ontvoogde minderjarige is anders omdat hij bepaalde handelingen mag stellen. De wet neemt jongeren die minstens vijftien jaar zijn en aan wie een rechter de ontvoogding heeft toegekend in aanmerking.

Ik ben niet zo gelukkig met deze oplossing, maar we moesten een keuze maken. Omdat het probleem van de minderjarigen

vous venez de le souligner vous-même - effectivement, à l'égard des mineurs, il y avait un problème. Nous n'avons pas voulu le régler vu les difficultés. Ce sera peut-être fait à un stade ultérieur. Nous verrons bien l'évolution de la société sur ce point.

Nous sommes tous approchés par des cas concrets où, non seulement ceux qui entourent les mineurs mais les mineurs eux-mêmes sont parties demandereses. Dès lors, la concession que nous avons faite en incluant les mineurs émancipés constitue effectivement un pas, peut-être pas très heureux, je le concède. En tout cas, nous avons considéré qu'en l'occurrence, il s'agissait de quelqu'un dont la capacité d'exprimer une volonté avait été jugée par un juge.

01.53 Danny Pieters (VU&ID): Mijnheer de voorzitter, dit is een mooi voorbeeld hoewel het hier misschien niet om een heel belangrijk onderdeel gaat. Hier gaat het om iets waarover iedereen het in de commissie eens was, namelijk dat de emancipatie van minderjarigen en dit hier niets met elkaar te maken hebben. Ontvoogding van minderjarigen laat hen bijvoorbeeld toe om handel te drijven. Wij weten dat, we kijken ernaar en we weigeren op dit punt amendementen te aanvaarden. Dit is geen ernstig parlementair werk. Men moet mij maar eens uitleggen waarom men zelfs op zulke punten, die niet eens de kern van de zaak raken, waarover iedereen het eens is dat de twee zaken met elkaar te maken hebben, weigert een amendement te aanvaarden. Dat kan alleen omwille van een bulldozerpolitiek zijn.

01.54 Bart Laeremans (VLAAMS BLOK): (...) absoluut handhaven van de paragraaf over de ontvoogde minderjarigen omdat het inderdaad een zeer willekeurig criterium is. Er wordt hierdoor opzettelijk een discriminatie ingevoerd tussen de ontvoogde minderjarigen en de niet-ontvoogde minderjarigen zodat men naar het Arbitragehof kan stappen en op die basis binnenkort een breekijzer heeft om de wet open te breken, ook ten aanzien van minderjarigen. Dat is de bedoeling. Het is om die reden dat men die kunstmatige figuur hier introduceert. Men wil de wet binnenkort via de rechter open te breken naar de minderjarigen. Daarom wou men dit mordicus handhaven.

01.55 Fred Erdman (SP.A): Mijnheer de voorzitter, ik wou alleen reageren op de uitspraken van de heer Laeremans die mij steeds verbaast met de kristallen bol waarover hij beschikt. Hij kan lezen in de geest van diegenen die de teksten opstellen. Ik heb zojuist gezegd wat de bedoeling en de draagwijdte van de tekst was. Het is in geen de te vergelijken met de situatie van de niet-ontvoogde minderjarigen. Als de heer Laeremans de rechtspraak van het Arbitragehof erop zou naslaan, dan zou hij wel degelijk kunnen vinden dat er voldoende objectieve elementen zijn om een verschillende benadering van de niet-ontvoogde en de ontvoogde minderjarigen in de wet in te bouwen.

01.56 Josy Arens (PSC): Monsieur le président, merci, je vais continuer avec le président de la commission Justice sur ce point.

Vous le savez, monsieur le président Erdman, je vous considère

een te kiese zaak is, hebben we ons tot één toegeving beperkt om ontvoogde minderjarigen in de wet op te nemen vermits hun oordeelsvermogen bevestigd is door een rechter.

01.53 Danny Pieters (VU&ID): L'émancipation en général et l'émancipation de mineurs sont deux choses distinctes, chacun en convient. Pourquoi refuse-t-on dès lors des amendements sur de tels points, qui ne concernent pas le fond de la question?

01.54 Bart Laeremans (VLAAMS BLOK): On crée délibérément une discrimination entre mineurs émancipés et non émancipés pour permettre ultérieurement d'étendre la loi à tous les mineurs.

01.55 Fred Erdman (SP.A): La boule de cristal de M. Laeremans ne cesse décidément pas de me surprendre. Je viens de préciser la portée du texte. Selon la jurisprudence de la Cour d'Arbitrage, les éléments objectifs sont suffisamment nombreux pour justifier une différence de traitement entre mineurs émancipés et mineurs non émancipés.

01.56 Josy Arens (PSC): Mijnheer Erdman, ik waardeer u ten zeerste als juridisch expert, maar met ons amendement over

comme un grand monsieur du droit en Belgique et je ne cesse de le répéter. Et en reprenant notre amendement concernant la phase terminale... Oui, je m'adresse à vous, puisque tantôt vous avez tous été d'accord pour dire que cela était un débat parlementaire plutôt qu'un débat entre le gouvernement et le parlement, mais j'aimerais aussi avoir l'avis de Mme la ministre que nous avons la chance d'avoir parmi nous, parce que je crois vraiment que ce sont des éléments très importants.

En préparant l'exposé, je me suis dit avec les collaboratrices qui y ont travaillé qu'en intégrant cette notion de phase terminale, beaucoup de problèmes seraient résolus, je vous le garantis. C'est pour cela que je ne comprends vraiment pas que sur un débat de cette importance, vous en avez fait uniquement un débat politique. Pour un grand juriste de votre gabarit, c'est vraiment bas, monsieur le président, excusez-moi d'être aussi dur.

01.57 Tony Van Parys (CD&V): Mijnheer de voorzitter, ik wil het standpunt van collega Arens onderschrijven. Ik meen dat de waarde van het initiatief dat hij heeft genomen erin bestaat dat hij een amendement heeft ingediend waarin hij de terminale fase definieert.

Wij werden tijdens de discussie in de commissie voor de Justitie geconfronteerd met het argument van de meerderheid dat dit niet kan worden gedefinieerd. De heer Arens is erin geslaagd op basis van deskundig advies een definitie op te stellen over wat de terminale fase is. Op die manier kunnen we weerwerk bieden aan het argument van de meerderheid dat dit niet kan worden gedefinieerd. Collega's, we zouden er op zijn minst moeten in slagen om het mogelijk maken van euthanasie te beperken tot de terminale fase omdat het op die manier objectiveerbaar wordt en we afstappen van het puur subjectieve element dat op dit ogenblik wordt gehanteerd.

Ik zou de collega's van de meerderheid willen uitnodigen kennis te nemen van het amendement van collega Arens die de terminale fase omschrijft. Op die manier kunnen we op zijn minst nagaan of de meerderheid akkoord kan gaan met een beperking tot de terminale fase zoals ze wordt omschreven. Volgens mij is dit heel belangrijk en op die manier wordt de wetgeving enigszins aanvaardbaar in de internationale context.

01.58 Hugo Coveliers (VLD): Mijnheer de voorzitter, bij de indiening van mijn eerste wetsvoorstel jaren geleden in de Senaat deelde ik de mening van de heer Arens. Men heeft mij echter overtuigd in de discussie. Ik zal de argumenten daarvoor straks nog eens herhalen.

Ik wil de heer Arens nu alleen een vraag stellen. U meent dat een individu, dat zwaar lijdt en wiens situatie onomkeerbaar is, het recht heeft om uit dit leven te stappen met de bijstand van een geneesheer. Hoe kunt u juridisch het onderscheid maken tussen een individu waarvan een geneesheer zegt dat hij terminaal lijdt en een ander individu waarvan de dokter zegt dat men niet zeker is over het terminale karakter? Waarop baseert u die discriminatie?

de terminale fase kunnen veel problemen worden opgelost. Dit debat uitsluitend tot zijn politieke dimensie herleiden is weinig hoogstaand, mijnheer Erdman!

01.57 Tony Van Parys (CD&V): La valeur de l'amendement de M. Arens vient de ce qu'il définit la notion de "phase terminale" jugée indéfinissable par la majorité. Il faudrait limiter la légalisation de l'euthanasie à cette phase. J'espère que la majorité voudra considérer l'amendement et limitera l'euthanasie à cette phase.

01.58 Hugo Coveliers (VLD): Je partageais le point de vue de M. Arens il y a de nombreuses années mais je me suis ravisé depuis. J'y reviendrai. Avant cela, je voudrais demander à M. Arens comment il justifie une discrimination entre deux personnes qui endurent les mêmes souffrances et se trouvent dans un état irréversible mais dont l'une est déclarée en phase terminale par un médecin et l'autre pas. Pourquoi seule la première aurait-elle le droit de mettre fin à une vie dont toutes deux jugent qu'elle ne vaut plus la

peine d'être vécue?

01.59 Yvan Mayeur (PS): Monsieur le président, j'ai pris au vol la définition. Je n'ai pas le texte sous les yeux, je n'ai pas le privilège de M. Van Parys mais quand je prends au vol votre définition et que j'essaye de la comprendre, il me semble qu'on est plus proche de la définition de l'agonie que d'une phase terminale. Il faut savoir ce que l'on dit, quand on cumule tout cela et que les médecins constatent après consultations que l'affection est incurable et que vous énumérez un tas de pathologies qui compliquent encore l'état du patient, on est à l'agonie.

Deuxièmement, il y a un aspect que vous omettez quoi qu'il en soit, car le problème de la définition est un problème qui se pose en soi, mais au-delà de cela, il y a quelque chose qui manque naturellement dans votre projet: c'est la volonté personnelle du patient, vous en faites totalement abstraction. Le patient, ce qu'il est, l'homme, c'est là que se situe la différence entre nous et nous pensons – et sans élitisme parce qu'il y a une forme d'élitisme à croire que ceux qui n'ont pas de moyen et les pauvres ne sont pas capables d'émettre un jugement sur leur propre état; c'est alors prendre vraiment les pauvres pour des cons – que votre approche n'est franchement pas très reluisante.

Ensuite, chaque individu, et c'est la différence entre vous et nous, a le droit de disposer de son corps, de sa vie et de la manière dont il veut affronter la douleur et la souffrance. Cela, vous ne le voulez pas, vous ne lui demandez pas son avis, vous omettez son avis et vous remettez son avis à un tribunal qui est le médecin et ses collègues en consultations. C'est ce que nous nous récusons fondamentalement.

01.60 Luc Goutry (CD&V): Mijnheer de voorzitter, ik zou even willen ingaan op de woorden van de heer Coveliers die volgens mij een eigenaardige redenering hanteert. Hij zegt dat we proberen een bepaalde beperking op te leggen en een betere omschrijving te maken van wie mogelijk in aanmerking kan komen voor euthanasie. Op die manier willen wij bepalen of een persoon in een toestand is aanbeland zodat die persoon kan worden geholpen bij het beëindigen van zijn leven zonder dat daarvoor iemand moet worden vervolgd. Hij past dit toe op de definitie van de heer Arens die de bedoeling heeft de groep te verkleinen en euthanasie te beperken tot terminale patiënten. Hij zegt ook dat dit een subjectief criterium is dat moeilijk kan worden geobjectiveerd. Mag ik erop wijzen dat alles wat in de wet staat subjectief is. Alle procedures die moeten worden doorlopen, alle criteria en alle artsenbeoordelingen zijn subjectief.

(...)

Dat zijn beoordelingen van artsen die op een bepaald ogenblik zeggen dat het gaat om ondraaglijk lijden, wij kunnen die patiënt op geen enkele andere manier helpen.

Er staat zelfs bij: volgens de stand der wetenschap. Dat is een momentopname. Wat men nu weet, gaat men misschien binnen tien jaar niet meer doen. Dat is dus subjectief gebruik van iets in een noodtoestand waarmee men mensen moet kunnen helpen. Des te meer zou u eigenlijk de stelling van de heer Arens moeten onderschrijven. Ik begrijp dus uw redenering niet.

01.59 Yvan Mayeur (PS): Ik heb de tekst hier niet voor me liggen, maar volgens wat ik zo hoor leunt uw definitie nauwer aan bij de definitie van de doodstrijd, zoals de artsen dat kunnen vaststellen bij ongeneeslijk zieke patiënten.

Afgezien daarvan verliest u de persoonlijke wilsbeschikking van de patiënt uit het oog. Hij moet zich nochtans kunnen uitspreken over zijn eigen toestand. U wrijft ons ten onrechte elitistische bedoelingen aan. Elk individu, ook wie arm is, heeft het recht over zijn eigen lichaam en leven te beslissen. Met de mening van het individu zelf wenst u geen rekening te houden; u laat de beslissing over aan een rechtbank van experts. Dat verwerpen wij.

01.60 Luc Goutry (CD&V): M. Coveliers dit que si la majorité rejette la distinction subjective entre patients terminaux et non terminaux établie par M. Arens, c'est parce qu'elle a tenté de trouver des définitions plus précises que celle-là. Mais j'attire votre attention sur le fait que la loi comporte beaucoup de notions subjectives: situation de détresse, souffrance insupportable, état actuel de la science. Dès lors, ce que propose M. Arens, à savoir de limiter la réglementation aux patients en phase terminale, est bel et bien praticable.

De **voorzitter**: Ik herinner u eraan dat deze interventies interessant zijn, de grond van het debat aangaan, maar zij later ook de uiteenzettingen kunnen verlichten om zo te zeggen.

01.61 Bart Laeremans (VLAAMS BLOK): Uiteraard, mijnheer de voorzitter. Ik sluit mij aan bij de vorige spreker. Ook ik vind de redenering van de heer Coveliers vreemd. Hij zegt dat men geen onderscheid kan maken en vraagt op basis van welk criterium men een onderscheid gaat maken tussen terminaal of niet terminaal. Hij doet dat echter zelf in zijn wetsontwerp in paragraaf 3: "Indien de arts van oordeel is dat de patiënt kennelijk niet binnen afzienbare tijd zal overlijden, moet hij bovendien...". U deelt ze in twee categorieën in: degenen waarvan een arts van oordeel is dat zij binnen afzienbare tijd zullen overlijden en de anderen. Ook dat is een subjectief criterium, ook daar moet men indelen zoals bij terminale en niet terminale patiënten. Ik denk zelfs dat het een nogal sterk met het andere overeenkomt.

01.61 Bart Laeremans (VLAAMS BLOK): Je partage cet avis. La distinction opérée par M. Coveliers est duale et subjective, et probablement plus aléatoire encore que la distinction entre patients terminaux et non-terminaux.

De **voorzitter**: U krijgt het woord voor een korte repliek, mijnheer Coveliers. Straks krijgt u het woord.

01.62 Hugo Coveliers (VLD): Mijnheer de voorzitter, ik zal mijn best doen om het straks korter uit te leggen dan de vorige spreker.

De **voorzitter**: Daarom aanvaard ik nu ook het debat.

01.63 Hugo Coveliers (VLD): Het verschil zit juist hierin dat ik uitga van het zelfbeschikkingsrecht van de patiënt. Ik kan onmogelijk aanvaarden dat reeds vanaf de basis, vanaf het begin van de procedure een aantal mensen wordt uitgesloten waarvan men stelt dat zij wel lijden, dat zij ongeneeslijk zijn, dat men er niets aan kan veranderen, maar dat het niet terminaal is volgens de geldende normen. Daarom zouden zij dan niet in aanmerking komen vanaf het begin. Dat is het verschil in visie.

01.63 Hugo Coveliers (VLD): Vous oubliez de préciser que je pars du principe du droit du patient à l'autodétermination. La proposition de M. Arens exclut toute une catégorie de personnes, ce à quoi nous nous refusons.

01.64 Josy Arens (PSC): Monsieur le président, j'insiste sur l'importance de cette définition de la phase terminale. J'ai précisé tantôt en lisant: "la phase terminale est celle qui débute au moment où le médecin, après s'être concerté avec le malade et l'équipe soignante"...

01.64 Josy Arens (PSC): Ik hamer op het belang van de definitie van het begrip "terminale fase". Wat is de meerderheid van zins: blijft haar visie dan beperkt tot het verlichten van uitzichtloos lijden?

Je commence à me poser une autre question à partir de tout ce que je viens d'entendre. En effet, je me demande quel est l'objectif de la majorité en faisant voter cette loi par le parlement. Depuis le début, monsieur le président Erdman, je pensais que c'était pour alléger les souffrances des personnes se trouvant dans certaines situations. Aujourd'hui, je me demande si nous ne sommes pas dans une situation où vous voyez bien plus large. A ce moment-là, ce serait encore plus grave. Je me rends compte que la souffrance psychique est suffisante pour... (*Interruptions*) Nous avons des amendements dont nous discuterons lors de leur présentation.

Dat er ook gekeken moet worden naar het psychische leed. Het gevaar bestaat dat men hier zwaar uit de bocht vliegt.

Je trouve que plus j'avance, plus je vous écoute, plus je me rends compte que des dérives très dangereuses sont possibles à partir du texte qui nous est présenté. Ce texte, tel qu'il nous est présenté, nous ne l'avons pas voté en commission et nous ne le voterons jamais ici en plénière. Cependant, nous sommes prêts à rediscuter avec vous si vous acceptez de tenir compte de certains de nos

Wij zullen dat ontwerp niet goedkeuren als u onze amendementen betreffende de terminale fase niet aanneemt. Ik herhaal dat de keuze tot op het einde de patiënt toekomt, na overleg door de arts met de zieke en de verpleegkundigen.

Ons eerste amendement strekt

amendements, surtout de l'amendement concernant la phase terminale.

Comme je l'ai dit, collègue Mayeur, c'est après concertation avec le malade et l'équipe soignante, que le médecin propose. Nous disons que le médecin non pas ne pourrait mais ne devrait plus le faire pour laisser le choix au malade jusqu'au bout. Je suis convaincu, monsieur le président, que nous en reparlerons prochainement, à l'occasion de la présentation de cet amendement.

Enfin, je terminerai en énonçant les problèmes que nous rencontrons face à ce projet de loi. Les débats menés tant au Sénat qu'en commission de la Justice de la Chambre ont montré qu'il existait une volonté unanime de réserver aux seuls médecins la responsabilité de poser un acte d'une telle gravité que l'acte d'euthanasie. Il convient dès lors de consacrer ce principe dans la définition même de l'acte d'euthanasie. C'est ce que nous proposons dans notre premier amendement.

Le texte proposé nous laisse insatisfaits sur d'autres points que nous n'avons pas manqué de souligner tant au Sénat que lors des débats en commission de la Justice au travers des différents amendements que nous avons déposés. Néanmoins, dans le débat de ce jour, nous avons souhaité mettre l'accent uniquement sur les points essentiels. Nous continuerons à les défendre en séance plénière dans les jours qui viennent.

L'acte d'euthanasie ne peut être pratiqué que dans des circonstances exceptionnelles justifiées par l'état de nécessité. Qu'advient-il si le message que nous communiquons à la société civile est celui de la banalisation de l'euthanasie qui ouvrira les portes à toutes les dérives et mettra en péril les droits des plus défavorisés et de nos concitoyens les plus faibles? Est-ce l'avènement de ce type de société que nous prôtons?

L'acte d'euthanasie ne peut être pratiqué qu'en phase terminale d'une affection grave et incurable. Toute autre hypothèse nous entraîne dangereusement vers une société axée exclusivement sur la rentabilité, l'utilitarisme, à donner des armes à ceux qui voudraient, au nom d'impératifs économiques ou autres, supprimer toute solidarité. Est-ce ce que nous voulons?

L'offre de soins palliatifs doit être un préalable obligatoire. Madame la ministre, vous avez une grande responsabilité dans ce domaine. Vous avez fait certains efforts pour étendre les soins palliatifs mais les besoins restent immenses et c'est à ce niveau que vous devez agir.

A quel titre pourrions-nous refuser à nos concitoyens le droit d'accomplir le passage de la vie à la mort dans un confort maximal et ce, à tous nos concitoyens quelles que soient leur condition économique et sociale?

L'acte d'euthanasie ne peut être pratiqué sur un mineur sans avoir prévu des protections spécifiques. Voudrions-nous déjà donner un premier signe d'abandon des plus faibles? N'avons-nous plus la capacité de faire confiance à l'évolution de notre médecine?

ertoe het eenparig streven dat in alle debatten tot uiting is gekomen om de verantwoordelijkheid van een dusdanig ernstige handeling uitsluitend bij de arts te leggen, in de definitie van euthanasie op te nemen.

Ten slotte zijn er principes waarover wij geen enkele toegeving zullen doen: euthanasie mag enkel in uitzonderlijke omstandigheden worden toegepast die door een noodsituatie worden gerechtvaardigd, bij terminale patiënten die lijden aan een ernstige en ongeneeslijke aandoening. Euthanasie mag nooit plaatsvinden bij een minderjarige en moet altijd door een arts worden toegepast. Bovendien is de arts verplicht vooraf palliatieve zorg voor te stellen.

Wij stellen tevens voor de taken van de federale controle- en evaluatiecommissie met betrekking tot deze wet, waarvan de inwerkingtreding afhankelijk moet worden gesteld van de goedkeuring van de regelgeving inzake de patiëntenrechten en de palliatieve zorg, uit te breiden.

Wij willen een krachtige wetgeving, een garantie voor eenieder op een menswaardig levenseinde waarbij eventuele, door niemand gewenste uitwassen worden voorkomen.

Enkel als aan die voorwaarden is voldaan, zouden wij die wet kunnen goedkeuren.

Seul un médecin peut pratiquer l'acte d'euthanasie. De quel droit chargerions-nous un tiers non-médecin de pratiquer un acte d'une telle importance? Telles sont les exigences de notre parti qui n'appelleront aucune concession de notre part.

Nous proposons d'étendre les missions de la commission fédérale de contrôle et d'évaluation afin de lui assurer un rôle réellement efficace dans le contrôle de l'application de la loi et, principalement, dans le contrôle de son évaluation à l'avenir.

Pour assurer la cohérence de notre démarche, nous prévoyons que la mise en vigueur de la loi en projet est soumise à l'adoption des législations relatives aux droits des patients et aux soins palliatifs.

Nous voulons une législation forte et précise qui soit le garant du droit de tout un chacun de vivre sa fin de vie dans la dignité humaine, sans contrainte et en pleine conscience du choix opéré, une loi qui prévienne, dans toute la mesure du possible, d'éventuelles dérives que personne ne souhaite. C'est à cette seule condition que nous pourrions revoir notre position concernant le projet de loi à l'examen.

01.65 Hugo Coveliers (VLD): Mijnheer de voorzitter, mevrouw de minister, collega's, de problematiek van het levenseinde houdt de mens reeds sinds het begin van de mensheid bezig. De bio-ethische problemen, die hiermee gepaard gaan, zijn in feite verfijningen waarmee de laatste eeuw of zelfs de laatste decennia werd getracht het leven van de mens vanaf het begin tot het einde zo gelukkig mogelijk te laten verlopen. In een democratie waarin als ethische norm de gelijkheid van iedereen en de gelijkheid van inbreng in een bestuur wordt aanvaard, mag dit geluk door de mensen zelf worden ingevuld. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de problematiek van euthanasie, die in het Zuid-Afrikaans de genadedood wordt genoemd, reeds in 1984 voor een eerste maal werd aangekaart. Tijdens de vorige regeerperiode werd in de Senaat een bijzonder interessant colloquium gehouden waarop de leden van het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek hun adviezen hebben toegelicht. Er werden zeer interessante dingen verteld, ook al waren sommigen het er niet noodzakelijk mee eens. Professoren van verschillende universiteiten en met verschillende levensbeschouwingen brachten een zeer gedifferentieerde visie op de problematiek van de euthanasie naar voren.

Het is dan ook verwonderlijk dat die levendige discussie, die in de Senaat werd opgestart, tot andere inzichten heeft geleid. Zo had ik aanvankelijk met mijn huidige partijvoorzitter, de heer De Gucht, een voorstel opgesteld, dat beperkt was tot de terminale fase en waarin geen sprake was van de niet-terminale fase. Ik zal trachten uit te leggen waarom onze ideeën zijn geëvolueerd en waarom wij als liberalen een algemeen kader willen scheppen waarbinnen sommigen onder ons, die op bepaalde elementen van de zingeving een andere of een bijkomende klemtoon willen leggen, anders zullen stemmen. Zij zullen hun stemgedrag toelichten, ofschoon ze uitgaan van hetzelfde basisprincipe van het zelfbeschikkingsrecht van elk individu. Het is voor de VLD-fractie vanaf het begin een erezaak geweest dat ieder lid zich vrij over dit ontwerp kon uitspreken. We hebben hierover lang en uitvoerig gediscussieerd. Het is eigenlijk evident dat over ethische problemen, die in een bepaalde maatschappijvorm ontstaan, andere regels gelden dan voor gewone

01.65 Hugo Coveliers (VLD): La question de la fin de la vie se pose depuis que l'humanité existe. La bio-éthique tente depuis peu de rendre la vie aussi heureuse que possible, du début à la fin. La démocratie veut que l'homme fasse lui-même ce bonheur. L'euthanasie a fait l'objet de discussions au Parlement dès 1984. Un colloque y a été consacré au cours de la législature précédente au Sénat, qui a institué une commission bio-éthique. La discussion au Sénat a été animée et a débouché sur de nouvelles conceptions. Je vais m'efforcer d'expliquer pourquoi, en nous fondant sur le droit de l'individu à disposer de lui-même, nous avons fait évoluer notre conception de l'euthanasie.

Dans notre parti, nous nous sommes fait un point d'honneur de permettre à chaque membre d'exprimer son opinion. C'est la raison pour laquelle je m'étonne de l'attitude de l'opposition, qui refuse ce texte comme un seul homme. Je trouve ridicule de soutenir qu'il n'y a pas eu de débat. Les débats ont duré deux ans, au Sénat et en commission.

politieke thema's. Het is dan ook verbazingwekkend dat bij de oppositie niemand een ander standpunt inneemt dan de totale afwijzing van deze tekst. Dat begrijp ik niet.

Ik heb enkele keren het verwijt gehoord dat er geen debat is gevoerd. Dit is een loopje nemen met de realiteit.

Er werd in de Senaat gedurende twee jaar gedebatteerd. In de commissie hebben wij tot vervelens toe, vaak tot laat in de avond, dezelfde argumenten moeten horen. Het is niet waar dat wij niet luisteren, maar luisteren is volgens u hetzelfde als akkoord gaan met u. Dat is het niet. Ik neem aan dat een aantal argumenten kunnen geformuleerd worden, maar het is niet waar dat er geen debat geweest is.

01.66 Dirk Pieters (CD&V): Mijnheer de voorzitter, ik begrijp niet goed wat de heer Coveliërs bedoelt wanneer hij zegt dat de oppositie "en bloc" ganse voorstellen afwijst en elke discussie weigert. Dat is een verschrikkelijke verdraaiing van de werkelijkheid die misschien door een zekere retorische overdrijving kan worden verklaard, maar dergelijke retorische overdrijvingen horen niet thuis in dit debat dat in alle sereniteit zou moeten worden gevoerd. Mijnheer Coveliërs, u weet dat dit gewoon onjuist is. Er is wel sprake van een totale blokkade wanneer het gaat om de amendementen die door de oppositie ingediend worden. Ik kom terug op mijn voorbeeldje met betrekking tot de emancipatie. Iedereen is het ermee eens dat het er niets mee te maken heeft, maar het kan niet omdat het niet mag. Wie blokkeert er dan "en bloc", de oppositie of de meerderheid? (*Applaus*)

01.67 Hugo Coveliërs (VLD): Mijnheer Pieters, ik gun u graag deze uiting van steun van de collega's.

Ik probeer alleen duidelijk te maken dat de oppositie tijdens de discussie en de stemming in de commissie een volledig afwijzende houding aannam. Het verbaasde mij dat niemand zich individueel – zoals dat in onze partij gebeurt – kon losmaken van alle details van die ideeën en dus globaal dezelfde stelling kon aannemen. Er is over deze tekst bovendien eindeloos gediscussieerd, vooral in de Senaat, en daar heeft men uiteindelijk een oplossing gevonden. Ook in de Kamer is er een debat geweest. We hebben gezegd welke stelling wij zouden verdedigen en wij verdedigen die dan ook, om tot een oplossing te komen.

01.68 Hubert Brouns (CD&V): Mijnheer de voorzitter, het verbaast mij eveneens dat de heer Coveliërs niet weet dat wij in de commissie voor de Volksgezondheid, het Leefmilieu en de Maatschappelijke Hernieuwing eigenlijk een consensus gevonden hadden over de bijzondere knelpunten en dicht bij een globaal akkoord gekomen waren. U kunt dat in het verslag lezen. Ik begrijp dan ook niet goed waarom de heer Coveliërs dit van de kaart veegt en hier nu komt beweren dat alleen de oppositie alles geblokkeerd zou hebben.

01.69 Bart Laeremans (VLAAMS BLOK): Mijnheer de voorzitter, de heer Coveliërs vraagt zich af waarom de oppositie zich als één blok verhoudt ten opzichte van de meerderheid. Dat ligt aan het ontwerp dat uiterst extreem is. Het is de meest liberale wet in de wereld. Het is bijgevolg niet abnormaal dat de oppositie daartegen protesteert.

01.66 Dirk Pieters (CD&V): Monsieur Coveliërs déforme la réalité en décrivant l'opposition comme un bloc monolithique. En fait, il s'agit plutôt d'un rejet total de tous les amendements par la majorité.

01.67 Hugo Coveliërs (VLD): Lors des votes en commission, l'opposition s'est toujours prononcée contre les textes. Je continue à m'en étonner. Et je suis fier de pouvoir dire que nous avons pu arriver à une solution après de longues discussions au Sénat et avec les membres de la Chambre.

01.68 Hubert Brouns (CD&V): Monsieur Coveliërs ne sait apparemment pas qu'en commission de la Santé Publique, l'opposition et la majorité étaient pratiquement parvenues à un consensus sur quatre points délicats.

01.69 Bart Laeremans (VLAAMS BLOK): Si l'opposition unanime rejette ce projet, c'est tout simplement en raison du caractère libéral extrême du projet lui-même.

Hij zegt dat er een uitgebreid debat plaatsgehad heeft. De enige die grondig en veelvuldig is ingegaan op de vragen en opmerkingen van de oppositie, is de commissievoorzitter, de heer Erdman. Op de dag dat hij de commissie niet kon voorzitten en mevrouw Herzet hem verving, heeft de hele meerderheid geen kik gegeven. Er is die namiddag geen enkel antwoord gegeven op de tientallen pertinente vragen van de oppositie. Wij stonden voor een muur. Men heeft geen enkel debat gewild. Dat was de houding van de meerderheidspartijen en u hebt daaraan meegewerkt.

01.70 Hugo Coveliers (VLD): Mijnheer de voorzitter, de commissievoorzitter heeft ook een overzicht laten maken van alle ingediende amendementen, met daarnaast een vergelijking met de amendementen die in de Senaat ingediend waren. Het is totaal onaanvaardbaar dat u misbruik maakt van het tweekamerstelsel om deze amendementen in de Kamer opnieuw in te dienen. Daar is het debat terecht ten gronde over gevoerd. Vandaag bewijst u dat u dit debat zo lang mogelijk wil rekken.

Welnu, als u meent dat de kwaliteit van een debat in verhouding staat tot de lengte ervan, dan is dat uw democratisch recht en dan zal ik daartegen niet protesteren, al ben ik een andere mening toegedaan. Ik stel vast dat men van bij de aanvang tracht een constructief debat te verhinderen.

De reden hiervoor is dat wij inderdaad vertrekken van een verschillende visie. Wij gaan in de eerste plaats ervan uit dat recht niet hetzelfde is als moraal; volgens ons heeft de maatschappij een aantal rechtsregels die, wanneer het of de strafrechtelijke aspecten gaat, verbodsbepalingen inhouden waarin wordt opgenomen wat men niet mag doen. Al wat er niet mag worden gedaan mag in een democratische rechtsstaat – volgens het recht – worden gedaan. Op moreel vlak kunnen er andere normen bestaan en zijn er ook andere normen. In een dictatoriale staat is dat anders: daar zegt men wat men moet doen en daar mag men uitsluitend doen wat de wet voorschrijft dat men moet doen. In een politiestaat zijn het de politiediensten die bepalen welke normen worden toegepast.

Wij gaan ervan uit dat in een democratie moet worden bepaald wat niet mag op strafrechtelijk gebied. Dat betekent dat men voor het morele aspect alleen een aantal zaken kan verbieden die voor iedereen een verwerpelijke en maatschappijaantastende of negatieve waarde hebben. Dat houdt in dat wanneer men als basiswaarde, als mensenrecht, het zelfbeschikkingsrecht hanteert, dat de beperkingen eraan verbonden alleen kunnen worden gemotiveerd ofwel door het respecteren van het zelfbeschikkingsrecht van de anderen en dat geldt zowel tussen individuen als tussen volkeren en naties, ofwel dat het eventueel kan worden beperkt door de zeer duidelijk algemeen aanvaarde negatieve morele connotatie die er zou bestaan.

Wat het ethisch goede betreft verwijs ik naar de werken van Vanneste, waarin dit thema op schitterende wijze wordt weergegeven. Hij schreef overigens ook een prachtige brochure over de ethiek van het strafrecht. Volgens Vanneste wordt het ethisch goede uiteraard slechts bepaald afhankelijk van de andere en wordt het ethisch slechte ook maar bepaald afhankelijk van de andere. Dat kan echter niet zomaar in een wettekst worden opgenomen.

Ensuite, j'ai mes doutes sur la manière dont a été mené ce débat prétendument sérieux. Le jour où Monsieur Erdman, président de la commission, a été absent à une réunion importante, aucun des points n'a été traité sérieusement, vous le savez.

01.70 Hugo Coveliers (VLD): Monsieur Erdman a donné une vue d'ensemble des amendements. Il est déplacé de vouloir encore en discuter dans le seul but de ralentir les choses. Cela rend impossible tout débat constructif.

Nous sommes en présence de visions divergentes. Le droit n'est pas la morale. Dans un régime dictatorial, c'est vrai, ce que chacun doit faire est expressément défini. Notre projet, au contraire, est démocratique et se borne à limiter le droit à l'autodétermination. Et seulement lorsque le droit à l'autodétermination d'autrui est menacé ou lorsqu'il est communément admis que les valeurs morales sont mises en péril.

Selon Vanneste, le bien et le mal se définissent par rapport à autrui. C'est pourquoi un texte de loi n'est pas nécessairement la solution la plus indiquée. Nous considérons qu'il ne faut imposer d'obligation supplémentaire à personne. Notre parti aspire à garantir à chaque citoyen une vie aussi heureuse que possible, de la naissance à la mort. Voilà pourquoi nous devons permettre à chaque individu – et je me réfère volontiers à Leo Apostel – de se libérer d'un mal pire que la mort, lorsque la qualité de la vie en devient médiocre, et à condition de prévenir les abus.

En outre, je m'étonne que l'opposition veuille exclure la possibilité de recourir à un tiers. Nous respectons le droit de celui

Ik zal thans trachten uit te leggen waarom wij tot die optie komen – hoewel u het daarmee niet eens moet zijn - en waarom ik de evolutie heb toegelicht van de niet-terminale tot de terminale patiënten. Wij gaan ervan uit dat in deze materie niemand extra verplichtingen moeten worden opgelegd. Met andere woorden, dat wij van bij de geboorte tot aan de dood – misschien zal dat nog ter sprake moeten komen bij de bespreking van het wetsvoorstel van de heer Bacquelaine over de run-for-life-action naar aanleiding van het Franse arrest –de individuele burger binnen het algemene kader van de gemeenschap, een zo gelukkig mogelijk leven willen garanderen. Bovendien wensen wij dat hij of zij dat zelf invult. Indien hij of zij daaraan een religieuze zin wil geven, dan is dat zijn of haar recht, zolang die religieuze zingeving alleen geldt voor de man of de vrouw zelf en deze niet wordt opgelegd aan anderen.

Dat is de reden waarom wij van mening zijn dat wanneer de omstandigheden van het leven en de kwaliteit ervan zo arm zijn, wanneer de dood wordt verkozen boven een dergelijke manier van leven, ieder individu dit recht krijgt, op voorwaarde uiteraard dat de nodige garanties worden ingebouwd die het zo waterdicht mogelijk maken. Uiteraard kan men altijd een systeem misbruiken. Elk systeem kan men misbruiken, in het bijzonder hoogstaande groepen zijn bijvoorbeeld diefstallen. Wij willen garanderen dat ieder individu dit recht krijgt. Dat leidt mij tot de definitie van wijlen Leo Apostel over euthanasie, nog voor erover sprake was in het Parlement. Zijn definitie van euthanasie was “iemand op zijn persoonlijke aanvraag” – dat heeft ook te maken met minderjarigheid – “van het leven te beroven op de minst pijnlijke wijze en met de bedoeling hem te bevrijden van kwalen die groter zijn dan de dood zelf”.

Dit is, naar mijn gevoel, een schitterende definitie van de reden waarom men het moet mogelijk maken – niet verplichten – dat iemand euthanasie kan krijgen op de manier zoals het is voorgesteld. Het verbaast mij enigszins dat men zich verzet tegen het creëren van een mogelijkheid voor een derde. Niemand uit de hele gemeenschap wordt de verplichting opgelegd. Wij gaan zelfs nog verder. Wij respecteren niet alleen de mensen die geen euthanasie voor zichzelf wensen – wat uiteraard hun goed recht is – maar ook zij die er niet aan wensen mee te werken. In de wet zeggen wij uitdrukkelijk dat zo iemand daaraan niet moet meewerken, zelfs niet in de meest geringe mate. Daarom stel ik de vraag. Dat is ook de vraag die ik aan de heer Arens – die hier nu spijtig genoeg niet aanwezig is – daarnet heb gesteld. Ik spreek over iemand die in een bepaalde kwalitatief arme levensomstandigheid is terechtgekomen en zegt dit leven niet meer te wensen. Hij vraagt aan de maatschappij, die daarvoor over een aantal technische mogelijkheden beschikt, de hulp om – ik citeer Apostel – “op de minst pijnlijke wijze bevrijd te worden van deze kwalen die voor mij groter zijn dan de dood”. Waar haalt men het recht vandaan om die persoon te vertellen dat zoiets misschien mogelijk is als men zegt dat hij terminaal is? Als men zegt dat hij aan die kwaal zal overlijden, is er een mogelijkheid, maar hij krijgt geen hulp indien dat in den beginne niet wordt gezegd. Ik probeer te achterhalen waar men dat recht vandaan zou kunnen halen.

qui ne souhaite pas recourir à l'euthanasie et se refuse à y contribuer. De quel droit répond-on à quelqu'un qui souhaite échapper à une souffrance plus pénible que la mort: "non, tu succomberas à cette souffrance"?

01.71 Danny Pieters (VU&ID): Mijnheer de voorzitter, in ons recht gaan we toch gestadig over tot maatregelen om mensen tegen zichzelf te beschermen omdat we een bepaalde opvatting hebben

01.71 Danny Pieters (VU&ID): Notre système juridique contient toutefois de nombreux exemples

over de waarde van het leven en van elke mens op zichzelf. Waarom verplichten we de mensen anders tot het dragen van veiligheidsgordels? Bepaalde producten, zoals harddrugs, mogen niet in de handel komen omdat de gebruikers zichzelf kapotmaken. Als ik uw logica volg, is dat toch een vrije beslissing van een vrij mens? Waarom zou het recht dan tussenbeide komen om mensen te verbieden zich kapot te spuiten of allerlei onheil aan zichzelf toe te brengen? Desnoods sluit u ze uit van de sociale zekerheid, dan kost het de gemeenschap niets. Toch komen wij constant tussenbeide omdat wij vinden dat de mens geen individu op zichzelf is, maar in relatie staat tot zijn gemeenschap. Die gemeenschap vindt de persoon zo waardevol dat zij zich niet kan veroorloven dat die persoon zichzelf vernietigt. Die redenering staat toch haaks op wat u komt te vertellen?

01.72 Hugo Coveliers (VLD): Ik wil daarop antwoorden, mijnheer Pieters. Indien een persoon met het niet dragen van de autogordel de bedoeling zou hebben zichzelf te verminken, kan men de vraag stellen in hoeverre die verplichting inderdaad kan worden opgelegd. Dat is niet de bedoeling van de wetgever. Iemand die in een auto stapt, neemt een risico door deel te nemen aan het verkeer. Die persoon wenst geen zelfmoord te plegen. Hij wenst zich te verplaatsen met die auto. Om te kunnen garanderen dat hij zich veilig met de auto kan verplaatsen, werken we een aantal maatregelen uit. Ik verwijs naar het dragen van de gordel, het plaatsen van airbags in de wagen, de verkeerscode, snelheidsbeperkingen, enzovoort. Dat is de reden.

De gebruiker van roesmiddelen heeft niet de bedoeling om verslaafd te geraken. Hij heeft niet de bedoeling om een lichamelijke deficiëntie bij zichzelf teweeg te brengen. Hij wenst een roesmiddel. Precies omwille van de gevolgen van die roes, van dat gebruik, treedt de wetgever op en verbiedt hij dat. De wetgever weet ook dat een aantal mensen uit de behoeften van die man of vrouw profijt proberen te trekken door de handel in verdovende middelen. Dat is de reden.

Ik zal een tegenargument formuleren. Als uw woorden juist zijn, waarom staat zelfmoord dan niet in het Strafwetboek? Hulp bij zelfdoding staat ook nergens in het Strafwetboek.

Dat is mijns inziens een indicatie ten aanzien van uw argumentatie. Het gaat hier niet om iemand die occasioneel tot een verwonding of tot een overlijden komt, maar over iemand die op een bepaald ogenblik welbewust verklaart: dit is ongeneeslijk en onomkeerbaar. Geneesheren van onze fractie kunnen u dat beter uitleggen. Wanneer die persoon zich in een dergelijke situatie bevindt, gaat het niet om iemand die accidenteel de dood wenst, maar om iemand die het op dat ogenblik duidelijk wenst. Dat is het verschil met het voorbeeld dat u aanhaalt.

Waar ligt de verantwoordelijkheid van de gemeenschap en waar bevindt zich in deze tekst de correctie die op dat zelfbeschikkingsrecht wordt aangebracht? Precies in de ongeneeslijke situatie en in de reeks formaliteiten die naar voren worden gebracht, want anders zou men dat alles niet invoegen. Men doet het precies omdat men zegt: wij, die een zin hebben gegeven aan het leven, wij kunnen niet begrijpen dat u die zin niet inziet. Daarom stellen wij een aantal voorwaarden en zeggen wij dat het

de mesures qui protègent l'individu contre lui-même: le port obligatoire de la ceinture et les mesures de lutte contre la drogue.

01.72 Hugo Coveliers (VLD): A cette différence près qu'une personne qui s'installe au volant de sa voiture n'a pas pour objectif de s'estropier.

Une personne qui consomme des euphorisants n'a pas l'intention d'en devenir dépendante. Certaines personnes abusent aussi de la dépendance des autres. C'est pourquoi le législateur met un frein à la consommation d'euphorisants.

Le suicide et le suicide assisté ne figurent pas dans le Code pénal. Si une personne se trouve dans une situation totalement sans issue et souhaite fondamentalement mourir, la communauté ne peut lui interdire d'opter pour la mort et éventuellement d'y être aidée. Elle peut certes y assortir une correction sociale en fixant des conditions et une procédure, précisément parce qu'elle ne peut vérifier le sentiment d'absurdité qu'éprouve l'intéressé.

“persistent” moet zijn, dat het twee- of driemaal moet worden aangevraagd, dat er twee, drie geneesheren bij te pas komen, dat er een vertrouwenspersoon moet zijn, dat de mogelijkheid twee- of driemaal aan diezelfde persoon moet worden geschetst, zeggende dat de betrokkene wél nog in leven kan blijven, dat hij pijnstillers kan bekomen en dat via palliatieve zorg het leven nog gedurende een weliswaar kortere periode kan worden voortgezet. Dat is de verantwoordelijkheid die de gemeenschap op zich neemt. Het ultieme recht van het individu vervalt daardoor niet; het blijft bestaan. Indien het individu met volledige kennis van zaken zegt dat hij dat niet wenst, dan moet die wens worden geëerbiedigd.

01.73 Danny Pieters (VU&ID): Op z'n minst blijkt uit uw uiteenzetting dat u, net als de anderen met een andere opvatting, eigenlijk niet volledig uitgaat van dat zelfbeschikkingsrecht. U zegt dat mensen wel een verklaring kunnen afleggen, maar dat we toch met z'n allen nog eens zullen nagaan of zij dat werkelijk hebben bedoeld.

Wat ons onderscheidt is dat de ene verder wil gaan dan de andere. Dat is respectabel, maar dat moet aan beide zijden van deze Kamer ook duidelijk zijn: het is precies daar dat onze wegen zich scheiden. In feite gaat het over de vraag hoe wordt bepaald dat wat iemand verklaart werkelijk is wat hij wil. Daar gaat het over.

Daarstraks werd - ongepast - schamper geopperd dat, wanneer iemand het verlangen uit voor een euthanasie, dat eigenlijk maar een hulpkreet is. Het zou even ongepast zijn als ik nu schamper zou doen over wat u zegt. Immers, beide stellingen liggen in feite veel dichterbij elkaar dan men wel wil aannemen. Alleen denk ik dat er een ander accent wordt gelegd, dat even waardevol is als wat u verdedigt. Het is belangrijk daarop te wijzen, omdat het ook aantoonde dat wat wordt gezegd niet noodzakelijk is wat men meent. Ook in uw theorie wordt dat erkend.

01.74 Tony Van Parys (CD&V): Mijnheer de voorzitter, ik wens even op de redenering van collega Coveliers in te gaan, uitgaande van het zelfbeschikkingsrecht.

Wat kan er ingebracht worden tegen het argument dat onder meer door de Federatie Palliatieve Zorg wordt aangebracht, namelijk dat, om precies te peilen naar wat de patiënt eigenlijk wil, men oplegt dat er vooraf een palliatieve raadpleging is vanwege de arts aan wie het verzoek wordt gericht, met de bedoeling na te gaan of de patiënt levensbeëindiging wil dan wel een noodkreet slaakt, een vraag om hulp, een vraag om bijstand, een vraag om pijnbestrijding. Wat kan het bezwaar zijn tegen het feit dat, om zeker te zijn van de wil van de patiënt, er een voorafgaande palliatieve consultatie plaatsvindt? Ik denk dat de specialisten inzake palliatieve zorg zeer terecht de vraag stellen om al deze risico's uit te sluiten. Ze weten immers dat 99% van de vragen tot euthanasie in feite vragen zijn om bijstand en hulp.

Kunnen wij dan niet tot een akkoord komen vanuit de redenering dat wij in de voorafgaande, verplichte palliatieve consultatie door de behandelende arts voorzien? Ik zou de vraag ook willen stellen aan de minister van Volksgezondheid die ongetwijfeld verrijkende inzichten kan verschaffen over deze problematiek.

01.73 Danny Pieters (VU&ID): Le droit à disposer de soi-même n'est pas absolu mais est soumis à des corrections de la communauté. Certains veulent aller plus loin que d'autres à cet égard. Selon moi, il faut examiner si le souhait de l'intéressé s'inscrit au plus profond de lui ou s'il s'agit en fait d'un appel au secours.

01.74 Tony Van Parys (CD&V): Qu'est-ce qui peut empêcher de s'assurer, en consultant des personnes spécialisées dans les soins palliatifs, qu'une demande d'euthanasie n'est pas finalement un appel au secours? Selon M. Distelmans, 99 pour cent des demandes d'euthanasie constituent des appels à l'aide.

De **voorzitter**: De voorzitter van de commissie voor de Volksgezondheid, mevrouw Avontroodt, kreeg graag even het woord.

01.75 Yolande Avontroodt (VLD): Mijnheer de voorzitter, collega's, ik zou in verband met wat de heer Van Parys zegt toch een onderscheid willen maken. De belangrijkste reden voor de palliatieve filter – Ik steek niet onder stoelen of banken dat ik ook voorstander ben van het invoeren van de palliatieve filter - is niet om de wilsverklaring te beoordelen of om het verzoek van de patiënt te beoordelen, maar behelst de kwaliteit van de zorg, vertrekkend vanuit het recht van de patiënt op de beste zorg bij het levenseinde. Het gaat er niet om de vraag of het verzoek van de patiënt te beoordelen. Hiervoor zijn de palliatieve artsen zeer duidelijk geen vragende partij. Ik vind dat de visie van de palliatieve artsen zeer duidelijk in het debat naar voren moet worden gebracht: zij zijn geen vragende partij om enige inbreng te hebben of enig onderscheid te willen maken in het verzoek van de patiënt.

01.76 Tony Van Parys (CD&V): Mijnheer de voorzitter, collega's, misschien is het woord "beoordelen" slecht gekozen en zou men beter spreken over "beter inzicht krijgen in wat de patiënt wil". Vele collega's kennen gevallen in familie- en vriendenkring waaruit blijkt dat men dank zij de palliatieve zorg tot een zinvol en menswaardig levenseinde komt. Waarom zouden wij niet in de regelgeving de kans inbouwen om op deze wijze voor iedereen een menswaardig levenseinde te garanderen? Ik zou niet begrijpen waarom men dit niet zou aanvaarden.

01.77 Jef Valkeniers (VLD): Mijnheer de voorzitter, collega's, gisteren hebben wij in De Standaard het artikel kunnen lezen van professor Distelmans en andere collega's over de palliatieve zorg. Eerlijk gezegd – u kent mijn standpunt terzake - denk ik dat men in dit land geen dokter meer kan vinden die niet weet wat palliatieve zorg is.

(...)

Sorry, u weet dat de meeste dokters bijscholing volgen. In bijna alle bijscholingscursussen heeft men het reeds gehad over palliatieve zorg en pijnbehandeling. Ik meen dat iedere huisarts die wordt geconfronteerd met een patiënt met dit probleem, dit ook bespreekt met die patiënt, zoniet schiet hij tekort. Als de huisarts er geen gevoel voor heeft, zult u met die palliatieve filter die u extra in de wettekst wilt inlassen ook niet verder komen. Wij hebben dat gezien met de pijnklinieken en wij zien dat ook met de palliatieve zorg. Vergeet niet dat de collega's die in deze sector bedrijvig zijn niet afkerig staan tegenover een beetje publiciteit voor hun eigen winkel. Excuseer mij voor de uitdrukking.

01.78 Koen Bultinck (VLAAMS BLOK): Mijnheer de voorzitter, collega's, collega Valkeniers, ik verwonder mij ten zeerste over uw interventie. Wie de hoorzittingen in de Senaat en de weinige in de Kamer aandachtig heeft gevolgd, zal hebben onthouden dat een van de grote verzuchtingen van de mensen die in de palliatieve sector actief zijn, is dat onvoldoende aandacht wordt besteed bij de opleiding van artsen, paramedici en medici aan het palliatieve element. Een van de klassieke vragen van de mensen die in deze

01.75 Yolande Avontroodt (VLD): Je suis également en faveur d'un filtre palliatif mais pas dans le but de juger les demandes d'euthanasie. Ce n'est pas non plus l'intention des médecins en soins palliatifs. L'objectif du filtre palliatif doit être de garantir aux patients les meilleurs soins au cours de la dernière phase de leur vie.

01.76 Tony Van Parys (CD&V): "Juger" n'est pas le terme adéquat. Il s'agit de définir la volonté du patient. Nul ne peut contester que les soins palliatifs peuvent contribuer à une fin de vie dans la dignité.

01.77 Jef Valkeniers (VLD): A mon sens, il n'est plus aucun médecin qui ignore ce que sont les soins palliatifs. Le sujet est examiné à l'occasion de tous les cours de recyclage. Les médecins en informent les patients qui demandent l'euthanasie et s'ils ne le font pas, un filtre palliatif ne changera pas grand chose.

01.78 Koen Bultinck (VLAAMS BLOK): L'une des principales doléances des spécialistes en soins palliatifs concerne précisément le manque d'attention accordé aux soins palliatifs lors des formations et des recyclages.

sector actief zijn is precies om bij de opleiding meer aandacht te schenken aan de palliatieve zorg, zodat men als arts met kennis van zaken de mensen niet meer voor een schijnkeuze moet stellen. Men moet bij de artsenopleiding iedere arts laten kennismaken met palliatieve zorg. Dat is de echte discussie. Nu als arts zeggen dat iedere arts over voldoende kennis beschikt, is met de waarheid een loopje nemen.

De **voorzitter**: We zullen het horen van de heer Germeaux, die ook arts is.

01.79 Jacques Germeaux (VLD): Mijnheer de voorzitter, ik wenste alleen een opmerking te maken over wat de heer Van Parys heeft gezegd. Ik wilde hem vragen of hij een terminale of niet-terminale patiënt het recht toekent de palliatieve zorg eventueel te weigeren. Mijnheer Van Parys, het is mijn persoonlijke ervaring dat palliatieve zorgen niet altijd het gunstige effect hebben dat u voorstelt. Houdt u er rekening mee dat men palliatieve zorgen ook moet kunnen weigeren?

01.80 Tony Van Parys (CD&V): Mijnheer de voorzitter, ik wil eerst ingaan op wat collega Valkeniers heeft gezegd. In de loop van de bespreking hebben wij kennis gekregen van het standpunt van de Federatie Palliatieve Zorg, dat trouwens kan worden teruggevonden in verschillende publicaties. Collega Valkeniers, ik lees wat de Federatie daarover zegt: "Ook al zou de palliatieve deskundigheid van de gemiddelde arts sterk verbeteren, hij of zij zal nooit een specialist zijn inzake palliatieve zorg. De gemiddelde huisarts bijvoorbeeld begeleidt hooguit enkele malen per jaar een palliatieve patiënt: veel te weinig om een gedegen expertise op te bouwen. Wanneer een arts dan wordt geconfronteerd met iets zo delicaat, zo ingrijpend en zo onomkeerbaar als euthanasie, is en blijft het aangewezen dat hij een specialist raadpleegt, wat artsen dagelijks doen voor gezondheidsproblemen die vaak een stuk minder ernstig zijn". De tekst is ondertekend door dokter Distelmans van de Federatie Palliatieve Zorg.

Als reactie op collega Germeaux wil ik het volgende zeggen. Ik wil zijn vraag beantwoorden met een andere vraag: waar kan men iemand die zich in een crisissituatie bevindt, het recht ontzeggen om bijvoorbeeld via de palliatieve zorg tegemoet te komen aan het probleem waarmee hij wordt geconfronteerd – het lijden, de pijn en het gebrek aan omkadering? Dat is precies de strekking van het amendement, dat wij trouwens in de lijn van de stelling van de Federatie Palliatieve Zorg hebben ingediend. Als een patiënt zegt dat hij het niet meer ziet zitten en het niet meer aankan, gaan sommigen ervan uit dat dit een vraag om levensbeëindiging is. In feite zegt de patiënt: "Help mij. Ik kan niet meer vooruit". Waarom zou men een amendement weigeren waardoor in zo'n situatie die palliatieve zorg wordt aangeboden en waardoor op dat ogenblik de deskundigheid daaromtrent wordt ingebracht? In de vele gevallen die wij allen kennen, helpen wij op die manier de patiënt, niet door een leven te beëindigen, maar door hem of haar bijstand te verlenen, hetzij via de pijnbestrijding, hetzij via de begeleiding. Ik denk dat dit een veel positiever uitgangspunt is dan het uitgangspunt dat nu ten minste impliciet in het wetsontwerp kan worden teruggevonden.

De **voorzitter**: Dit is een debat zoals ik het graag heb. Ik geef eerst het woord aan de heer Erdman en dan

01.79 Jacques Germeaux (VLD): Je me demande si M. Van Parys reconnaît au patient le droit de refuser les soins palliatifs.

01.80 Tony Van Parys (CD&V): La Fédération des soins palliatifs estime qu'un médecin généraliste qui ne rencontre ce genre de cas que quelques fois par an, n'est jamais en mesure de remplacer un spécialiste en soins palliatifs. Pour de multiples maux moins graves, on consulte également des spécialistes. On ne peut ôter la possibilité à une personne en situation de crise d'être aidée par le biais des soins palliatifs. L'amendement souligne la nécessité de ne pas aider un patient par le biais de pratiques tendant à mettre un terme à la vie mais par le biais d'une assistance et de la lutte contre la douleur.

aan de heer Coveliers.

01.81 Fred Erdman (SP.A): Mijnheer de voorzitter, ik wil niet vooruitlopen op mijn toespraak, want ik zou u dan straks vervelen door in herhaling te vallen.

Mijnheer Van Parys, ik wil u alleen het volgende vragen. Kunt u mij in de huidige tekst aanduiden waar er staat dat aan de patiënt het recht op informatie of mogelijke contacten ontzegd wordt?

01.82 Tony Van Parys (CD&V): (...)

De **voorzitter**: Collega's, ik wil het woord terug aan de heer Coveliers geven. Mijnheer Van Parys en mijnheer Valkeniers, ik laat veel toe, maar u houdt straks ook nog uw redevoering. Laat de heer Coveliers zijn gedachtegang afronden.

01.83 Hugo Coveliers (VLD): Mijnheer Van Parys, u zult de gelegenheid nog krijgen om de heer Valkeniers te onderbreken. Zoals iedereen van onze fractie die dat wenst, zal hij namelijk zelf het woord voeren, waardoor vijf sprekers van onze fractie het woord zullen voeren, waaronder drie geneesheren en één economist.

Mijnheer Laeremans, het is namelijk essentieel aan onze gedachtegang dat wij vinden dat iedereen zijn mening daarover moet kunnen uiten. Wij accepteren – noteer dit - dat mensen met dezelfde maatschappelijke visie op die problematiek andere klemtonen leggen. Daarmee hebben wij geen enkel probleem, integendeel. Ik heb mij er al over verwonderd dat dit voor sommigen blijkbaar verbazing wekt.

Mijnheer de voorzitter, in artikel 3, §2, 1°, van de tekst staat letterlijk dat de arts onder meer de patiënt moet “inlichten over zijn gezondheidstoestand en zijn levensverwachting, met de patiënt overleg plegen over zijn verzoek tot euthanasie en de hem eventueel nog resterende therapeutische mogelijkheden...”. Daaraan is via een amendement in de Senaat na lange discussie met onder meer de heer Distelmans – ik meen zelfs dat hij dat amendement voorstelde – de volgende regel toegevoegd: “... evenals die van de palliatieve zorg, en hun gevolgen bespreken”.

Mijnheer Van Parys, waarom is die laatste regel eraan toegevoegd? Welnu, wij gaan er precies van uit dat iedere individuele persoon het recht heeft om euthanasie al dan niet te wensen, zoals collega Germeaux zegt. De arts moet aan de patiënt uitleggen dat het bestaat. De arts moet de resterende therapeutische mogelijkheden, evenals die van palliatieve zorg, bespreken en duidelijk uitleggen aan de patiënt. Het recht blijft echter bij de patiënt. Daarover verschillen wij inderdaad van mening. U vindt dat die mogelijkheden en palliatieve zorg aan de patiënt opgelegd moeten kunnen worden. Wij vinden van niet: iedereen moet daarin vrij zijn, moet de mogelijkheid aangereikt krijgen en hebben. Er moet dus voor gezorgd worden dat die palliatieve zorg bestaat, zowel intra muros als extra muros en wellicht nog het meest daarbuiten, maar de arts moet aan de patiënt de mogelijkheid geven. Dat is onze visie op de zelfbeschikking. Een aantal mensen wijken van die mening af. Dat is hun goed recht. Zij die dezelfde mening hebben, konden nu toevallig wel deze meerderheid vormen. Wij verdedigen dat ook. Ik heb er geen enkel probleem mee om dat te verdedigen.

01.81 Fred Erdman (SP.A): Je demande à M. Van Parys de m'indiquer quel passage du texte prive le patient du droit à l'information.

01.83 Hugo Coveliers (VLD): Le texte énonce clairement que le médecin doit informer le patient de son état de santé, des traitements encore possibles et de la possibilité de bénéficier de soins palliatifs. Le CD&V estime que les soins palliatifs doivent être rendus obligatoires. Le VLD estime par contre que cela ne doit pas être une obligation et que tout le monde doit pouvoir décider librement.

Mijnheer de voorzitter, ik zal niet nogmaals op alle details ingaan.

De **voorzitter**: Mijnheer Coveliers, de heer Van Parys wenst u kort te onderbreken. Ik stel voor dat u daarna probeert af te ronden.

01.84 Hugo Coveliers (VLD): Mijnheer de voorzitter, ik wil graag voortspreken, zoals ook mijn voorgangers rustig zijn voortgegaan. Ik laat mij niet opjagen.

01.85 Tony Van Parys (CD&V): Mijnheer de voorzitter, ik zal kort spreken, maar wij moeten het debat toch correct voeren. De tekst die in de Senaat is goedgekeurd, werd niet goedgekeurd ingevolge een amendement dat de goedkeuring wegdroeg van professor Distelmans. De heer Distelmans heeft ons een amendement bezorgd dat hierop neerkomt. Een verplichte voorafgaande palliatieve consultatie is nodig door de arts die het verzoek tot levensbeëindiging krijgt. De heer Distelmans heeft het dus over een verplichte voorafgaande palliatieve consultatie. Wij hebben dat amendement trouwens allen gekregen. Dat amendement stemt in geen enkele mate overeen met de tekst die door de Senaat werd overgezonden.

01.85 Tony Van Parys (CD&V): Le texte qui a été adopté au Sénat, ne correspond pas à l'amendement du professeur Distelmans et qui rend obligatoire une consultation palliative préalable réalisée par le médecin à qui le patient adresse la demande d'euthanasie.

01.86 Hugo Coveliers (VLD): Mijnheer Van Parys, toen de zaak in de Senaat werd besproken, was er herhaaldelijk overleg met een aantal groepen, en onder meer ook met professor Distelmans. Professor Distelmans heeft zich toen met deze tekst akkoord verklaard.

01.86 Hugo Coveliers (VLD): Des entretiens ont été organisés avec différents experts, dont le professeur Distelmans. Il approuvait alors ce texte.

01.87 Tony Van Parys (CD&V): Mijnheer Coveliers, dat is formeel onjuist.

01.87 Tony Van Parys (CD&V): Cette affirmation est fondamentalement inexacte.

01.88 Hugo Coveliers (VLD): Iedereen die deze discussies heeft meegemaakt, weet dat dit zo was.

01.89 Tony Van Parys (CD&V): Wij hebben hier de tekst van het amendement die maandag in De Standaard is verschenen.

01.90 Hugo Coveliers (VLD): Mijnheer Van Parys, laat mij uitspreken! CD&V heeft hier al drie uur gesproken. Nu is het mijn beurt.

Mijnheer Van Parys, ik ontzeg niemand het recht om een ander amendement in te dienen. Ik zeg wel dat de bespreking in de Senaat over deze tekst is gebeurd en dat de heer Distelmans daarover is geraadpleegd. Hij wist dit en hij heeft hierover geen enkele opmerking gemaakt. Het element van de palliatieve zorg is pas later in de tekst gekomen. Aanvankelijk stond dat er niet in. Aanvankelijk waren er twee teksten, één over euthanasie en één over palliatieve zorg. Omdat een aantal mensen vond dat de palliatieve zorg ook in de basistekst moest worden vermeld, is dit in het artikel ingevoegd. Dat is de historische gang van zaken. Er zijn gelukkig voldoende getuigen die deze discussie hebben meegemaakt.

01.91 Tony Van Parys (CD&V): Ik vind dat wij de discussie ten minste eerlijk moeten voeren.

01.92 Hugo Coveliers (VLD): Ik denk dat een discussie eerlijk voeren ook iets te maken heeft met de manier waarop men dat doet, met de tijd, enzovoort. Dat is niet gebeurd. Voor mij is er terzake geen probleem. Voor mij mag iedereen binnen de perken van deze wet doen wat hij wil. Niemand hoeft dit te doen. Dat is het verschil. Ik leg met deze wet niemand iets op. Ik leg alleen u op verdraagzaam te zijn en deze mogelijkheid aan anderen te geven. Dat is alles. Ik vraag alleen verdraagzaamheid tegenover de andersdenkenden.

(Applaus)

Mijnheer de voorzitter, ik heb reeds herhaald waarom naar mijn aanvoelen het onderscheid tussen een terminale en een niet-terminale patiënt niet opgaat. Dat had aanvankelijk bij de discussie iets te maken met de moeilijkheid om te bepalen wat het begrip inhoudt. Dat is in de loop van de discussie geëvolueerd naar de vraag die ik daarstraks wou formuleren: waarom moet men het recht van iemand om een bepaalde beslissing te nemen, laten afhangen van de al dan niet beperkte periode waarin hij zijn pijn mogelijkerwijs zal moeten doorstaan? Dat is de essentiële vraag. Waarom zou men iemand die ondraaglijke pijnen lijdt, wiens ziekte irreversibel is en waarvoor de geneeskunde geen mogelijkheden meer ziet, waaraan men alle therapeutische mogelijkheden heeft uitgelegd, waaraan men heeft uitgelegd wat de palliatieve zorg inhoudt, maar die ondanks dat alles nog uit dit leven wenst te stappen, dat weigeren louter omdat men niet kan bepalen binnen welke tijd men zal sterven? Dat is een appreciatie die aan niemand toekomt, alleen aan het individu zelf en niet aan derden.

Ik heb gelezen dat professor Nys zeer merkwaardige en behartenswaardige dingen over deze materie heeft gezegd en geschreven. Hij heeft gezegd dat de discussie niet ten einde is. Bij een vorige problematiek waarover in de Kamer werd gedebatteerd en die reeds in de vergeethoek is geraakt, met name de zwangerschapsafbrekingen, zei men dat er nog andere problemen dan deze op het ethische vlak zouden komen die wellicht veel moeilijker zouden zijn. Wij moeten dat herhalen. Er zijn inderdaad nog heel wat problemen. Kijk maar naar de werkzaamheden van de collega's in de Senaat waar men het heeft over de problematiek van de hele bio-ethiek, onder meer het klonen. Vroeg of laat zal daarover een ernstige discussie moeten worden gevoerd.

Men moet daarbij de vraag stellen in hoeverre dat past in het zelfbeschikkingsrecht en niet indruist tegen het algemene, fundamentele belang van de individuele leden van de gemeenschap en de gemeenschap zelf. Ik ben ervan overtuigd dat die discussie nog lang zal voortduren.

Onder meer in de tekst van Vanneste en Adams heeft men mijns inziens terecht opgemerkt dat niet alle medisch handelen bij het levenseinde gereguleerd is. Dat klopt. Precies deze materie noodde volgens mij op dit ogenblik tot regulering. Andere materies, die deels onder de medische plichtenleer vallen en voorlopig weinig problemen opleveren, moeten wij inderdaad niet reguleren. Wij moeten enkel deze problematiek reguleren om uit die schijntoestand te raken. Collega Valkeniers zal u straks aantonen dat er een schijntoestand bestaat. Deze wetgeving is noodzakelijk om uit deze toestand te

01.92 Hugo Coveliers (VLD): L'élément "soins palliatifs" n'a été ajouté que plus tard au texte. Le droit à l'autodétermination est pour nous préférable à diverses obligations. Chacun est libre de faire ce qu'il veut dans les limites de la loi. Je n'impose rien à personne, si ce n'est la tolérance à l'égard de ceux qui pensent différemment. *(Applaudissements)*

La distinction qui a été établie entre la phase terminale et non terminale ne tient plus. Pourquoi ferait-on dépendre le droit de prendre une décision de la période au cours de laquelle des souffrances insupportables doivent être endurées? Ce droit appartient à l'individu et non à des tiers.

Ce thème n'est pas le premier point délicat dont nous devons discuter ni certainement le dernier. Le Sénat discute ainsi en ce moment de la bioéthique. Il est vrai que tout n'est pas réglé concernant la fin de vie. Nous voulons seulement instaurer une réglementation afin de sortir de l'hypocrisie actuelle.

Il existe réellement un point névralgique entre le suicide assisté et l'euthanasie. Il faut pouvoir en parler, tout comme de l'assistance aux personnes en détresse.

Quant à la répression, deux possibilités s'offraient à nous. Soit l'euthanasie est inscrite dans le Code pénal et des exceptions sont ensuite énoncées. Soit elle est maintenue en dehors du Code pénal et il est précisé immédiatement dans quelles

raken.

Ik weet dat er een pijnpunt bestaat over de grens tussen hulp bij zelfdoding en euthanasie. Hulp bij zelfdoding staat niet in het strafwetboek. Indien mogelijk meent men gemakshalve de artikelen uit het strafwetboek over de bijstand aan personen in nood te kunnen gebruiken. Ook daarover kan men eventueel een discussie voeren.

Ik kom terug op de vraag naar de sanctie, die mevrouw Schauvliege in haar lange betoog vermeldde. In een aantal krantenartikels – voor zover die een referentie zijn – stelde men dat iemand die een kleine fout begaat dezelfde sanctie oploopt als iemand die bewust tot doding overgaat. Precies deze optie is gevolgd. Er bestonden twee mogelijkheden. Men had eerst euthanasie in het strafwetboek kunnen zetten en vervolgens een rechtvaardigheidsgrond invoeren, waarbij men stelt dat euthanasie gerechtvaardigd is als men voldoet aan de hier vermelde zorgvuldigheidsvoorwaarden. Dat was een mogelijkheid.

Deze wet is de andere mogelijkheid. Men laat euthanasie buiten het strafrecht. In deze wet zegt men alleen dat dit ingrijpen, deze therapie getolereerd is in al deze omstandigheden. Ik opteer voor deze positieve optie. Ik sta er volledig achter. Dat betekent uiteraard niet dat iedereen die eraan meewerkt en een verkeerd blaadje invult, strafbaar is voor doodslag. Er zal nooit sprake zijn van moord, want daarvoor is het element voorbedachte rade nodig. Precies om deze reden moet de controlecommissie met een tweederde meerderheid oordelen, om het tweede luik van het evaluatieformulier na te kijken en eventueel te verwijzen naar het openbaar ministerie.

Dat betekent niet dat het openbaar ministerie niet kan vervolgen. Het openbaar ministerie kan altijd vervolgen wanneer het meent dat er strafbare feiten zijn gepleegd. Het openbaar ministerie zal dan voor de rechtbank moeten uitleggen waarom men vervolgt, ondanks het feit dat de wet werd gevolgd. Gezien de wet werd gevolgd, zal de rechtbank dan normaliter vrijspreken. Er is dus geen noodzaak aan een zeer nauwkeurige omschrijving van sancties. Het is niet nodig om te zeggen dat iemand die één formulier niet invult die bepaalde boete krijgt en iemand die twee formulieren niet invult, die bepaalde boete. Dat is precies het voordeel van het buiten het strafrecht houden van deze materie.

Ik stel mij ook de vraag in hoeverre men de problematiek van de palliatieve zorg en deze problematiek niet zal moeten opnemen in de wetgeving op de patiëntenrechten. Daarover zal wellicht later nog worden gediscussieerd.

Er is het recente arrest van de beperkte kamer van het Europees Hof in Straatsburg. Er werd reeds naar verwezen. De kamer bestond uit 7 rechters. Er waren in deze zaak vier partijen, want er waren twee tussenkomende partijen, namelijk de Liga voor de Vrije Euthanasie en de Katholieke Bisschoppenconferentie. Normaliter kan men binnen de drie maanden een behandeling van dergelijke zaken voor de Grand Chamber, een kamer bestaande uit 17 magistraten, vragen. Reeds vaak is er naar mijn mening een wijziging in het standpunt gekomen.

Ik pleit er nochtans voor om met deze materie en de inhoud van het arrest rekening te houden, hoewel het niet rechtstreeks betrekking

circonstances l'intervention est tolérée. Nous avons retenu cette dernière option. Une personne qui place une virgule où il ne faut pas sur un document, ne pourra pas être accusée d'homicide. Il n'est pas nécessaire de prévoir un régime détaillé de sanctions.

A terme, nous devons vérifier si la problématique des soins palliatifs et de l'euthanasie ne devrait pas plutôt figurer dans la législation relative aux soins donnés au patient.

La comparaison avec l'affaire Pretty ne tient pas en l'occurrence. Nous voulons obtenir le droit à une vie de qualité.

Les membres de notre groupe ne voteront pas tous de la même manière. Certains s'abstiendront. Les deux groupes feront part de leur décision et la justifieront.

Cette problématique est déjà très ancienne. Sénèque déjà écrivait que si la vieillesse faisait décliner sa raison et réduisait sa vie au simple fait d'exister, il quitterait la demeure en ruine. J'espère que nous pourrons rendre la fin de vie un peu plus heureuse pour bon nombre de personnes.

heeft op deze zaak. Het gaat over de vraag van de echtgenoot van iemand die in een terminale fase was – wat nu wel bewezen is –, in hoeverre de echtgenoot hulp bij zelfdoding mocht toepassen, rekening houdend met het feit dat dit in Groot-Brittannië strafbaar is. In ons land is dat niet strafbaar. De vergelijking gaat dus maar gedeeltelijk op. Het is echter belangrijk om onder meer ook de verschillende manier waarop ons Hof van Cassatie het artikel 2 heeft geïnterpreteerd toe te lichten. Ik herhaal dat ik hoop dat er binnenkort een veelomvattender uitspraak zal komen die door de hele “grand chamber” gedragen zou kunnen worden. Wij moeten daar rekening mee houden. Het ging met name om de vraag in hoeverre het recht op de dood aanwezig is. Het Hof heeft in deze duidelijk gezegd dat dit niet aanwezig is. Het gaat hier om recht op een kwaliteitsvol leven en de mogelijkheid om in de omstandigheden zoals wij ze in deze tekst inschrijven het recht op euthanasie te bekomen.

Mijnheer de voorzitter, de leden van onze fractie zullen in deze niet allemaal dezelfde stem uitbrengen. Ik heb u dat al gezegd en wij hebben dat trouwens besproken in onze fractievergaderingen. Het grootste gedeelte van onze fractie meent dat het zelfbeschikkingsrecht leidt tot de mogelijkheid van euthanasie zoals die ingeschreven is in deze tekst. Enkele collega's vinden dat er opmerkingen te maken zijn over deze tekst. Die opmerkingen nopen hen ertoe zich bij de stemming te onthouden. Ik herhaal dat dit hun goed recht is. Zowel zij die menen dat zij deze tekst moeten steunen als zij die menen dat zij zich moeten onthouden zullen zich tijdens dit debat uitspreken en meedelen waarom zij – vertrekkend vanuit dezelfde principes – tot deze beslissing komen.

Ik zou nog willen zeggen dat deze problematiek reeds zeer oud is. Seneca, de oude wijsgeer, heeft geschreven: “Als de ouderdom ooit mijn verstand aftakelt, als hij mij niet echt meer laat leven maar enkel nog bestaan, dan zal ik mij haasten om deze vernielde en vernielende woning te verlaten”. U ziet, over het levenseinde en de manier waarop is door de eeuwen heen gediscussieerd. Ik hoop dat wij er nu toe bijdragen om dit levenseinde voor heel wat burgers gelukkiger te maken.

02 Communication du président

02 Mededeling van de voorzitter

02.01 Le président: Chers collègues, M. Jean-Jacques Viseur a déposé, conformément à l'article 57 du Règlement, une proposition de résolution soulevant un conflit d'intérêts en matière de répartition de compétences pour déclarer obligatoires les conventions collectives de travail (CCT) conclues dans des matières de compétence régionale ou communautaire.

Elle est renvoyée en commission de Révision de la Constitution et des Réformes des institutions.

03 Ordre des travaux

03 Regeling van de werkzaamheden

Overeenkomstig het advies van de Conferentie van voorzitters van vandaag, stel ik u voor op de agenda van de plenaire vergadering van morgennamiddag het wetvoorstel van de heer Jef Valkeniers tot wijziging van enkele bepalingen van het Burgerlijk Wetboek in verband met de erfrecht van de langstlevende

echtgenoot, nrs 1353/1 tot 7, terug naar de commissie gestuurd op 2 mei 2002, in te schrijven.

Conformément à l'avis de la Conférence des présidents d'aujourd'hui, je vous propose d'inscrire à l'ordre du jour de la séance plénière de demain après-midi, la proposition de loi de M. Jef Valkeniers modifiant certaines dispositions du Code civil relatives aux droits successoraux du conjoint survivant, n° 1353/1 à 7, renvoyée en commission le 2 mai 2002.

Geen bezwaar? (*Nee*)

Aldus zal geschieden.

Pas d'observations? (*Non*)

Il en sera ainsi.

04 Wetsontwerp betreffende de euthanasie (overgezonden door de Senaat) (1488/1 tot 9)

- Wetsvoorstel van de heer Fred Erdman betreffende de problemen rond het levenseinde en de toestand van ongeneeslijk zieke patiënten (93/1 en 2)

- Wetsvoorstel van de heer Hugo Coveliers en mevrouw Maggie De Block op de euthanasie (196/1 en 2)

- Wetsontwerp betreffende de palliatieve zorg (overgezonden door de Senaat) (1489/1 tot 5)

04 Projet de loi relatif à l'euthanasie (transmis par le Sénat) (1488/1 à 9)

- Proposition de loi de M. Fred Erdman relative aux problèmes de fin de la vie et à la situation du patient incurable (93/1 et 2)

- Proposition de loi de M. Hugo Coveliers et Mme Maggie De Block relative à l'euthanasie (196/1 et 2)

- Projet de loi relatif aux soins palliatifs (transmis par le Sénat) (1489/1 à 5)

Hervatting van de algemene bespreking

Reprise de la discussion générale

De algemene bespreking is hervat.

La discussion générale est reprise.

04.01 Daniel Bacquelaine (MR): Monsieur le président, madame la ministre, chers collègues, le dossier de l'euthanasie a déjà été débattu de manière approfondie au sein de l'assemblée sénatoriale. La Chambre n'hérite pas aujourd'hui d'un dossier vierge. Des propositions de loi sur l'euthanasie existent en effet depuis de très nombreuses années dans ces assemblées. En tout cas, depuis 1984, une série de propositions se sont succédé sur le même sujet. Je ne vais pas les énumérer ici.

D'aucuns ont pourtant affirmé que cette problématique était envisagée dans la précipitation par la majorité. On a souvent voulu faire de ce débat un thème majorité/opposition. Il n'en est rien à mes yeux. D'ailleurs, même au sein de mon groupe, les votes à ce sujet seront divers.

Cette question éthique sur la fin de vie réclamait depuis de nombreuses années un débat ouvert et une réflexion approfondie. Il faut dire que ce débat avait en quelque sorte été confisqué par les gouvernements successifs pendant un certain nombre d'années. Dans leurs différentes déclarations gouvernementales, ils considéraient que le débat ne pouvait pas être initié par le parlement mais était une affaire de gouvernement. Ce gouvernement a considéré au contraire depuis 1999, que notre parlement, notre Chambre et le Sénat, pouvait initier le débat en la matière. Il est heureux qu'on ait permis à nos assemblées législatives d'approfondir le débat sur cette question.

04.01 Daniel Bacquelaine (MR): De Kamer heeft geen blanco dossier geërfd. Er worden al bijna twintig jaar lang wetsvoorstellen in verband met euthanasie ingediend. Sommigen beweren dat de huidige meerderheid dit dossier overhaast heeft aangepakt. Daar is niets van aan. De behoefte aan een open debat en een grondige bezinning over deze ethische kwestie werd met de jaren groter. Het feit dat er geen vooruitgang werd geboekt is in de eerste plaats te verklaren door het feit dat de opeenvolgende regeringen het dossier liever in de koelkast stopten en wilden voorkomen dat het in het Parlement aan bod kwam.

Bovendien heeft de noodzaak van dit debat niets te maken met een of andere fixatie van bepaalde parlementsleden. Die noodzaak is het gevolg van een reële

La nécessité de ce débat ne procède pas, à mon avis, d'une quelconque fixation de certains parlementaires. Je voudrais rappeler qu'elle découle d'un réel intérêt dans la population. Plusieurs enquêtes ont été menées sur ce sujet, notamment une enquête parue en mars 2001 dans "La Libre Belgique" montrant que trois quarts des personnes interrogées étaient favorables à une législation en la matière. Je rappelle aussi qu'une autre enquête menée dans le corps médical a montré une proportion sensiblement identique.

La liberté ayant ainsi été rendue à nos assemblées législatives de débattre de ces questions, le Sénat n'a pas raté l'opportunité qui lui était offerte d'organiser en son sein un débat approfondi, sur la base de textes dont certains avaient été déposés cinq ans auparavant.

D'aucuns prétendent que le débat a été trop rapidement mené et que la réflexion a été superficielle. Je tiens à rappeler le nombre important de réunions de commission au Sénat sur la question: 88 réunions de commission, 250 heures de travail, 687 amendements déposés et examinés au Sénat. On a même dit à un certain moment qu'il aurait mieux valu établir la liste des gens à ne pas auditionner plutôt que ceux qu'il fallait auditionner car elle aurait été plus courte. J'ajoute qu'il y a eu 44 auditions au Sénat sur la question. Dès lors, on ne peut nier que le débat a été mené en profondeur et a permis un échange de vues constructif entre des experts – mais je mets ce mot entre guillemets quand il s'agit du problème de l'euthanasie – et les parlementaires.

Ces auditions ont permis d'aborder la problématique de l'euthanasie sous divers angles.

04.02 Tony Van Parys (CD&V): Mijnheer de voorzitter, ik wil de heer Bacquelaine niet tegenspreken als hij de statistische gegevens meedeelt over het aantal uren, amendementen, dagen en hoorzittingen. Ik wil hem er wel op wijzen dat wij vanuit de oppositie hebben geprobeerd het debat op een open manier te voeren. Mijnheer Bacquelaine, wij werden in de commissie voor de Justitie van de Kamer bij uw eerste betoog geconfronteerd met het statement dat men er niet moest op rekenen dat er ook maar een amendement zou worden goedgekeurd. U bent dan ook een beetje moeilijk geplaatst om hier te zeggen dat er een open en eerlijk debat is geweest. Er is een lang en uitvoerig debat geweest maar u hebt in elk geval duidelijk gemaakt dat er geen amendementen zouden worden goedgekeurd. Dit heeft ons bijzonder verwonderd van iemand die bekend staat als uitermate verdraagzaam en die behoort tot een groep die open staat voor discussie. Wij betreuren dit nog altijd en ik wou u dit toch even zeggen. U wekt de indruk alsof u open stond voor alle elementen.

04.03 Daniel Bacquelaine (MR): Monsieur le président, pour ma part, je ne pense pas avoir jamais dit qu'il était impossible d'examiner quelque amendement que ce soit. J'ai dit que notre groupe ne déposerait pas d'amendement sur le sujet. C'est vrai, nous n'avons pas déposé d'amendement sur le sujet. Je reprendrai une phrase d'un ancien prix Nobel de médecine, le professeur Albert Claude, qui disait très justement: "Si vous voulez empêcher un dossier d'aboutir, exigez qu'il soit parfait". On pourrait appliquer cette phrase à tous les dossiers et à toutes les matières. Lorsqu'on exige qu'un dossier soit parfait, comme la perfection n'existe évidemment pas, on empêche

belangstelling van de bevolking voor deze belangrijke ethische kwestie. Verscheidene onderzoeken hebben aangetoond dat drievierde van de bevolking en de artsen voor een nieuwe wetgeving zijn.

Daarom liet de Senaat de kans niet voorbijgaan om een grondig debat te organiseren op grond van teksten waarvan sommige vijf jaar eerder werden ingediend. Sommigen beweren dat het debat te snel is verlopen. Nochtans werden er 88 commissievergaderingen aan dit dossier gewijd. Bovendien werden 687 amendementen ingediend en vonden 44 hoorzittingen plaats.

04.02 Tony Van Parys (CD&V): Je ne contredirai pas M. Bacquelaine sur le travail accompli exprimé en nombre d'heures et de réunions mais l'opposition a voulu mener un débat ouvert alors que M. Bacquelaine a déclaré en commission de la Justice qu'il ne fallait pas espérer l'adoption du moindre amendement. Le CD&V s'étonne de tels propos venant d'une personnalité réputée tolérante.

04.03 Daniel Bacquelaine (MR): Ik geloof niet dat ik gezegd heb dat wij tegen de indiening van amendementen zijn. Ik heb van bij het begin verklaard dat wij zelf geen amendementen zullen indienen. Door te eisen dat een dossier tot de puntjes in orde is, blok je dat dossier af.

toute avancée dans la matière concernée.

Je voudrais rappeler que les auditions dont nous avons pu prendre connaissance ont abordé l'ensemble de la problématique sous divers angles. Certaines se situaient souvent dans une approche philosophique, d'autres s'interrogeaient sur des éléments beaucoup plus techniques, M. Arens en a parlé tout à l'heure, notamment sur la notion de phase terminale et des essais éventuels d'une définition de ce concept. Je pense que cette notion, pour la plupart des médecins, est difficile à cerner: quelques jours, quelques semaines, quelques mois, quelques années... Comment avoir la certitude, sur le plan médical, de ne pas se tromper dans la définition de la phase terminale? J'y reviendrai au cours de mon exposé. Ces auditions ont eu le mérite d'exister et chacun d'entre nous a pu en prendre connaissance en lisant le volumineux rapport qui nous a été transmis par le Sénat. Je crois que ce travail était intéressant, fécond, nécessaire, qu'il a constitué sans aucun doute une source de recherche, d'analyse et de réflexion. Ces auditions devaient être considérées, pour nos propres travaux, comme un fait positif et acquis. Il ne convenait pas de répéter cet exercice au sein de la commission de la Justice de la Chambre des Représentants. Je répète donc que les dossiers qui nous ont été soumis n'étaient pas vierges et que le travail avait déjà été largement entamé dans notre assemblée sénatoriale qui se veut, vous le savez, une chambre de réflexion.

Le présent projet de loi traduit effectivement une volonté d'établir une liberté fondamentale manquante. Il s'agit bien d'une liberté dont nous parlons aujourd'hui et c'est la volonté de conquérir une nouvelle liberté qui est en fait au centre de la réflexion à la base du débat sur l'euthanasie. Cette liberté concerne celle qui consiste à choisir les voies de sa propre mort.

A l'heure actuelle, dans les débats de société que nous connaissons, il faut bien avouer qu'on invoque à diverses reprises la nécessité de défendre les libertés et les droits dans toute une série de matières. On réclame en permanence toute une série de droits. Il nous revient, c'est vrai, en tant que législateur, de faire en sorte que nous prenions position sur cette demande permanente de droits et de libertés. Ces droits et libertés concernent parfois, il faut bien le dire, des aspects strictement matériels ou prennent parfois même, par rapport à leur objet, une ampleur démesurée. Nous travaillons à cela car notre rôle consiste précisément à légiférer pour donner aux citoyens la possibilité de jouir d'un maximum de libertés et de droits, étant bien entendu que ces droits et libertés n'empiètent pas sur la liberté d'autrui. La revendication de droits nouveaux est vraiment incessante dans toutes les composantes de notre société et parfois même, à défaut d'y associer certains devoirs, ces droits s'expriment au détriment d'autrui et d'une certaine partie de la société. Les parlementaires que nous sommes ne cessent de s'interroger ou d'interpeller le gouvernement sur le respect des droits des personnes sur les plans individuel, social, environnemental et dans toutes les matières. Nous demandons que chacun ait plus de droits.

Pourtant, il faut bien le dire, c'est au moment où ces droits et libertés concernent les sphères les plus intimes, les plus privées de la vie des individus, c'est au moment où ces droits et libertés concernent les comportements les plus personnels, où ils ont le moins d'incidence,

De hoorzittingen in de Senaat hebben aanleiding gegeven tot een constructieve gedachteswisseling tussen "experts" en parlementsleden. Daarover wordt gerapporteerd in het lijvige, door de Senaat overgezonden verslag. Dat vruchtbare werk vormde een bron van informatie voor onderzoek, analyse en bezinning en beraad. Die hoorzittingen had men bij de aanvang van onze werkzaamheden als voldoende documentatiemateriaal moeten beschouwen. Dat werk had men in de Kamercommissie voor de Justitie niet moeten overdoen.

Uit het onderhavige ontwerp spreekt mijns inziens de wil om een tot nu toe niet verankerde fundamentele vrijheid vast te leggen: de vrijheid om zelf zijn levenseinde te bepalen. Onze samenleving eist onophoudelijk rechten op. Als wetgever moeten wij inspelen op die vraag.

Nochtans leggen sommigen net de grootste weerstand en huiverigheid aan de dag wanneer die rechten en vrijheden de meest intieme privé-sfeer van het individu betreffen en het minst gevolgen hebben voor de openbare orde en de rechten van de ander. Dat is een paradox. Het geeft wellicht aan dat de wet en de relatie van de wet tot de moraal en ethiek op uiteenlopende en zelfs haaks op elkaar staande manieren geïnterpreteerd worden.

Het wetsontwerp strekt er in feite toe een fundamentele vrijheid met betrekking tot leven en dood aan het rijtje toe te voegen. Die vrijheid geldt enkel het individu, en heeft geen rechtstreekse of onrechtstreekse gevolgen voor de rechten en vrijheden van de ander. Het ontwerp kadert in mijn liberaal engagement, in mijn visie op de relatie van het individu tot de samenleving en op de rol van de wet in een liberale maatschappij, omdat die tot nu toe

dirais-je, sur l'ordre public et sur les droits d'autrui, c'est à ce moment qu'apparaissent souvent les plus grandes réticences et les plus grandes frilosités. Il s'agit bien, à mon sens, d'un paradoxe qui traduit, sans doute, une appréciation variable voire contradictoire du rôle de la loi et de ses rapports avec la morale et l'éthique.

Notre Code civil, je le rappelle, est basé sur ces notions de liberté et de responsabilité qui doivent nous guider dans nos actes. Notre Code civil indique la corrélation entre le libre-arbitre et la mise en œuvre de notre responsabilité par rapport à l'exercice de notre liberté.

Et tout fait quelconque de l'homme – c'est l'article 1382 – qui cause à autrui un dommage oblige celui, par la faute duquel il est arrivé, à le réparer.

En fait, le projet de loi qui nous est soumis aujourd'hui, nous propose d'ajouter une liberté fondamentale. Fondamentale car elle concerne la vie et la mort. Ce projet de loi a donc le mérite d'intégrer une nouvelle liberté dans notre patrimoine sociétal. Cette liberté, c'est celle qui concerne la possibilité de décider pour chacun d'entre nous, qu'à un certain moment, il juge en conscience qu'il ne veut plus vivre dans les conditions de vie qui sont les siennes. Il s'agit donc d'une liberté qui concerne plus que toutes autres la personne elle-même et qui n'induit aucun effet direct ou indirect sur les droits et libertés d'autrui, donc qui ne génère aucun dommage à autrui. Ce projet concerne donc l'individu dans ce qu'il a de plus important pour lui, c'est-à-dire sa vie et la façon dont il souhaite y mettre fin à un certain moment s'il juge que cette vie n'est plus supportable.

Ce projet de loi comble donc un manque de liberté. Il rajoute une liberté fondamentale essentielle. C'est pour cette raison que le projet s'inscrit dans un engagement qui est libéral suivant ma perception des rapports entre l'individu et la société ainsi que du rôle de la loi dans une société libérale de liberté et de tolérance.

Comme je l'ai dit en commission de la Justice, même si cela a pu heurter certains, dans le domaine de l'éthique, la possibilité ou la nécessité du consensus constitue une question récurrente. Est-il possible de dégager une position consensuelle sur le thème de l'euthanasie? L'euthanasie peut-elle, dans une société pluraliste, faire l'objet d'une appréciation homogène? Ou peut-on tous considérer de la même façon la liberté de choisir de mourir? Franchement, je ne le pense pas! Il n'y a pas en cette matière de consensus qui soit possible, ni même nécessaire ou souhaitable. Il est sain, au contraire, que dans une société de liberté et de tolérance, chacun puisse juger différemment et personnellement de l'exercice de son libre arbitre, de son droit de choisir ou de décider.

La position de chacun en matière d'euthanasie est intimement liée à la conception même que chacun a de sa propre vie.

A cet égard, on peut identifier deux conceptions fondamentalement différentes, conceptions du degré d'autonomie que l'on peut s'accorder par rapport à la société ou à une autorité morale supérieure.

Les uns considéreront que la vie appartient en propre à la personne. Ils pensent qu'ils peuvent choisir librement de ne pas prolonger leur

huiverigheid aan de dag wanneer die rechten en vrijheden de meest intieme privé-sfeer van het individu betreffen en het minst gevolgen hebben voor de openbare orde en de rechten van de ander. Dat is een paradox. Het geeft wellicht aan dat de wet en de relatie van de wet tot de moraal en ethiek op uiteenlopende en zelfs haaks op elkaar staande manieren geïnterpreteerd worden.

Het wetsontwerp strekt er in feite toe een fundamentele vrijheid met betrekking tot leven en dood aan het rijtje toe te voegen. Die vrijheid geldt enkel het individu, en heeft geen rechtstreekse of onrechtstreekse gevolgen voor de rechten en vrijheden van de ander. Het ontwerp kadert in mijn liberaal engagement, in mijn visie op de relatie van het individu tot de samenleving en op de rol van de wet in een liberale maatschappij, omdat die tot nu toe ontbrekende vrijheid concreet wordt ingevuld.

Een consensus is niet haalbaar in deze materie. Het is ook niet nodig en zelfs niet wenselijk. Eenieder moet zelf kunnen oordelen over de uitoefening van zijn eigen vrije wil. Dat is een gezonde situatie. Hoe iemand tegenover euthanasie staat hangt af van zijn levensbeschouwing. Sommigen geloven dat men zelf over zijn leven beschikt. Anderen vinden dat dat niet kan, en dat het zelfbeschikkingsrecht van het individu botst met het transcendent, en dat kan van bovennatuurlijke of van sociale aard zijn. De vrije wil van het individu moet wijken voor die hogere macht. Die twee opvattingen zijn onverzoenbaar. Een derde weg is er niet.

Na alle hoorzittingen en debatten in de Senaat en in de Kamer blijft de kloof tussen de twee opvattingen bestaan. Het wordt tijd om de knoop door te hakken. Maar niet met betrekking tot de

existence en cas de maladie incurable engendrant une souffrance ou une détresse qu'ils sont les seuls à pouvoir juger comme insupportables.

Les autres, au contraire, considèrent qu'ils ne disposent pas de leur propre vie, que les tenants de cette conception estiment que l'autonomie de la personne se heurte à une ou plusieurs transcendances. Il s'agit là, selon moi, d'une position éminemment respectable. Il peut s'agir d'une transcendance surnaturelle comme dans la plupart des religions: le libre arbitre de l'individu doit s'effacer devant une volonté supérieure. Il peut aussi s'agir d'une transcendance sociale que l'on perçoit dans certaines doctrines politiques où le corps social ou la collectivité peut restreindre la liberté de l'individu même si son exercice n'induit aucun dommage pour autrui. Ces deux transcendances procèdent en quelque sorte d'une acceptation d'un argument d'autorité. Sur ces deux conceptions, il n'y a à mon sens pas de consensus possible. On défend telle conception ou telle autre.

Il n'y a pas de troisième voie en cette matière.

Après la quarantaine d'auditions organisées par les commissions réunies de la Justice et des Affaires sociales du Sénat, après les débats qui se sont déroulés en séance plénière du Sénat et après les discussions qui ont été menées dans nos commissions de la Justice et de la Santé publique, le fossé demeure. Cela n'a rien d'étonnant dans la mesure où nous discutons d'une question qui relève de la conception que chacun a de sa propre vie et du degré d'autonomie qu'il s'accorde par rapport à la société ou par rapport à un principe créateur.

Le moment est donc venu, chers collègues, de décider, de trancher, non pas en considérant que l'une des deux conceptions est supérieure à l'autre car il ne s'agit évidemment pas de cela. Pour ma part, il faut permettre à chacun de suivre sa propre conception et d'y rester fidèle.

Durant les débats en commission, d'aucuns ont affirmé que la conception du libre arbitre s'adressait à une élite de la société. On l'a entendu rappelé aujourd'hui par M. Arens. Je veux m'insurger contre cette position. Seuls ceux qui disposeraient de moyens financiers ou intellectuels pourraient accéder à la connaissance, au savoir, inévitablement au pouvoir ou à la liberté que ce dernier procure; cette affirmation, est à mon sens, tout à fait péremptoire et frise ce que j'appellerais un élitisme tout à fait primaire. Dans cette position, seules les élites de notre société seraient douées de libre arbitre. Je ne peux évidemment pas être d'accord avec cette position. Le libre arbitre est disponible pour tout qui veut l'exercer. Cette conception tient plus d'un positivisme dirigiste, déterministe digne du XIXème siècle que d'une analyse adaptée à notre temps.

Si la loi interdit toute forme d'euthanasie, elle ne limite évidemment en rien la liberté de ceux qui, par conviction, n'envisagent pas d'y avoir recours. Je répète. Si nous gardons une loi qui interdit toute forme d'euthanasie, on ne limite en rien la liberté de ceux qui ne veulent pas en entendre parler; par contre, on entrave l'exercice du libre arbitre de ceux qui, en toute immanence, estiment pouvoir disposer de leur propre vie.

huiverigheid aan de dag wanneer die rechten en vrijheden de meest intieme privé-sfeer van het individu betreffen en het minst gevolgen hebben voor de openbare orde en de rechten van de ander. Dat is een paradox. Het geeft wellicht aan dat de wet en de relatie van de wet tot de moraal en ethiek op uiteenlopende en zelfs haaks op elkaar staande manieren geïnterpreteerd worden.

Het wetsontwerp strekt er in feite toe een fundamentele vrijheid met betrekking tot leven en dood aan het rijtje toe te voegen. Die vrijheid geldt enkel het individu, en heeft geen rechtstreekse of onrechtstreekse gevolgen voor de rechten en vrijheden van de ander. Het ontwerp kadert in mijn liberaal engagement, in mijn visie op de relatie van het individu tot de samenleving en op de rol van de wet in een liberale maatschappij, omdat die tot nu toe ontbrekende vrijheid concreet wordt ingevuld.

Een consensus is niet haalbaar in deze materie. Het is ook niet nodig en zelfs niet wenselijk. Eenieder moet zelf kunnen oordelen over de uitoefening van zijn eigen vrije wil. Dat is een gezonde situatie. Hoe iemand tegenover euthanasie staat hangt af van zijn levensbeschouwing. Sommigen geloven dat men zelf over zijn leven beschikt. Anderen vinden dat dat niet kan, en dat het zelfbeschikkingsrecht van het individu botst met het transcendente, en dat kan van bovennatuurlijke of van sociale aard zijn. De vrije wil van het individu moet wijken voor die hogere macht. Die twee opvattingen zijn onverzoenbaar. Een derde weg is er niet.

Na alle hoorzittingen en debatten in de Senaat en in de Kamer blijft de kloof tussen de twee opvattingen bestaan. Het wordt tijd om de knoop door te hakken. Maar niet met betrekking tot de

opvattingen: iedereen moet zijn opvatting kunnen volgen en trouw blijven.

Tijdens de besprekingen in de commissie beweerden sommigen dat het concept van de vrije wil, dat ik verdedig, betrekking heeft op een elite. Die stelling duldt geen tegenspraak en neigt naar een 19de eeuws aandoend positivisme.

De wet verbiedt niet elke vorm van euthanasie, maar beperkt evenmin de vrijheid van diegenen die ze uit overtuiging niet willen toepassen en belemmert evenmin de vrije keuze van diegenen die menen over hun leven te kunnen beschikken.

04.04 Luc Goutry (CD&V): Mijnheer de voorzitter, ik vraag mij af of de heer Bacquelaine eigenlijk wel beseft wat hij aan het afrotelen is. Hij heeft het over arbitraire zaken, over wie wat zal beslissen, over de vraag hoe wij akkoord kunnen gaan met mensen die alles toehouden of die zelfs niet bereid zouden zijn enige wettelijke regeling uit te werken voor euthanasie.

Dit is niet juist, mijnheer Bacquelaine. Van bij het begin hebben wij gezegd dat wij niet blind zijn voor de problemen. Wij kennen die problemen. Wij weten dat er mensen zijn die niet de mogelijkheid hebben om waardig te sterven. Wij weten dat er mensen zijn die in de hoogste nood verkeren op het einde van hun leven. Wij zijn er voorstander van dat die mensen kunnen worden geholpen. Zij moeten geholpen worden. Dat zijn noodtoestanden die elke menselijke waardigheid overstijgt. Alle middelen moeten daarvoor worden ingezet.

Dit gelijkstellen met het akkoord gaan met een regeling zodat men op eigen verzoek uit het leven kan stappen, is nog iets anders. Dat is van een andere dimensie. U zou veel beter eerlijk zijn en zeggen dat u vertrekt van het standpunt van de zelfbeschikking. Ik kan u daarin begrijpen. Dat is uw standpunt. Ons standpunt is echter anders. Wij vertrekken van de noodtoestand waarin een patiënt verkeert. Iemand is in nood en er moet hulp worden geboden. Dat is totaal anders dan zelfbeschikkingsrecht. Dat is onze breuklijn, mijnheer Bacquelaine. U mag hier tot morgenochtend het tegenovergestelde herhalen, maar dat is de breuklijn die wij nooit zullen overschrijden omdat u niet bereid bent een stapje terug te zetten en het zelfbeschikkingsrecht enigszins te relativiseren, in de context waarvoor het zou moeten dienen, want dat is het enige dat telt.

04.05 Daniel Bacquelaine (MR): Le texte dont vous parlez ne se rattache pas du tout à mon exposé. Je ne parlais pas du tout de cela.

Je dis simplement que la loi actuelle, une loi qui interdit toute forme d'euthanasie, est une loi qui effectivement n'entrave pas la liberté de

04.04 Luc Goutry (CD&V): M. Bacquelaine insinue à tort que nous nous opposons délibérément à toute réglementation concernant l'euthanasie. Nous ne sommes pas aveugles à cette problématique. Nous voulons aider les personnes qui ont besoin d'être assistées à la fin de leur vie, mais nous nous appuyons sur la notion d'état de nécessité. M. Bacquelaine a le droit d'appréhender la question sous l'angle du droit à l'autodétermination mais c'est précisément là que se situe la limite. Nos points de vue ne se sont jamais rapprochés parce que M. Bacquelaine et consorts n'ont pas voulu assouplir ce droit à l'autodétermination.

04.05 Daniel Bacquelaine (MR): Daar had ik het helemaal niet over! Ik zei enkel dat eenieder dank zij die wet aan zijn eigen overtuiging trouw kan blijven: de

ceux qui partagent votre conception mais qui entrave la liberté de ceux qui estiment pouvoir disposer de leur libre arbitre par rapport à leur propre vie. Je dis qu'au contraire une loi qui autorise l'euthanasie dans certaines conditions n'entrave en rien la liberté de ceux qui y sont opposés. Elle n'entrave en rien cette liberté et elle permet à ceux qui sont opposés à l'euthanasie d'y rester opposés et de ne jamais y avoir recours pour leur propre vie. Par contre, elle offre la liberté à ceux qui le désirent de pouvoir recourir à l'euthanasie dans certaines circonstances.

Je pense qu'il y a une loi qui peut traduire la possibilité de rester fidèle à sa propre conviction, à sa propre conception. Il y a par contre aussi des lois qui empêchent l'une ou l'autre partie de la société d'être fidèle à sa conviction ou de pratiquer sa propre conception des choses. C'est toute la différence.

Et je pense qu'à ce sujet, il peut y avoir un consensus sur le rôle de la loi.

Quel est le rôle de la loi par rapport à la liberté des individus? La loi doit-elle traduire une conception philosophique particulière, entravant en cela la liberté d'un certain nombre de personnes? Ou la loi doit-elle traduire la possibilité pour chacun de rester fidèle à sa propre conviction? C'est bien là que se trouve le débat et le consensus doit se faire sur le rôle de la loi par rapport à la société, par rapport à la morale et à l'éthique et ne doit pas se faire par rapport à des conceptions qui seraient les mêmes pour tout le monde. Cette société où les conceptions seraient les mêmes pour tous serait complètement anesthésiée et anesthésiante et ce n'est pas cela que je souhaite. Je pense l'avoir clairement exprimé: je considère que la conception de chacun est éminemment respectable mais que, si l'on veut rechercher un consensus sur le rôle de la loi, il faut que la loi traduise la seule des méthodes qui permette à chacun de rester fidèle à ses propres convictions en matière de vie et de mort.

En créant le droit de demander l'euthanasie, on n'entrave aucune liberté et je voudrais aussi parler de celle du médecin auquel sera adressée la demande d'euthanasie. Il ne sera jamais contraint de la pratiquer, c'est évidemment fondamental. Il conservera, lui aussi, sa totale liberté par rapport à ses propres convictions. Les conditions prévues dans le texte sont les conditions minimales que le médecin doit respecter et rien ne l'empêche évidemment, dans son colloque singulier avec le patient, d'ajouter l'une ou l'autre conviction qu'il jugerait indispensable en fonction de sa propre opinion.

C'est donc bien sur le rôle de la loi que nous pouvons atteindre le consensus. Une bonne loi est, pour moi, celle qui définit le cadre dans lequel l'individu peut effectivement exprimer sa propre conviction, sa propre conception de la vie, mais évidemment sans contraindre personne.

Je souhaiterais maintenant aborder la notion de souffrance et par là, la notion de phase terminale et de phase non terminale. Le problème de l'euthanasie nous conduit inmanquablement à nous interroger sur la notion de souffrance et sur le sens qu'il faut lui attribuer. Qu'est-ce que la souffrance? Et, surtout, quelle est sa signification? Est-ce que la souffrance a une signification en tant que telle? En d'autres mots, est-elle utile et nécessaire à l'individu ou peut-être à la société?

tegenstanders van euthanasie kunnen dat, maar ook degenen die over hun eigen leven willen beschikken kunnen terzake gebruik maken van de vrije keuze.

Wij streven naar een consensus, niet op het stuk van de overtuiging, maar wel over de rol van de wet ten aanzien van de maatschappij en de ethiek.

Door het recht in te stellen om euthanasie te vragen, komt de vrijheid van anderen niet in het gedrang en evenmin de vrijheid van de arts, die, naargelang van zijn overtuiging, vrij blijft al dan niet euthanasie toe te passen.

Het is mogelijk om tot een consensus te komen over het feit dat een goede wet een wet is die het kader afbakt waarbinnen het individu naar zijn eigen overtuiging kan handelen.

Ik wil het thans hebben over het begrip "lijden en terminale fase". Dat begrip varieert eveneens naargelang van de overtuigingen. Volgens mij als arts betreft het in de eerste plaats een signaal dat nuttig is bij het stellen van de diagnose en bij het inschatten van de doeltreffendheid van de behandeling.

In de meeste gevallen kan dat lijden dankzij een aangepaste behandeling worden weggenomen of verminderd. In sommige gevallen is er echter geen oplossing en geen behandeling meer mogelijk en verliest het lijden zijn nut, zijn zin en zijn betekenis.

Zij die menen dat lijden deel uitmaakt van het mens zijn mogen die opvatting noch het lijden zelf opleggen.

Die zienswijze brengt mij ertoe geen onderscheid te maken tussen terminale en niet-terminale patiënten, teneinde te voorkomen dat aan het lijden opnieuw een zin wordt gegeven afhankelijk van de

A mon sens, elle peut être perçue différemment en fonction des convictions philosophiques des uns et des autres. Pour ma part, en tant que médecin, je dirais que la souffrance est d'abord un signal, une alerte. Ce signal, cette alerte a une signification. Elle informe la personne elle-même et son médecin que quelque chose ne va pas, qu'il existe un problème. La souffrance a donc une signification dans la mesure où elle est utile au diagnostic. L'évolution de cette souffrance est utile pour mesurer l'efficacité des traitements et des thérapeutiques.

Dans la plupart des cas, bien heureusement, le traitement va permettre de faire disparaître la souffrance ou, en tout cas, de faire en sorte que le patient la considère comme acceptable. C'est évidemment la mission première de la médecine et de notre système de soins de santé.

Malheureusement, dans d'autres cas, la souffrance est plus forte que nos possibilités humaines et perdurera malgré le traitement. Il n'y a parfois plus de solution, plus de remède et, à partir de ce moment-là, à mes yeux la souffrance perd toute sa signification. Lorsque la souffrance perd son utilité, elle n'a évidemment plus beaucoup de sens.

Certains considéreront que la souffrance conserve malgré tout un sens et garde en soi une signification, que la souffrance fait inévitablement partie de la condition humaine. J'entends parfois tenir ces propos. Cette conception est sans doute respectable mais elle ne peut être imposée aux personnes qui ne partagent pas cette vision des choses. On ne peut pas imposer la souffrance. Lorsqu'elle n'a plus objectivement de sens ou d'utilité, qu'elle est irréversible ou invincible, la personne doit pouvoir y mettre un terme même si, pour ce faire, elle doit cesser de vivre, puisque vivre est alors synonyme de souffrir.

Cette vision des choses – et j'emploie cette argumentation à dessein – me pousse à ne pas distinguer les patients en phase terminale de ceux en phase non terminale. En effet, si l'on introduit cette distinction, on donne à nouveau une signification à la souffrance en fonction de sa durée. Je pense qu'il est pervers de considérer qu'une souffrance de courte durée – celle du patient en phase terminale – pourrait être abrégée, alors qu'une souffrance de plus longue durée devrait être prolongée. Si la souffrance n'a plus de sens pendant une période brève, à mes yeux, elle en a encore beaucoup moins pendant une période longue.

Ce débat me paraît essentiel. S'il faut s'interroger sur la justification de cette distinction entre la phase terminale et la phase non terminale, il faut d'abord le faire par rapport à la signification de la souffrance. Si l'on admet qu'il puisse être mis fin à une souffrance courte, durant une phase terminale, il faut admettre que l'on puisse aussi le faire, par compassion ou par amour, lors d'une souffrance longue, si le patient le souhaite et le demande.

J'en reviens à ma première considération. En matière de souffrance, il n'y a pas de consensus possible. Il ne peut y avoir de consensus sur la signification ou le sens que l'on donne à la souffrance. En cette matière, chacun a sa propre vision des choses. Certains considèrent

dur ervan. Als het lijden geen zin heeft tijdens een korte periode, heeft het evenmin zin tijdens een lange periode. Als het lijden in een terminale fase moet worden ingekort, dan moet men uit mededogen of uit liefde toegeven dat er ook aan het lijden een einde moet kunnen worden gemaakt als het lang duurt en de patiënt dat wenst en daarom verzoekt.

Er kan geen consensus worden bereikt over de betekenis van het lijden.

Het komt erop aan in de wet de opvatting op te nemen die de grootst mogelijke vrijheid biedt, zonder daarom de vrijheid van andersdenkenden aan banden te leggen.

que la souffrance est une nécessité transcendante, voire un acte d'héroïsme, voire simplement une condition humaine qu'il faut accepter. Cette opinion est évidemment respectable et, à mes yeux, il convient de traduire dans la loi la conception qui offre le plus de liberté, sans pour autant restreindre la liberté de ceux qui pensent autrement.

04.06 De voorzitter: Mijnheer Goutry, onderbrekingen zijn niet bedoeld om een discours in stukken te hakken.

04.07 Luc Goutry (CD&V): Mijnheer de voorzitter, voor alle duidelijkheid, ook de vorige keer heb ik duidelijk gerepliceerd op wat de heer Bacquellaine zei. Ik wil even ingaan op wat de heer Bacquellaine voortdurend zegt over souffrance. Hij geeft daar allerlei uitleg bij, maar ik vind het wel perfide dat hij geen namen noemt. Hij spreekt over degenen die dat zelfs heroïsch vinden, die lijden beschouwen als transcendentiaal en te aanvaarden, en die zelfs vinden dat men dat moet sublimeren. Dan moet men zeggen wie men bedoelt. Dit is waar ik niet wil uitkomen. Als alle debatten zullen verstomd zijn, als het gesprek in de Kamer afgelopen zal zijn, zal er maar een ding overblijven: wie stemde voor en wie tegen. Dan zal zeer vlug een volgende stap worden gezet: wie voor is, is wie mensen uit hun lijden wil verlossen; wie tegen is, is wie lijden sublimeert en vindt dat lijden boven alles staat. Als u dat bedoelt, zou dat zeer ongelukkig zijn. Ik vrees hiervoor. Ik wil daarover geen polarisatie, want dat is het ergste wat wij elkaar kunnen aandoen nadat wij niet naar elkaar hebben geluisterd en geen jota of komma aan de teksten hebben laten veranderen. Als wij er nu in slagen elkaar te culpabiliseren, hebben wij het helemaal verkorven. Ik wil niet meedoen aan spelletjes. Men zegt wie wat heeft gezegd, maar men verdeelt niet in de voorstanders als de grote weldoeners en de tegenstanders als de kwaden die het lijden sublimeren. Dat zou zeer ten onrechte zijn.

04.08 Hugo Coveliers (VLD): Mijnheer de voorzitter, ik zou kort willen reageren. Ik vind de vraag terecht, maar de vrees ten onrechte. Wie tegen deze tekst stemmen, zijn mensen die niet wensen dat euthanasie op deze manier zou worden toegepast. Dat heeft niks te maken met de vraag of u voor lijden zou zijn of lijden op een of andere manier heroïsch zou vinden. Trouwens, bij de behandeling van een aantal teksten over onder meer palliatieve zorg zal dat ook duidelijk blijken. Voor mij betekent uw tegenstem dat u zegt dat u niet wenst dat aan anderen deze mogelijkheid wordt geboden. Dat heeft niets met uw visie op lijden te maken, denk ik.

04.09 Daniel Bacquellaine (MR): Quand je fais la distinction entre les différentes conceptions que l'on peut avoir du libre arbitre et du sens de la souffrance, je pense bien sûr que ces conceptions sont respectables. Elles sont propres à chaque personne et chacun a le droit de les avoir. Mais la loi doit permettre à chacun de vivre selon ses propres conceptions. Je crois que l'on peut voter cette loi, même si l'on est contre l'euthanasie et que l'on est persuadé que cette voie n'est pas souhaitable. Je ne fais pas une distinction entre ceux qui voteront pour la loi et ceux qui voteront contre. A mon avis, on peut voter pour cette loi si l'on considère que l'euthanasie est une voie qu'il faut offrir au malade, même si l'on estime qu'il ne faut pas la pratiquer pour soi-même. En cette matière, il n'y a donc pas de contradiction. Il

04.07 Luc Goutry (CD&V): M. Bacquellaine vise des personnes qui estiment qu'il faut accepter de souffrir et qui subliment même cette souffrance. Il doit dès lors oser citer des noms. Lors du vote, il ressortira clairement qui est en faveur et qui est contre la réglementation proposée en matière d'euthanasie. Si l'on interprète un vote de rejet comme le vote d'une personne qui sublime la souffrance, l'on polarise le débat. Or, c'est bien la dernière chose dont on ait besoin.

04.08 Hugo Coveliers (VLD): Cette crainte est injustifiée. Ceux qui voteront contre, s'opposent à la présente réglementation sur l'euthanasie mais cela n'a rien à voir avec la sublimation ou la conception individuelle de la souffrance.

04.09 Daniel Bacquellaine (MR): De wet moet eenieder in staat stellen naar zijn eigen overtuiging te leven. Men kan voor deze wet stemmen en tegelijkertijd de mening zijn toegedaan dat euthanasie voor zichzelf onaanvaardbaar is.

Velen vinden dat dienaangaande geen wetgeving dient te worden uitgewerkt omdat in dergelijke

peut y avoir consensus sur le rôle de la loi, quelle que soit la position de chacun.

Ce débat sur l'euthanasie, comme ceux relatifs à la drogue ou au clonage, pose la question du rôle de la loi par rapport à la morale et à l'éthique. Plusieurs personnes, de conceptions philosophiques diverses, considèrent qu'il est inutile, voire dommageable, de légiférer en matière d'euthanasie étant donné que des poursuites sont rarement enclenchées à l'encontre des médecins posant des actes d'euthanasie. C'est vrai mais je partage l'opinion d'un professeur de l'ULB qui estime que cela n'a pas de sens de maintenir une loi pénale s'il n'y a jamais de poursuites. C'est une hypocrisie de la démocratie et cela décrédibilise le droit. Il faut être attentif à l'ambiguïté des messages que l'on délivre aux citoyens. La loi érige tel comportement ou tel acte en infraction ou en crime, mais peu importe puisque la loi n'est que rarement appliquée! C'est le règne de l'arbitraire et le pouvoir judiciaire se substitue progressivement au législateur. Il faut éviter cette évolution qui n'est pas souhaitable. Il revient au législateur de prendre ses responsabilités. Il doit prendre position et le pouvoir judiciaire doit appliquer la loi.

Si une majorité se dégage au sein de notre parlement pour considérer que l'acte d'euthanasie est un acte criminel, il faudra poursuivre. Par contre, si une majorité se dessine pour considérer que l'acte euthanasique peut être réalisé dans le respect de certaines conditions extrêmement précises et qui, je le rappelle, ont été débattues en profondeur, le juge devra appliquer la loi et condamner le médecin qui n'a pas respecté les conditions strictes inscrites dans la loi. Il y va évidemment de la sécurité juridique des médecins et des citoyens.

La loi qui nous est proposée ne prétend pas apporter toutes les réponses à toutes les questions. Elle ne concerne effectivement que des patients capables, conscients au moment de leur demande, que celle-ci intervienne en fonction de la situation ou dans le cadre d'un testament de vie ou de déclaration anticipée. Pour eux, elle permettra d'éviter tout acharnement thérapeutique ou, à l'inverse, toute sédation contrôlée, qui n'aurait pas été demandée. Pour les autres, pour les patients inconscients, qui n'auraient pas exprimé de volonté particulière, rien ne change. La notion d'état de nécessité continuera à s'appliquer, mais elle sera l'exception plutôt que la règle automatique. Elle s'appliquera pour des circonstances qui ne sont pas réglées, lorsque le respect de l'interdit entraînerait un dommage objectivement inacceptable et quand la prolongation de la vie constituerait un mal plus grand pour la personne que la mort elle-même.

Si la loi qui nous est proposée ne permet pas d'appréhender tous les aspects complexes de la problématique de l'euthanasie, elle évite, me semble-t-il, un certain nombre d'écueils. Tout d'abord, elle évite ce que j'appelle "la tribunalisation" ou la socialisation de la mort, cette sorte de comparution du patient devant un jury d'intervenants, lui préférant le colloque singulier. Elle respecte l'intimité du patient, lui assure la confidentialité. Le patient reste libre de s'entretenir de sa décision avec les personnes de son choix, d'associer ses proches à sa démarche. Le médecin, lui, conforte sa propre appréciation de la demande qui lui est faite, à la lumière de l'avis d'un confrère et de l'équipe soignante.

zaken slechts zelden vervolging wordt ingesteld. Het handhaven van strafrechtelijke bepalingen zonder die toe te passen tast echter de geloofwaardigheid van het recht aan en zet de deur open voor gerechtelijke willekeur. Het komt de wetgever integendeel toe zijn verantwoordelijkheid op zich te nemen en de gerechtelijke instanties behoren de wet toe te passen. De rechtszekerheid van de artsen en de burgers staat immers op het spel.

Dit wetsontwerp heeft weliswaar enkel betrekking op patiënten die op het ogenblik van de aanvraag meerderjarig, bekwaam en bewust zijn. Het zal hen echter de mogelijkheid bieden elke vorm van therapeutische hardnekkigheid of ongewenst "gecontroleerd toedienen van sedativa" te weigeren. Het begrip noodsituatie zal enkel van toepassing zijn op de omstandigheden waarvoor geen regeling bestaat en zal veeleer de uitzondering dan de regel zijn.

Omdat deze wet de intimiteit van de patiënt eerbiedigt en hem vertrouwelijkheid waarborgt, voorkomt ze dat de dood "een zaak voor de rechtbank" of "gesocialiseerd" wordt. Zij voorkomt eveneens de "judicialisering" van de procedure. Tenslotte voorkomt ze dat een verplichting om een beroep te doen op palliatieve zorg wordt ingevoerd terwijl ze er tevens op toeziet dat die zorg een recht van de patiënt blijft.

Het recente arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens waarbij het verzoek van een Britse vrouw om hulp bij zelfmoord verworpen wordt, houdt geen veroordeling in van de bestaande wetgevingen betreffende euthanasie. Elke staat heeft het recht standpunten in te nemen die volgens de autoriteiten de heersende strekking binnen de publieke opinie van dat land

Le projet de loi évite aussi la judiciarisation de la procédure en instaurant un mécanisme de contrôle a posteriori qui préserve l'anonymat du patient et du médecin, lorsque les conditions légales ont été respectées.

Le troisième écueil qu'elle évite est celui de l'instauration de soins palliatifs en tant qu'étape obligatoire. Cela me semble important. Les soins palliatifs doivent être un droit du patient. C'est bien dans cet esprit que l'on considère les soins palliatifs. C'est un droit du patient, c'est une nouvelle possibilité offerte au patient. Ce n'est évidemment pas une imposition. Cela ne doit pas constituer une étape obligatoire sur le chemin de l'euthanasie. Il ne peut y avoir de risque d'acharnement palliatif. Les soins palliatifs constituent donc bien un droit et non pas une obligation.

Je voudrais très brièvement m'étendre sur l'arrêt de la Cour européenne des droits de l'homme rejetant la requête d'une citoyenne britannique demandant un suicide assisté et considéré par certains comme une condamnation de la loi qui nous est proposée. En fait, la cour n'a nullement condamné les législations sur l'euthanasie. Le cas présenté ne visait d'ailleurs pas une plainte contre une loi autorisant l'euthanasie, mais bien une situation inverse, à savoir l'attitude d'un pays qui interdit le suicide assisté.

On ne peut évidemment déduire des termes de la convention un droit à mourir qui entraînerait pour les Etats l'obligation de prendre des mesures positives, comme le suicide assisté ou l'euthanasie. La cour n'a nullement dit que la convention faisait interdiction aux Etats de prendre une telle mesure. En fait, chacun des Etats doit pouvoir, en considération de sa situation politique sociale, culturelle, en considération des aspirations de sa population, prendre à cet égard les attitudes qu'il croit refléter l'avis dominant de l'opinion publique.

Monsieur le président, madame la ministre, mes chers collègues, ainsi que je le disais au début de mon intervention, les députés du groupe MR se prononceront en fonction de leur propre conscience et dans le respect de leur propre conviction. Il est de tradition au sein des groupes libéraux et réformateurs de ne pas donner de consigne de vote dans des matières qui concernent intimement la vie des personnes. A cet égard, chacun s'exprimera donc de la façon qu'il croit la plus judicieuse.

La loi qui nous est proposée n'est sans doute pas parfaite. Elle devra peut-être – et sans doute – être évaluée, améliorée, modifiée, complétée. Nul ne peut en préjuger aujourd'hui. Et je répéterai ce que j'ai dit tout à l'heure en citant le Prix Nobel de médecine, le professeur Albert Claude qui disait: "Si vous avez décidé de rejeter un projet, exigez qu'il soit parfait."

A mes yeux, la loi sur l'euthanasie définit simplement une nouvelle liberté, qui est essentielle, fondamentale. Elle proclame que pour chaque être humain, la décision de supporter la souffrance et d'y mettre fin ne peut dépendre que de son libre arbitre. En fait, elle ne crée d'obligation ni pour le patient, ni pour le médecin, elle se contente de dépénaliser un acte résultant de la rencontre de deux libertés.

weergeven.

De MR-fractieleden zullen zich elk naar eer en geweten over dit wetsontwerp uitspreken. Het is niet volmaakt, en zal wellicht geëvalueerd en verbeterd moeten worden, maar het houdt geen verplichtingen in, noch voor de patiënt, noch voor de arts. Het ontwerp beperkt zich ertoe een handeling te depenaliseren die mogelijk wordt waar twee vrijheden elkaar ontmoeten

04.10 Fred Erdman (SP.A): Mijnheer de voorzitter, dit is een ontwerp dat een technisch, ethisch en ontegensprekelijk politiek karakter heeft. Daar kan men niet buiten. De politicus wordt geconfronteerd met de problemen die ter tafel liggen en hij moet zijn verantwoordelijkheid op zich nemen. Ik wens in deze, wat ook in de commissie mijn streven was, geen enkele polemiek te openen en eerbied op te brengen voor eenieders benadering. Ik meen dus niet dat er in deze assemblee een kloof is ten opzichte van de essentie van de problematiek, wel zijn er verschillende benaderingen van de oplossingen die geboden worden. Die benadering kan voortvloeien uit eigen filosofische overtuigingen of uit bepaalde politieke concepten ten overstaan van het individu en de maatschappij. We kunnen echter niet stellen dat er een kloof bestaat en dat de fracties niet bereid zouden zijn een oplossing te zoeken. Het wordt wel moeilijk wanneer er een oplossing aangereikt wordt en men zich niet kan vinden in de wijze waarop de problematiek wordt aangereikt.

04.11 Luc Goutry (CD&V): Mijnheer de voorzitter, volgens de heer Erdman is er dus eigenlijk geen kloof en is iedereen er zich van bewust dat er een oplossing moet worden gevonden. Alleen vinden wij de legalisering geen goede oplossing. Wij hadden een ander uitgangspunt. De zelfbeschikking is voor ons geen goed uitgangspunt. Ik begrijp echter niet waarom spreker deze verklaring aflegt, terwijl hij goed weet dat er al van in het begin bepaald was dat de tekst op geen enkele wijze mocht worden gewijzigd. De verschillende standpunten konden bijgevolg niet meer ter discussie gesteld worden. Er was tussen de partijen van de meerderheid immers een broos akkoord totstandgekomen en de tekst moest ne varietur door deze Kamer behandeld worden. Mijnheer Erdman, u kunt toch moeilijk zeggen dat er geen kloof is. De kloof is van materiële aard. Men is er niet in geslaagd om, ondanks de unanieme adviezen van de commissie voor de Volksgezondheid, een consensus te vinden, om bepaalde amendementen van ons te aanvaarden zodat de tekst kon worden verbeterd. Op die manier hadden wij kloven kunnen overbruggen. We hebben daar een oproep voor gedaan. Dit wordt echter een debat van winners en verliezers. U weet immers zeer goed dat het zo altijd voorgesteld wordt. Dat doet pijn omdat zij die als verliezers zullen worden afgeschilderd, als de partijen die de regeling zonder meer verworpen hebben, ook zeer genuanceerd gedebatteerd hebben. Dat zal echter nooit zo worden voorgesteld en dat hebben jullie gewild. Het debat zou anders niet zo gepolariseerd geweest zijn en tekstverbeteringen zouden mogelijk geweest zijn.

04.12 Fred Erdman (SP.A): Mijnheer de voorzitter, een onderbreking is natuurlijk altijd welkom en ik zal straks bij de opmerking van de heer Goutry stilstaan.

Ik stel vast dat dit debat een sociologisch debat is – dat werd eerder trouwens reeds onderstreept - waarbij heel het Parlement heeft gevoeld dat er oplossingen moesten worden gevonden. Toen de eerste voorstellen met betrekking tot het levenseinde werden gelanceerd heeft de toenmalige voorzitter van de Senaat het Raadgevend Comité voor bio-ethiek geraadpleegd om na te gaan welke mogelijkheden deze pluralistisch samengestelde commissie zou uitstippelen. Het comité stelde vier mogelijke oplossingen voor, waarvan we de twee meest extreme mogen vergeten. Een eerste

04.10 Fred Erdman (SP.A): Ce projet a une portée technique, éthique et politique. En tant qu'homme politique, on doit pouvoir prendre ses responsabilités face à ces problèmes. Je veux éviter la polémique et respecter l'approche des autres. Je ne pense pas qu'il existe pour l'essentiel de la problématique un fossé entre les points de vue mais bien en ce qui concerne l'approche.

04.11 Luc Goutry (CD&V): C'est dramatique. M. Erdman parle de l'absence de fossé mais sait parfaitement que l'on n'a pas pu changer un iota au projet en dépit du consensus dégagé en commission de la Santé publique. Cela devient un débat entre gagnants et perdants, ce qui est indubitablement l'objectif poursuivi.

04.12 Fred Erdman (SP.A): Je reviendrai tout à l'heure sur les réflexions de M. Goutry.

Il s'agit d'un débat sociologique. Il faut apporter une solution à ce problème. Au départ, la Commission de bioéthique, consultée par le président du Sénat, a présenté quatre thèses. Les deux extrêmes prévoyaient, d'une part, qu'il ne fallait rien changer et, d'autre part, qu'il fallait

extreme oplossing was dat er niets zou worden gewijzigd omdat er niets mocht worden gewijzigd. De tweede extreme oplossing kwam erop neer dat alles zou worden toegelaten.

Er waren echter ook twee mogelijkheden waarover binnen dit pluralistisch samengestelde comité een gesprek mogelijk was. Ik herinner me trouwens de eerste reacties, zowel van de partijen die in een eerste fase niet geneigd waren wetgevend op te treden, als van de partijen die reeds plannen aan het uitwerken waren. Beide zijden erkenden dat er een mogelijkheid tot een dialoog was. Ik betreur enigszins dat dit gesprek toen niet is voortgezet en dat we ons toen in onze loopgraven hebben ingegraven. Samen met collega Roger Lallemand heb ik in 1999, rijkelijk laat, een tekst ingediend. De oplossingen die tijdens het colloquium van 1996 naar voren waren geschoven, waren toen van tafel omdat de verkiezingen niet veraf waren.

Tijdens deze regeerperiode heeft de Senaat ons een document bezorgd. De eerste vraag die werd behandeld was of er wel nood aan een wetgeving is. Sommigen grijpen nogal terug naar de noodtoestand als het enige juridische principe dat in sommige gevallen zou moeten worden toegepast. De aanwezige collega's weten perfect wat het begrip noodtoestand inhoudt; de noodtoestand heeft enkel betrekking op degene die de handeling pleegt, niet op de "partners in het gesprek". De noodtoestand is dus geenszins uitgesloten voor de gevallen die niet onder de voorwaarden van het wetsontwerp vallen. Integendeel, we hebben bevestigd dat de noodtoestand nog altijd zal kunnen worden ingeroepen door hen die mogelijkerwijze niet conform de wettekst hebben gehandeld.

Wij hebben terzake vooral een regeling willen treffen die moest verhelpen aan een toestand die wij kennen. Laten wij elkaar duidelijk aanspreken op basis van, zij het te bediscussiëren, cijfermateriaal.

Wij weten dat vandaag op het terrein euthanasie wordt toegepast en in sommige gevallen waarschijnlijk op een occulte wijze en, wat mij in het bijzonder stoort – de cijfergegevens afkomstig uit Gent en Leiden bewijzen het – zonder medeweten, inspraak en kennis van de patiënt.

(...)

Ziet u dat weer in uw kristallen bol? Daarop kom ik later wel terug. Blijkbaar wordt u een specialist in die materie, hoewel het kijken in kristallen bollen is verbonden aan bepaalde beroepen.

04.13 Tony Van Parys (CD&V): Mijnheer Erdman, u bent uiteraard goed geplaatst om perfect in te schatten wat het begrip noodtoestand betekent.

De constructie omtrent de noodtoestand die in ons voorstel wordt geformuleerd is uiteraard het uitgangspunt, de principiële strafbaarstelling van het misdrijf van de levensbeëindiging, met de belangrijke doelstelling dat de strafwet de norm bepaalt, met als uitgangspunt "gij zult niet doden", om het uitzonderlijk karakter van deze ingreep te benadrukken en om de controle van het openbaar ministerie mogelijk te maken en te handhaven. Het fundamenteel verschil tussen uw constructie, de constructie in het wetsontwerp en

tout autoriser. Deux thèses plus modérées ont rendu un débat possible mais, malheureusement, celui-ci n'a pas eu lieu à l'époque et nous nous sommes abstenus d'intervenir. Le texte de base a dès lors été déposé très tardivement, soit juste avant les élections.

Certains estiment que l'état de nécessité constitue toujours la seule figure juridique appropriée. Je fais remarquer que ce concept n'est applicable qu'à la personne qui pose un acte et non aux personnes qui apportent une assistance. Rien n'empêche d'ailleurs les personnes qui ne sont pas concernées par les cas prévus dans le présent projet d'invoquer l'état de nécessité.

Notre intention est de réglementer les pratiques existantes. Trop de choses sont aujourd'hui pratiquées dans l'ombre, parfois même sans que le patient soit associé à la décision.

04.13 Tony Van Parys (CD&V): Notre proposition se fonde sur la pénalisation de principe des actes visant à mettre un terme à la vie. On insiste ainsi sur le caractère exceptionnel de l'acte et le ministère public dispose de la sorte de moyens de contrôle. Lorsque toutes les autres possibilités ont été épuisées, l'accompagnement des mourants dans le respect de la dignité

onze constructie situeert zich in de strafbaarstelling. De ingreep kan evenwel worden gerechtvaardigd in bepaalde omstandigheden omdat wij ook van mening zijn dat een menswaardig bestaan tot aan het einde van het leven het uitgangspunt moet zijn. Het is slechts wanneer extreme situaties de ingreep noodzakelijk maken dat wij ermee akkoord gaan, maar steeds binnen de rechtvaardigheidsgrond. Het is gerechtvaardigd op een gegeven moment het leven te beëindigen als er geen enkele andere remedie meer is, als alle andere middelen zijn uitgeput.

04.14 Fred Erdman (SP.A): Mijnheer Van Parys, u bevestigt wat ik eerder zei en waarop de heer Gouty reageerde. Het is inderdaad zo dat uw benadering impliciet geen wijziging noodzakelijk maakt, behalve misschien het uitdrukkelijk opnemen van het begrip euthanasie in de strafwet, maar ik geef toe dat wij een andere weg kozen.

Wij opteerden ervoor om de bepalingen van het strafwetboek onverminderd – dat benadruk ik – in een afzonderlijke wet op te nemen. Voor zover de voorwaarden die in deze wet worden bepaald niet worden nageleefd, blijft het strafwetboek uiteraard zijn volle draagkracht behouden, zelfs al bestaat in sommige gevallen de mogelijkheid voor de dader om een noodtoestand in te roepen. Wij opteerden voor een formule waarbij duidelijk wordt omschreven dat er geen misbruik wordt gepleegd indien de handeling wordt gesteld volgens de in de wet opgenomen voorwaarden. Dat is duidelijk een keuze.

De door ons ingeslagen wegen verschillen van elkaar en ik neem aan dat wij het daarover eens zijn. Later kom ik nog terug op uw argumenten met betrekking tot de onmogelijkheid tot wijziging van de teksten.

Ik denk dat in de Senaat een globale reflectie heeft plaatsgevonden. De bespreking was open en grondig. Dit heeft geleid tot een politiek antwoord op een sociaal probleem, met respect voor de autonomie van de betrokkene of de patiënt. In de tekst zit de erkenning van eenieders overtuiging ontegensprekelijk ingebakken, zowel in hoofde van de patiënt als in hoofde van de arts. Men vergeet telkens opnieuw dat een initiatief dat van de patiënt uitgaat, natuurlijk door zijn eigen overtuiging is geconditioneerd. Als in de samenspraak met de arts blijkt dat die arts een overtuiging heeft waardoor hij de vraag van de patiënt niet in de geest van zijn eigen benadering wil euthanaseren, wordt het proces natuurlijk onmiddellijk stopgezet en zullen andere wegen worden benaderd.

Ik geloof dus dat degenen die vandaag voor de regeling die in deze wet wordt opgenomen, telkens opnieuw de invalshoek van de noodtoestand invoeren, in deze een andere weg benaderen die in geen enkel opzicht overeenstemt met hetgeen wij in deze kwestie hebben gewild.

Mevrouw de minister, mijnheer de minister, mijnheer de voorzitter, waarde collega's, wij moeten ons bewust zijn wat Victor Hugo in "Les Misérables" schreef: "Citoyens, le XIXème siècle est grand, mais le XXème sera heureux. On n'aura plus à craindre la famine, l'exploitation, la prostitution par détresse, la misère par chômage et la mort par les grèves et les batailles et tous les brigandages du hasard

humaine est néanmoins acceptable.

04.14 Fred Erdman (SP.A): Cette considération n'implique pas de profonde modification de la législation actuelle. Nous avons privilégié une tout autre optique. Le Code pénal reste inchangé mais l'euthanasie n'est plus considérée comme un délit lorsqu'elle est pratiquée conformément aux dispositions légales.

Après une discussion ouverte et approfondie au Sénat, nous avons élaboré une réponse politique à un problème social, qui respecte l'autonomie du patient et les convictions de tous les intéressés, même celles du médecin. Si celui-ci estime que le souhait du patient va à l'encontre de ses propres convictions, l'intervention de ce médecin s'arrête là.

Le monde n'est pas parfait. Nous sommes encore confrontés à la souffrance humaine. Il faut apporter une réponse là où la science est impuissante. Qu'entend-on par "vivre" et par "vivre dignement"? Quand la vie vaut-elle la peine d'être vécue? La qualité de vie est essentielle. Nous souhaitons garantir à tout un chacun le droit de mourir dignement.

La législation actuelle n'offre aucune réponse aux problèmes éthiques et lorsque la morale et la loi ne coïncident pas, la loi doit être modifiée.

Le texte définit ce qu'il faut entendre par *euthanasie* pour l'application de la loi

dans la forêt des événements. On pourrait presque dire: 'il n'y aura plus d'événement, on sera heureux.'"

Dit is vandaag nog altijd niet van toepassing. Wij worden dagdagelijks met menselijk lijden geconfronteerd waarop we een antwoord moeten kunnen geven daar waar de wetenschap haar limieten inziet. In die omstandigheden rijst de vraag wat het leven is. Wat is het waardig leven? Wat is het leven waard om te leven? De kwaliteit van het leven komt als essentie in dit debat naar voor. Wij moeten vertrekken vanuit onze benadering dat wij effectief een waardig sterven voor eenieder willen garanderen. Ik leg de nadruk op het woord "eenieder" omdat sommigen hier bij herhaling hebben getracht daarin een sociale stratificatie uit te bouwen.

Als wij als politicus worden aangesproken op onze moraal en onze ethiek om te zeggen dat de huidige wetgeving geen antwoord biedt op deze problematiek, dan mag ik de volgende filosoof citeren: "quand la loi et la morale ne coïncident plus, c'est la loi qu'il faut changer."

Dat trachten wij te doen.

Wij trachten effectief een formule uit te bouwen waarbij op deze of gene wijze een antwoord wordt geboden aan de verzuchtingen van zovelen, aan de mogelijkheden van zo weinigen. We hebben in deze tekst een definitie ingebouwd van wat voor de toepassing van deze wet euthanasie wordt genoemd.

Je voudrais quand même répondre à M. Arens qui, à un certain moment, a fait grand cas du fait que l'on n'avait pas inclus dans la définition de l'euthanasie, le médecin qui doit effectivement poser l'acte.

Dit is natuurlijk een verkeerde legistieke benadering. Wat zeggen we? In de tekst beginnen we met te definiëren wat euthanasie is. Impliciet zeggen we uiteraard dat het strafbaar is aangezien daarvoor geen vrijgeleide wordt gegeven en dat eenieder die het toepast strafrechtelijk kan worden vervolgd. Maar in het volgende artikel zeggen we dat de arts geen misdrijf pleegt als... Bijgevolg was het totaal aberrant te stellen dat men in de definitie die arts reeds moest inbrengen, want het is enkel de arts die ontslaan wordt van enkel een misdrijf indien hij aan de voorwaarden voldoet, onverminderd de definitie die is gegeven.

Ik kom tot mijn tweede bemerking over de teksten. Ik zal niet herhalen wat met zoveel woorden reeds door voorgangers werd gezegd, maar ook in de hearings telkens naar voren werd gebracht en wat in de literatuur en de pers enigszins door elkaar wordt gehaald. Dit is geen verwijt. Ik herinner me dat een van de eminente uitgenodigde sprekers gewezen heeft op het feit dat er een grijze zone is in de verschillende benaderingen inzake levenseinde. Dat is zó, omdat men noodzakelijkerwijze bij de definities van de verschillende benaderingen niet altijd duidelijk een afbakening heeft van wat er hier precies wordt bedoeld.

Men heeft herhaaldelijk de verwarring willen zaaien tussen de noties van hulp aan zelfdoding en euthanaserend ingrijpen. Men heeft

Ik zou de heer Arens van repliek willen dienen aangaande het feit dat de arts die de euthanasie moet toepassen niet in de definitie van euthanasie opgenomen wordt.

Ce raisonnement repose sur une approche légistique erronée, fondée sur un principe de base inexact.

J'ai observé dans de nombreux communiqués de presse et de discussions relatifs à l'euthanasie que la confusion règne toujours en matière de définitions. Les termes "suicide" et "euthanasie" sont par exemple régulièrement confondus. Je constate également que la notion de "droit à l'autodétermination" est souvent imprécise. Quoi que puissent prétendre d'aucuns à ce sujet, cette expression ne figure pas dans le texte. En revanche, il y est question du droit pour le patient de prendre l'initiative de consulter un médecin, sachant qu'il opère son choix dans la plus totale liberté et qu'il a la possibilité de

telkens opnieuw de problematiek van de zelfbeschikking naar voren gebracht. Terzake zal ik misschien sommigen verbazen. Men heeft me zelfs in de commissie al gezegd dat ik het woord “zelfbeschikkingsrecht” niet in de mond heb genomen, omdat deze tekst geen zelfbeschikkingsrecht geeft. Deze tekst geeft een recht op initiatief aan de patiënt, geeft hem wettelijk de mogelijkheid - en dus een recht - om een arts te benaderen en hem de vraag te stellen of hij, binnen het kader van de voorwaarden door de wet opgesomd, euthanaserend wil optreden.

Collega's, verder heeft deze patiënt geen enkele mogelijkheid om de arts te dwingen, noch om de daden af te dwingen. Dit weze duidelijk omdat we straks naar alle waarschijnlijkheid toch nog de discussie zullen moeten voeren over de draagwijdte van het arrest-Pretty.

Ik kom daar straks op terug. In onderhavige tekst wordt geen enkel recht aan de patiënt toegekend, behalve het recht op initiatief van het proces als omschreven, met een vrije keuze om al dan niet af te zien van euthanasie na contacten en voorlichting over de mogelijkheden door de arts. Er is in deze geen sprake van zelfbeschikkingsrecht; er is een recht op initiatief om het proces als omschreven in de wet, op te starten, waarop er eventueel respons kan komen.

Er is evenmin enige verplichting – en ik denk dat niemand daarop zal alluderen – van welke arts ook om op het verzoek in te gaan. De enige deontologische plicht die de arts heeft, wanneer hij wegens zijn overtuiging niet wil ingaan op welke vraag ook, is de patiënt te informeren. Wanneer de arts tijdens de procedure, zoals omschreven, tot een negatieve conclusie komt, zal het proces worden stopgezet.

04.15 Luc Goutry (CD&V): Mijnheer Erdman, ik vrees dat de inzet van het debat toch groter is en dat het niet zo vrijblijvend is, zoals u het voorstelt. U zegt dat u een instrument hebt ontworpen en dat wie daartegen is, het niet hoeft te gebruiken. Dat klinkt natuurlijk goed. Dat gaat ook op voor drugs. U zou kunnen zeggen dat er wel drugs zijn, maar dat men niet verplicht is ze te gebruiken. Dat is een essentieel verschil met wat wij voorstaan. Uiteindelijk komt het neer op de vragen welke mentaliteit we in onze samenleving wensen, welke signalen we uitsturen aan de bevolking, welke grenzen we willen opheffen en wat bespreekbaar is en wat niet bespreekbaar is. U kunt natuurlijk opwerpen dat de mensen groot genoeg zijn om zelf te bepalen hoe ze moeten denken en handelen. De realiteit is dat mensen overal, ook in de ons omringende landen, naar een houvast, naar normen en regels zoeken. Kijk maar naar het Pim Fortuyn-incident in Nederland. Ze vinden die niet, als men de mentaliteit opgang doet maken waarbij ieder zelf kiest wat haar of hem het beste uitkomt. Zo simpel is het niet. Het volstaat niet met te zeggen dat u niemand verplicht. Euthanasie kan niet in de etalage gelegd worden om uit te kiezen; het is aan niemand om te kiezen of hij of zij wil leven of niet. Dat is mijn eerste bezwaar.

Mijn tweede bezwaar luidt dat u slechts een fractie van het probleem regelt. Daarover moet u ook oprecht communiceren. Er zou immers de verwachting kunnen ontstaan dat het debat voor eens en voor altijd gesloten is: de voorstanders hebben nu een instrument en de tegenstanders moeten niet te kiezen voor euthanasie. Dit is precies

changer d'avis ultérieurement. Bien évidemment, le médecin consulté est entièrement libre d'acquiescer ou non à la demande du patient.

04.15 Luc Goutry (CD&V): Tout cela est fort bien mais c'est la mentalité de ceux qui considèrent que les gens sont bien assez mûrs pour trancher. En attendant, les indices sont nombreux qui montrent que les gens aspirent à des certitudes dans l'existence.

Qui plus est, ce projet ne règle qu'une partie du problème alors qu'on donne à croire que tout est réglé.

zo erg: er wordt niets opgelost. Een van de zes problemen rond het levenseinde wordt opgelost, waarbij de patiënt zelf nog in de mogelijkheid is een verzoek tot euthanasie te doen. Alle andere problemen rond het levenseinde blijven onaangeroerd, terwijl de dokters het precies daarmee zo moeilijk hebben. Waarom zouden zij anders tegen de voorgestelde werkwijze zijn?

04.16 Fred Erdman (SP.A): Mijnheer Gouty, ik zal in mijn betoog geen cijfermateriaal aanhalen, dat wij beiden kennen, maar indien één enkel probleem door onderhavige wet in alle openheid en met medische begeleiding kan worden opgelost, dan heeft ze voor mij draagkracht. Wanneer u mij zegt dat er zoveel andere problemen niet worden opgelost, dan zeg ik u, samen met degene die door collega Bacquelaine werd geciteerd, dat niet alles, zeker in ethische kwesties, in het strikte corpus van wettelijke teksten kan worden omschreven.

Wat mij hier vooral aanbelangt is dat, vertrekkende van een vrije en herhaalde wilsuiting, na toelichting, consultatie en medische evaluatie, een conclusie wordt getrokken die een antwoord biedt op ondraaglijk menselijk lijden. Dat is de essentie van de hele tekst. Verwacht niet dat met deze tekst alle problemen zullen worden opgelost. Zoals professor Nys deze week in het debat in Leuven, heb ik herhaaldelijk gezegd dat het debat niet is gesloten. Het is natuurlijk niet gesloten, want dit is een element van de evolutie van een maatschappij in haar benadering van de kwestie. Ik zal straks een tekst voorlezen die van veel vroeger dateert, maar die aantoonde dat toen reeds misschien de kiemen werden gelegd van wat we vandaag zeer schoorvoetend trachten te regelen.

Ik kom tot de discussie over terminale en niet-terminale patiënten. Ik heb gezegd dat ik niet van deze teksten houd. Ik heb de terminologie van de onomkeerbare situatie naar voren gebracht. De inspanning die nu door collega Arens wordt geleverd, overtuigt mij niet. Vergeet niet dat deze tekst volgens hem op terminale patiënten van toepassing is en dat de eerste procedure, bepaald door de wet, wordt verzwakt. Tegelijkertijd eindigt diezelfde definitie met de mogelijkheid op palliatieve zorgen te openen. Het gaat om een verzwaring van de procedure voor hen waarvan de arts oordeelt dat de dood niet binnen afzienbare tijd zal intreden. Het gaat dus om een beoordeling die door de arts wordt verricht. Ik heb reeds herhaaldelijk gezegd dat, rekening houdend met de toepassing van nieuwe wetgeving en de evaluatie ervan, we de zekerheid hebben dat niet binnen afzienbare tijd maar binnen imminente ogenblikken dat dood zal intreden – maar wat is een zekerheid? Dat is een heel andere situatie.

De zogenaamde palliatieve filter blijkt een heikel punt te zijn. Het is in feite geen screening, maar voor sommigen het hulpmiddel om diezelfde patiënt, die de vraag heeft gesteld, ervan af te brengen deze vraag te blijven volhouden.

04.17 Tony Van Parys (CD&V): (...) Dit is niet de inhoud van wat men de palliatieve filter noemt. Wat men de palliatieve filter noemt, betekent heel concreet dat, voorafgaand aan het ingaan van het verzoek van de patiënt, de arts wordt verplicht een palliatief deskundige te consulteren, en dat op deze wijze voor de patiënt de mogelijkheid wordt geopend om – als ik dat zo mag zeggen – uit zijn

04.16 Fred Erdman (SP.A): Si la nouvelle loi permettait de régler ne fût-ce qu'un cas, notre travail n'aurait pas été vain. Je suis convaincu depuis longtemps que, dans les matières éthiques, on ne peut pas tout régler par la loi. Le débat sur l'euthanasie ne sera bien évidemment pas réglé à l'issue de cette semaine. La société est en perpétuelle évolution et le législateur doit s'y adapter.

L'approche de M. Arens en ce qui concerne les patients en phase terminale et ceux qui ne le sont pas repose sur un raisonnement curieux que je ne partage pas. Le texte est explicite: la procédure se trouve alourdie lorsque le médecin estime que le décès n'est pas imminent. Je pense que les médecins opteront dans la majorité des cas pour la procédure la plus lourde dans la mesure où l'on est rarement certain de l'imminence d'un décès.

Il a été abondamment question du filtre palliatif. J'ai le sentiment que certains y voient le moyen de convaincre le patient de ne pas opter pour l'euthanasie.

04.17 Tony Van Parys (CD&V): Cela est absolument faux! Notre amendement vise à introduire la consultation d'un spécialiste des soins palliatifs qui présenterait plus de possibilités au patient. Je

lijden te worden verlost, op een andere manier dan het beëindigen van het leven.

Dat is de palliatieve filter.

Ik geloof dat er geen enkele reden kan bestaan – en daarom ben ik daarop in het debat al zo vaak teruggekomen – omdat ik mij afvraag hoe het kan dat die verplichte consultatie of filter wordt afgewezen. Dat is niet noodzakelijk om mensen tot andere ideeën te brengen, maar wel om er zeker van te zijn dat wat de patiënt zegt, ook datgene is wat hij wil. De consequenties van de wilsuïting zijn namelijk niet min, want het gaat over het beëindigen van het leven. Ik wil u daarom absoluut verzoeken te overwegen de vraag van de pluralistisch georganiseerde federatie palliatieve zorg in te willigen. Trouwens, de nationale orde van de geneesheren en de commissie voor de Volksgezondheid van de Kamer hebben hetzelfde standpunt ingenomen.

Ik wil u vragen om niet te beweren dat de palliatieve filter erin zou bestaan de wil van de patiënt om te buigen. Dat is het absoluut niet.

04.18 Bart Laeremans (VLAAMS BLOK): Mijnheer de voorzitter, ik wil heel kort een zin uit het unaniem advies van de commissie voor de Volksgezondheid voorlezen: "...en na overleg met de palliatieve ondersteuningsequipe van de eigen instelling om het plaatselijke samenwerkingsverband inzake palliatieve zorg..." Er staat "overleg". Niet meer dan dat. Het gaat om een contact of een gesprek, maar niet meer. Al veel collega's hebben dat verdraaid tot een filter waar de patiënt doorheen moet. Dat is niet waar. Het is louter een contact en niet meer dan dat. Daarom is de eis helemaal niet ongerechtvaardigd.

04.19 Fred Erdman (SP.A): Mijnheer de voorzitter, ik wil die discussie wel opnieuw voeren, maar wij hebben ze al vaak gevoerd. Ik beweer nog altijd dat de verzwaring van de procedure een bepaald doel nastreeft, los van alle betwistingen daarover. Ik stel alleen maar vast dat in artikel 3, §2, 1°, aan dezelfde geneesheer die wij vrijpleiten van een misdrijf en die wij zouden moeten onderwerpen aan de screening van een commissie, oplegt dat ...

04.20 Tony Van Parys (CD&V): (...)

04.21 Fred Erdman (SP.A): Had u liever "met een eenvoudige meerderheid" gewild? Bereken dat dan maar eens even en bekijk dat dan maar eens even. Dat had ik zeker niet gewild, maar dat is een andere discussie.

04.22 Tony Van Parys (CD&V): (...) voor om het even welk vervolgingsbeleid dat hier ook hetzelfde vervolgingsbeleid zou gelden. Dat is een andere fundamentele kritiek. In deze tekst is ervoor gezorgd dat niet het openbaar ministerie vervolgt, maar dat het monopolie van de vervolging overgeheveld wordt naar een evaluatiecommissie, die met tweederde van de stemmen zal oordelen of het dossier aan het openbaar ministerie zal worden overgemaakt. Daardoor kunnen hetzij de groep van de artsen, hetzij een belangrijke ideologische strekking, de vervolging onder controle

me demande vraiment pourquoi tant de personnes s'opposent à quelque chose d'aussi évident. M. Erdman sait pourtant que tant la Fédération des soins palliatifs que les associations de médecins et la commission de la Santé publique soutiennent notre proposition.

04.18 Bart Laeremans (VLAAMS BLOK): La commission de la Santé Publique se borne à mentionner un contact et une concertation avec un expert en soins palliatifs. Quel mal peut-il y avoir à cela?

04.19 Fred Erdman (SP.A): C'est pourquoi nous instaurons une procédure plus lourde; il serait insensé de l'alourdir encore par un filtre palliatif. Le médecin est disculpé, mais on lui impose de se soumettre à un examen de la commission des poursuites.

04.22 Tony Van Parys (CD&V): On fait en sorte que ce soit une commission d'évaluation et non pas le Ministère Public qui soit chargée des poursuites. Cette commission décide à la majorité des deux tiers si un dossier doit être renvoyé au MP. La commission exerce ainsi un

houden.

Ik wil dat ook even communautair vertalen. Als er zich een betwistbare casus van euthanasie voordoet in Diksmuide, Antwerpen, Gent of om het even waar, zullen de Franstaligen dat kunnen blokkeren. Die reële situatie is gecreëerd ten aanzien van het vervolgings- en handhavingsbeleid. U zult zeggen dat het openbaar ministerie altijd zal kunnen vervolgen. Dat is niet het geval, want het monopolie van de informatie ligt bij die evaluatiecommissie. Dat is in het systeem ingebakken, dat op dat vlak verwerpelijk is.

04.23 Fred Erdman (SP.A): Mijnheer Van Parys, ik heb mij voorgenomen om niet in polemieken te vervallen, maar als u het communautair argument in de ene richting gebruikt, moet u dat ook in de andere richting gebruiken. De Vlamingen zullen dus eventueel ook over een dossier uit het Franstalige landsgedeelte moeten oordelen.

Ik kom terug op de verplichtingen die aan de geneesheer worden opgelegd en die uitdrukkelijk in de wet zijn opgenomen. De heer Coveliers heeft daarop reeds gealludeerd. De geneesheer moet overleg met zijn patiënt plegen over zijn verzoek, met hem de eventueel nog resterende therapeutische mogelijkheden bespreken, evenals de mogelijkheden inzake palliatieve zorg. Nu zegt u dat u een tekst van de Federatie Palliatieve Zorg Vlaanderen heeft waarin staat dat de huisartsen niet goed geplaatst zijn omdat zij de essentie en de draagwijdte van de palliatieve zorg niet kennen. Ik zeg u in hoofdletters dat het hier een deontologische verplichting van de geneesheer is om de informatie te verstrekken die hem hier wettelijk wordt opgelegd. Wanneer hij daarover niet beschikt, moet hij deze inwinnen, zich volledig documenteren en eventueel zelfs een beroep op anderen doen. U zegt hier niet dat dezelfde paragraaf begint met onverminderd bijkomende voorwaarden die de arts aan zijn ingrijpen wenst te verbinden. U hebt hier een minimum aan vereisten opgesomd. De arts kan alles doen wat hij nodig en nuttig acht om in deze zaak tot een beslissing te komen en een weergave van zijn besluitvorming in zijn rapport aan de evaluatiecommissie maken.

04.24 Tony Van Parys (CD&V): Wat collega Erdman zegt, stemt niet overeen met het evaluatieverslag van de toepassing van de wet in Nederland. Ik citeer uit een evaluatierapport van de toepassing van de wet in Nederland van Bernardina Wanrooi van de afdeling huishoudgeneeskunde van het Amsterdams medisch centrum: "Volgens het onderzoek van dokter Wanrooi komt een groot deel van de euthanasieverzoeken voort uit een schromelijke onwetendheid over alternatieve pijn- en symptoombestrijding en palliatieve geneeskunde in het algemeen". Dit is de realiteit van de dingen. Daarom beklemtoont professor Distelmans dat de voorafgaande palliatieve consultatie noodzakelijk is omdat zijn vaststelling, maar ook de vaststelling in Nederland is dat de kennis terzake van de huisartsen in het algemeen en de geneesheren in het bijzonder tekortschiet. Op die manier mist men veel kansen om mensen te helpen die men zou kunnen helpen met de palliatieve verzorging.

De **voorzitter:** Wij hebben dit debat al vier tot vijf keer gehad deze namiddag. De heer Valkeniers en uzelf zijn daarop ingegaan.

04.25 Fred Erdman (SP.A): Mijnheer Van Parys, ik denk dat wij

monopole, ce qui signifie que les Francophones pourront continuer à bloquer les dossiers.

04.23 Fred Erdman (SP.A): L'argument communautaire peut s'appliquer dans les deux sens. L'article 3, paragraphe 2, primo, prévoit que le médecin doit s'entretenir avec son patient, lui présenter les thérapies envisageables et discuter avec lui de la possibilité de recourir aux soins palliatifs. Selon la Fédération des Soins Palliatifs, les médecins généralistes ignorent le principe même des soins palliatifs. Dans ce domaine, la déontologie oblige pourtant les médecins à s'informer, à se documenter, et même éventuellement à consulter des tiers.

04.24 Tony Van Parys (CD&V): Ce que vous exposez ne correspond pas au rapport d'évaluation de l'application de la loi aux Pays-Bas. Ce rapport révèle qu'une grande partie des demandes d'euthanasie résulte d'une connaissance insuffisante des soins palliatifs, notamment.

04.25 Fred Erdman (SP.A): Vous

elkaar niet zullen kunnen overtuigen. U kunt mij zeker niet overtuigen met Nederlandse toestanden, zelfs niet vandaag.

De wilsverklaring is daarstraks herhaaldelijk verkeerd geïnterpreteerd als een document dat mogelijkerwijze tot ongelukken zou kunnen leiden, zelfs door wilsonbekwamen. Ik herhaal wat ik daarstraks in mijn onderbreking heb gezegd: het gaat hier niet over wilsonbekwamen, het gaat over mensen die ten gevolge van omstandigheden niet bij bewustzijn zijn en die bovendien de vrije keuze hebben gemaakt om een wilsverklaring in te dienen en te laten registreren en deze op elk ogenblik terug te kunnen herroepen.

Kunnen wij nu geen rekening houden met een deel van de bevolking dat het initiatief neemt om in de toekomst met deze omstandigheden rekening te houden?

Mijnheer de voorzitter, mevrouw en mijnheer de minister, ik denk dat wij zeer grondig gedebatteerd hebben. Ik wil deze uiteenzetting niet beëindigen vooraleer ik getracht heb een antwoord te geven op de opmerking van daarnet van de heer Goutry, maar wellicht zal ik hem niet kunnen overtuigen. Collega Goutry stelt dat er een kloof bestond, aangezien de tekst uit de Senaat ongewijzigd in de Kamer aanvaard moest worden. U was daar vanaf het eerste ogenblik van overtuigd. Als ik mijn oorspronkelijk voorstel vergelijk met het huidige, wijkt het huidige in elk geval op twee fundamentele punten af van het oorspronkelijke.

Het eerste punt is misschien een theoretische benadering. Mevrouw de minister, in het kader van de behandeling van de patiëntenrechten zult u de gelegenheid hebben om de globaliteit van de palliatieve zorg in al haar facetten te benaderen. In mijn voorstel opteerde ik ervoor mij te beperken tot het recht op palliatieve zorg voor iedereen. Ik wou enkel het recht vermelden, zonder verdere uitbouw. In de Senaat heeft men om verschillende redenen gemeend dat men een deelprobleem moest oplossen dat op een bepaalde manier toch zal worden opgenomen in de stroom van de huidige besprekingen, maar de evolutie van de wetgeving is dermate snel dat men nooit kan voorspellen hoe lang een wet zal overleven.

Mijnheer Van Parys, ik kom bij een opmerking die u daarnet hebt gemaakt. In mijn oorspronkelijk voorstel had ik inderdaad het signaleren van elk geval aan het openbaar ministerie ingebouwd. Er was dus niet het tussenschot van de evaluatiecommissie. Ik heb zoals u immers eerbied voor de structuren van dit land. Aan het openbaar ministerie wordt door de grondwetgever de opdracht gegeven om de normen van deze rechtsstaat te doen eerbiedigen. De Senaat heeft met de evaluatiecommissie om redenen van privacy, communicatie en beoordeling die afwijken van een strikt juridische toepassing, een tussenschot ingebouwd. U hebt zich daarover terecht bekommerd. Ik heb u in een debat geantwoord – maar wat zijn mijn antwoorden waard? – dat de volheid van bevoegdheid van het openbaar ministerie door deze tekst geenszins in het gedrang kwam. Men heeft in dat verband een nota van de minister van Justitie laten beoordelen door het college van procureurs-generaal. U kent de brief van de heer Ladrière, waarin hij zeer duidelijk stelt dat de volheid van bevoegdheid van het openbaar ministerie behouden blijft.

U zegt nu dat er geen enkel lid van het openbaar ministerie zal

ne me convaincrez pas en décrivant la situation aux Pays-Bas.

La déclaration de volonté a été à plusieurs reprises mal interprétée aujourd'hui. En l'occurrence, il ne s'agit pas de personnes incapables d'exprimer leur volonté mais de personnes qui ont perdu conscience et qui avaient fait rédiger une déclaration qui peut d'ailleurs à tout moment être révoquée.

M. Goutry affirme que le texte qui nous a été transmis par le Sénat doit être adopté par la Chambre sans la moindre modification. Ce texte diffère en deux points de ma proposition initiale. Celle-ci concernait le droit aux soins palliatifs pour tous. Le texte a été développé plus avant au Sénat dans le but de résoudre un problème ponctuel. En outre, je suggérais de signaler au ministère public tous les cas d'euthanasie par respect pour les structures et les normes de notre Etat de droit. Le Sénat a opté pour un organe intermédiaire: la commission d'évaluation. De cette manière, la plénitude de compétences du ministère public n'est pas remise en question. M. Van Parys affirme déjà que le ministère public n'osera pas poursuivre. Le ministère public conserve une indépendance que nous devons respecter.

durven vervolgen wanneer in een bepaald geval de evaluatiecommissie niet tot een besluit tot doorverwijzen komt.

Dat is de beoordeling van het openbaar ministerie in volle onafhankelijkheid. Indien u en ik daadwerkelijk de bevoegdheid van het openbaar ministerie erkennen, erkennen wij ook zijn onafhankelijkheid. In deze of gene casus zal het openbaar ministerie dus oordelen nadat het kennis heeft van het dossier of het al dan niet tot vervolging zal overgaan. Daardoor maakt het zijn eigen selectie. Indien u zonder meer stelt dat het openbaar ministerie niet zal tussenbeide komen in alle gevallen waarin de commissie oordeelt dat ze niet moet signaleren, dan is dat naar mijn inschatting een inbreuk op de onafhankelijkheid van het openbaar ministerie.

Mijnheer de voorzitter, mevrouw en mijnheer de minister, ik beëindig mijn betoog met een tekst die ik spijtig genoeg alleen in het Frans heb.

De **voorzitter**: Mijnheer Erdman, ik meen dat heer Goutry u wil verhinderen af te ronden en u nog een vraag wil stellen.

04.26 Luc Goutry (CD&V): Mijnheer de voorzitter, ik hoor dat collega Erdman de tribune zal verlaten. Mijnheer Erdman, ik had gehoopt dat u zou antwoorden op mijn vragen in verband met de kloof. Ik zal ze even herhalen want u omzeilt ze. Mijn vraag is doodsimpel. Was de opening er om op basis van debat en wederzijds overleg bepaalde zaken te wijzigen in de ontwerpen? Mocht er aan de teksten al dan niet iets worden veranderd?

04.26 Luc Goutry (CD&V): Vous n'avez toujours pas répondu à la question. Était-il encore possible de modifier des textes?

04.27 Fred Erdman (SP.A): Ik kwam daartoe. Ik citeer even: "De indieners van het voorstel streven ernaar dat het ethisch debat dat in de Senaat is geopend uitmondt in een wet en benadrukken daarbij dat twee essentiële gedachten het hele debat over euthanasie moeten schragen. Euthanasie is alleen denkbaar in een maatschappij die de autonomie van het individu eerbiedigt en tegelijk het leven van elk individu evenzeer beschermt, ongeacht zijn economische en maatschappelijke positie, zijn leeftijd of zijn gezondheidstoestand. Zo moet bijvoorbeeld het weigeren van verzorging om economische redenen nog heftiger worden bestreden als euthanasie of het actief handelen op eigen vrijwillig en volgehouden verzoek mogelijk wordt. Ten slotte spreekt het vanzelf dat de wet niet alle gewetensproblemen en alle situaties in verband met het levenseinde kan regelen. De wet zal de medische sector weliswaar de rechtszekerheid bieden die totnogtoe ontbrak maar de arts blijft hoe dan ook geconfronteerd met een moeilijk af te bakenen verantwoordelijkheid". Mijnheer Goutry, dit was het einde van mijn verantwoording voor mijn voorstel en dit is ook mijn verantwoording waarom de tekst die uit de Senaat is gekomen in mijn ogen beantwoordt aan deze bekommernissen. Naar mijn oordeel zou door wijzigingen komende uit een andere invalshoek de filosofie van het geheel geschaad worden en de constructie – als ik een zo oneerbiedig woord mag gebruiken – die hier is opgebouwd uitgehold worden. Het antwoord dat wij met deze tekst wensten te geven zou uiteindelijk niet meer tot resultaat leiden.

04.27 Fred Erdman (SP.A): Les personnes qui ont déposé le projet souhaitaient que le débat éthique débouche sur une loi. Le texte qui a été transmis par le Sénat répond à mes préoccupations initiales. D'autres modifications porteraient atteinte à la philosophie du texte qui dès lors ne constituerait plus une réponse adéquate.

Je n'ai pas la prétention de pouvoir proposer une solution toute faite au problème de la fin de vie. D'autres que moi ne peuvent davantage avoir cette prétention. Permettez-moi de citer un extrait de *L'Utopie* de Thomas More: "Lorsqu'un mal sans espoir s'ajoute à des tortures perpétuelles, les prêtres et les magistrats viennent trouver le patient et lui exposent qu'une ferme espérance l'autorise à s'évader d'une telle vie ou à permettre aux autres de l'en délivrer, que c'est agir sagement que de mettre fin par la mort à ce

degenen die vandaag ijveren om aan deze tekst wijzigingen aan te brengen en zelfs degenen die deze tekst onvoldoende vinden en hem eventueel willen verwerpen ook de pretentie niet mogen hebben het antwoord op de essentiële vraag van het menselijk lijden bij levenseinde op zak te hebben. Ik citeer tot slot een tekst – weliswaar in het Frans want het was de enige die ik kon vinden – uit 1516 van Thomas More in “Utopia”.

"Lorsqu'un mal sans espoir s'ajoute à des tortures perpétuelles, les prêtres et les magistrats viennent trouver le patient et lui exposent qu'une ferme espérance l'autorise à s'évader d'une telle vie ou à permettre aux autres de l'en délivrer, que c'est agir sagement que de mettre fin par la mort à ce qui a cessé d'être un bien pour devenir un mal et qu'obéir aux conseils, c'est agir le plus pieusement et saintement".

On ne supprime aucun malade sans son assentiment et on ne ralentit pas les soins à l'égard de ceux qui les refusent.

04.28 Yolande Avontroodt (VLD): Mijnheer de voorzitter, ik zou de collega's willen danken omdat ik nu het woord mag nemen.

Collega's, men kan er niet omheen. Het euthanasiedebat heeft een symboolwaarde en symbolen laten vaak ruimte voor een meervoudige uitleg. Als die uitleg handelt over leven en dood, dan betreur ik dat dit zuiver partijpolitiek zou worden ingekleurd. De vraag die moet worden gesteld, is mijns inziens dubbel. De eerste vraag is of dit ontwerp aansluit bij de waardebeleving in onze samenleving. De tweede vraag is of dit ontwerp de waardebeleving in de toekomst zal wijzigen.

Het antwoord op de eerste vraag werd onlangs gegeven in het Europees waardeonderzoek waaraan onder meer Jan Kerkhof heeft deelgenomen. Ik zal hem citeren: "De grootste breuk vindt misschien wel plaats in de tolerantie tegenover euthanasie." Ik heb mijn antwoord op de eerste vraag gevonden en dat heeft collega Erdman ook gezegd. Dit ontwerp sluit aan bij de waardebeleving in onze huidige samenleving.

Het antwoord op de tweede vraag is mijns inziens nog veel belangrijker. Veel leden stellen zich hierover een aantal vragen want indien dit ontwerp echt ingrijpt op de waardebeleving in onze samenleving, dan is het dubbel jammer dat dit ontwerp niet breder wordt gedragen of partijpolitiek wordt gekleurd. Ik vind dit betreurenswaardig en de reden hiervoor is het feit dat euthanasie ook mogelijk wordt gemaakt bij niet-terminale patiënten.

Het principe waaronder deze wet is geschreven, is het zelfbeschikkingsrecht van de persoon. De bepalingen in de wet hebben altijd betrekking op een persoon in de context van een relatie. In de eerste plaats voor de uitvoering van de wet in een arts-patiëntrelatie. Dit ontwerp past net zo goed binnen de wet op de patiëntenrechten.

Als het gaat over leven of dood dan is de term zelfbeschikkingsrecht meer dan elders onomkeerbaar op zijn plaats. Dit wordt door sommige leden vrij duidelijk geformuleerd als "c'est ma mort".

qui a cessé d'être un bien pour devenir un mal et qu'obéir aux conseils, c'est agir le plus pieusement et sagement. On ne supprime aucun malade sans son assentiment et on ne ralentit pas les soins à l'égard de ceux qui les refusent."

04.28 Yolande Avontroodt (VLD): Le débat sur l'euthanasie a une valeur symbolique. Les symboles permettent de multiples explications. Lorsqu'il est question de la vie et de la mort, il est dommage que ces explications aient seulement une couleur politique partisane.

Le parlement devrait réfléchir à deux questions: ce projet est-il conforme aux valeurs de la société et influera-t-il sur les valeurs du futur? La réponse à la première question est, selon moi, affirmative et je me fonde sur une enquête européenne sur les valeurs. Si la réponse à la seconde question est aussi positive, il est alors regrettable que le projet ne repose pas sur une adhésion sociale plus large. La raison en est que l'euthanasie est également rendue possible pour les patients ne se trouvant pas en phase terminale. La loi est greffée sur le droit à l'autodétermination de la personne. Sur certains points, la notion de droit de codécision serait plus appropriée.

La liberté de la personne n'est pas absolue. Le contexte intervient toujours dans les décisions de quelqu'un. L'histoire de chacun est liée à celle des autres.

Wanneer we echter naar de uitvoering en naar de zorgvuldigheidscriteria kijken dan is de term zelfbeslissing, zelfkeuze – zoals collega Erdman het heeft genoemd – of medebeslissingsrecht beter op zijn plaats.

Voor mij is het verzoek om euthanasie van een patiënt bij het levenseinde van een andere orde dan het verzoek van een patiënt die niet binnen afzienbare tijd zal overlijden. Dit heeft voor mij een filosofische basis.

Alles staat in relatie tot alles. Elk individu staat in relatie tot zijn omgeving. Met andere woorden, de context waarin een individu zich bevindt, is altijd medebepalend voor de beslissing van dat individu. Als we dan spreken over een beslissing die een arts op een bepaald ogenblik moet nemen met een context die voor de patiënt per definitie niet is gedefinieerd – de geschiedenis van die patiënt ligt immers nog in de toekomst – dan is het mijns inziens van de arts op dat moment te veel gevraagd om het verzoek van de patiënt te beoordelen in zijn context, in zijn relatie tot zijn omgeving.

Ik weet dat wat ik nu zal zeggen een taal is die zich richt tot het hart. Ieders geschiedenis is verbonden met iedereen. De gedachte dat alles ooit zou eindigen, is voor velen iets om wanhopig van te worden en te vluchten voor de eigen bestemming. Deze situaties kunnen zich binnenkort meer en meer voordoen, als men het menselijk genoom toegankelijk maakt niet alleen voor diagnose, maar ook voor therapie. In deze context wordt de toepassing van euthanasie bij een patiënt die kennelijk niet binnen afzienbare tijd zou overlijden, een onomkeerbaar ingrijpen in zijn geschiedenis en in de geschiedenis van zijn omgeving. Dit is mijns inziens niet de taak van een arts. Hoe verfijnd men het instrument heeft willen ontwikkelen om euthanasie mogelijk te maken, men overschrijdt hier de therapeutische basis van de arts-patiëntrelatie. Als de wereld een en al dreiging is voor de patiënt, is het de taak en de plicht van de geneesheer of de zorgverstreker om het beste van zichzelf te geven. Dit is de zorgcultuur waar ik voor sta en dat is het model dat niet onder druk mag komen te staan. Bij een mens die sterft word je stil. Je wordt overspoeld door de wijsheid en de kracht van de elementen en je gaat je klein voelen. Euthanasie is een instrument dat die kracht zelf uitoefent, ze in handen neemt. Gaat de vraag naar euthanasie in tegen die wil tot leven waartoe de liefde ons aanzet? Ik citeer hier Schopenhauer. Precies daarom, collega's, moest de wetgever hier de perfectie nastreven. In de Kamer is dat volgens mij niet gebeurd. In de Senaat daarentegen heeft men effectief heel veel hoorzittingen georganiseerd. Men is er niet over een nacht ijs gegaan. Dat verdient uiteraard alle waardering. Zoals het inzicht in de Senaat gerijpt is, zoals de voorstellen die aanvankelijk voorlagen ook werden gewijzigd en naar andere voorstellen hebben geleid, zo is het inzicht misschien van een aantal Kamerleden ook gerijpt. Men heeft de kans niet aangegrepen om het voorstel toch te amenderen.

De verantwoordelijkheid van de artsen dan. Ik heb daar reeds bij stilgestaan. Men kan de patiënt niet loskoppelen van die relatie met de arts, omdat de modaliteiten zoals in de wet ingeschreven, hem of haar een heel grote verantwoordelijkheid geven in het beoordelen van subjectieve elementen als het overwogen verzoek en het ondraaglijk lijden.

L'euthanasie en phase non-terminale permet d'intervenir de manière irréversible dans l'histoire d'un patient et de sa famille. Ce n'est pas là la mission d'un médecin. La base thérapeutique de la relation patient-médecin est dépassée. La culture des soins n'est pas suffisamment prise en compte. En présence d'une personne mourante, on est réduit au silence. La grandeur de l'événement nous pénètre. En cas d'euthanasie, on s'empare de cette force même.

Le législateur aurait dû chercher la perfection. Cela n'a pas été le cas à la Chambre. Heureusement, le Sénat ne s'est pas lancé à la légère et les points de vue ont eu le temps de mûrir. Peut-être ce mûrissement s'est-il entre-temps également produit dans l'esprit de certains députés. Malheureusement, nous n'avons pas saisi la chance qui en découlait. Je remercie les membres de la commission de la Santé publique pour le débat de fond qui a permis de dépasser les contingences des partis. L'avis de la commission de la Santé publique et la façon dont la commission de la Justice l'a traité ont permis de dissiper en partie les craintes qu'éprouvaient certaines personnes en institutions de soins. Il est apparu clairement au cours des discussions que le projet ne s'applique pas à la souffrance purement psychique, ni aux personnes démentes.

Ik blijf niet stilstaan bij het advies van de commissie voor de Volksgezondheid. Mevrouw Van de Casteele heeft een zeer zorgvuldig verslag gegeven en ik wens nogmaals alle leden van de commissie te bedanken omdat ze zich zo constructief met de inhoud van het debat hebben beziggehouden en de partijpolitieke grenzen hebben weten te overstijgen.

Dat advies bevat mijns inziens een aantal angsten die leven bij mensen verzorgd in instellingen. De commissie heeft brieven ontvangen van instellingen waar dementerende bejaarden en gehandicapten worden verzorgd, waarin uiting werd gegeven aan de angst, de onduidelijkheid en de onzekerheid die al dan niet terecht bij deze mensen leeft. Ik meen dat het advies van de commissie voor de Volksgezondheid en de wijze waarop de commissie voor de Justitie met dit advies is omgegaan die angst heeft weggenomen. Er werd duidelijk aangetoond dat het wetsontwerp geen betrekking heeft op het zuiver psychisch lijden en op dementerenden. Dit werd mogelijk dank zij het werk in de commissie voor de Volksgezondheid en het antwoord en de duiding die daaraan in de commissie voor de Justitie werd gegeven. Dit heeft ertoe geleid dat die angst voor een stuk kon ombuigen in geruststelling. Dat is althans mijn perceptie terzake.

04.29 Luc Goutry (CD&V): Mijnheer de voorzitter, ik luister geboeid naar het zeer eerlijke betoog van mevrouw Avontroodt. Ik begrijp echter niet goed waarop ze zich baseert om te zeggen dat de commissie voor de Justitie rekening heeft gehouden met het advies van de commissie voor de Volksgezondheid. In de teksten vind ik hierover niets terug. Eens een wetsontwerp is goedgekeurd, blijft alleen de wet over en niets anders dan de wet.

04.29 Luc Goutry (CD&V): Cette intervention honnête et sensible nous rassure quelque peu. Mais sur quels éléments vous basez-vous lorsque vous vous référez à la façon dont la commission de la Justice a traité l'avis? Il n'en reste aucune trace dans le texte. Lorsque la loi est adoptée, plus rien d'autre n'entre en considération.

De **voorzitter:** En de verslagen van de voorbereidende werkzaamheden.

Le **président:** N'oublions pas les travaux préparatoires.

04.30 Luc Goutry (CD&V): Alleen de wet. Waarom werd in de tekst geen rekening gehouden met deze vrees zodat een consensus mogelijk was?

04.30 Luc Goutry (CD&V): Le texte de loi constitue le premier point de référence. Sur quels éléments vous basez-vous quand vous déclarez que les craintes se sont en partie dissipées?

04.31 Yolande Avontroodt (VLD): Mijnheer de voorzitter, ik ben niet de indiener van dit wetsvoorstel. Ik hoop echter dat rekening wordt gehouden met de voorbereidende werken in beide commissies en in de Senaat.

04.31 Yolande Avontroodt (VLD): Le Sénat et la commission de la Santé publique de la Chambre ont pris en considération tous les éléments. Le Sénat a été explicite quant à la garantie que l'euthanasie ne sera pas pratiquée en cas de démence. Selon une enquête publiée dans le *Journal du médecin* et *The Lancet*, aucun médecin ne sera disposé à pratiquer l'euthanasie sur des patients qui ne sont pas en phase

Ik meen dat de angst met betrekking tot de dementerende bejaarden reeds tijdens de besprekingen in de Senaat uitdrukkelijk werd weggenomen. Een ander punt zijn de voorwaarden die worden opgelegd voor euthanasie voor niet-terminale patiënten. Hier gaat het om louter psychisch of louter fysiek lijden. Vooral het woord "of" stoort mij. Het is een van de redenen waarom ik het wetsontwerp niet zal goedkeuren.

Ik heb dus begrip voor de bezorgdheid van de heer Gouty, maar ik deel ze niet omdat ik weet dat de wettekst wat dit punt betreft duidelijk is. Bovendien is uit de enquêtes van de Artsenkrant en The Lancet zeer duidelijk gebleken dat geen artsen bereid zullen zijn euthanasie toe te passen bij niet-terminale patiënten die niet onder de voorwaarden van de wet vallen.

Op dat vlak heb ik zeer veel vertrouwen in het artsencorps. Ik verwijs in deze ook naar professor Distelmans die mij zei dat ik mij geen zorgen hoefde te maken, omdat de artsen toch niet bereid zullen zijn om euthanasie toe te passen op niet-terminale patiënten. In tegenstelling tot u ben ik dus van oordeel dat de zorgvuldigheidsvereisten, die wel in de wet opgenomen zijn, geen aanleiding zullen geven tot misbruiken.

04.32 Danny Pieters (VU&ID): Mijnheer de voorzitter, het is natuurlijk edel om te zeggen dat men er gerust in is, omdat de artsen aan zelfregulering zullen doen en geen euthanasie zullen toepassen op een niet-terminale patiënt. Hoe kan dat echter worden gehandhaafd? De enige manier om dat te handhaven is het optreden van de Orde. Er zal dan echter moeten worden opgetreden voor handelingen die krachtens de wet perfect kunnen. Die oplossing zal het probleem dus verschuiven. De vraag wordt dan: kan de orde al dan niet verbieden wat de wetgever mogelijk heeft gemaakt? U creëert een extra probleem. Uw geruststelling is dus zeer riskant. De enige geruststelling is de aanvaarding van een amendement waarin staat dat euthanasie op niet-terminale patiënten niet kan. Wanneer de huidige tekst aangenomen wordt, zullen er op termijn problemen ontstaan in de artsencorpsen en zullen er ongetwijfeld heel wat vrijbuiters opduiken die aan iedere democratische controle zullen ontsnappen.

04.33 Koen Bultinck (VLAAMS BLOK): Mevrouw Avontroodt, ik spreek u aan als voorzitter van de commissie voor de Volksgezondheid, het Leefmilieu en de Maatschappelijke Vernieuwing. Ik deel uw optimisme niet. Ik vrees dat u te goedgegelovig bent wanneer u ervan uitgaat dat men zich strikt zal houden aan de consensus die in de commissie bereikt was. Als u, terecht, de Artsenkrant aanhaalt en wijst op de massale reactie van de artsen die duidelijk gemaakt hebben dat zij geen vragende partij zijn voor de huidige tekst van het wetsontwerp, kunt u ook niet anders dan besluiten dat amendementen de enige garantie bieden. In de commissie hebben wij allemaal in een constructieve sfeer en met de beste bedoelingen samengewerkt. We moeten echter ook durven te zeggen dat we in de commissie voor de Volksgezondheid met de software bezig geweest zijn en wanneer het harde werk eraan kwam in de commissie voor de Justitie hebben de commissarissen van Volksgezondheid zich laten platwalsen door de oneerbiedige behandeling door die commissie die geen rekening hield met de unanieme adviezen van de commissie voor de Volksgezondheid. Wij zullen dat blijven aanklagen. Dat is hypocrisie in een verheffende trap.

Ik heb voor u persoonlijk en voor uw betoog van vanavond een oneindig respect, laat dat duidelijk zijn, maar u schiet als voorzitter van de commissie voor de Volksgezondheid tekort. Met goede bedoelingen komt men in de politiek niet ver. In de politiek telt alleen de macht om een slechte tekst via amendering te verbeteren. Dat is

terminale et qui ne satisfont pas à toutes les dispositions légales. Le professeur Distelmans partage également ce point de vue et a souhaité me rassurer. La position du CD&V est toute différente puisqu'il estime que les critères de rigueur entraîneront des abus.

04.32 Danny Pieters (VU&ID): Le choix est laissé au médecin. Une telle situation sera-t-elle tenable? L'Ordre des médecins doit donc intervenir à l'égard de médecins qui mettent en pratique ce qui est autorisé par la loi. L'on crée donc un nouveau problème.

04.33 Koen Bultinck (VLAAMS BLOK): Je ne partage pas l'optimisme de Mme Avontroodt. Il ressort des réactions massives des médecins qu'ils ne sont pas demandeurs d'une mauvaise législation en matière d'euthanasie. Ce texte devait dès lors être amendé. En commission de la Santé publique, nous avons collaboré dans un esprit constructif mais nous avons été évincés par la commission de la Justice qui n'a tenu aucun compte de l'avis, rendu à l'unanimité, par la commission de la Santé publique.

essentieel, maar de commissie voor de Volksgezondheid heeft hier spijtig genoeg een kans gemist.

04.34 Yolande Avontroodt (VLD): Mijnheer de voorzitter, ik wenste alleen duidelijk te maken dat een en ander absoluut niet zal leiden tot misbruiken. Er is in het ontwerp ingeschreven dat er na twee jaar een evaluatie komt. Voorzitter Erdman heeft daarstraks over een glazen bol gesproken, ik zal die woorden niet hernemen. De ingebouwde zorgvuldigheidscriteria moeten het terrein rechtszekerheid bieden, maar niet tot angst. De evaluatie zal dat moeten goedmaken.

Vraag mij evenwel niet de bepalingen van de wet te verdedigen, want dat zal ik niet doen. Ik zeg alleen dat er goede zorgvuldigheidscriteria werden ingebouwd die het doemdenken niet verantwoorden. Dat is al wat ik bedoel.

Omtrent de palliatieve filter werd al heel wat gezegd. Ik kan er slechts aan toevoegen dat de palliatieve filter een duidelijker en beter zorgvuldigheids criterium was geweest, vooral voor de patiënt, alsook wat de kwaliteit van de zorg betreft, maar niet, zoals voor sommige leden, een voorwaarde alvorens het verzoek tot euthanasie in te willigen. Ik ben op dat vlak vragende partij vooral omwille van de kwaliteitsvereisten. In Nederland werd men door de Verenigde Naties op de vingers getikt omwille van een te zwakke controle a priori. Welnu, de palliatieve filter is een aanvullende zorgvuldigheid die dit misschien had kunnen voorkomen en die eveneens misschien zou kunnen voorkomen dat België zou worden verweten er een gebrekkige procedure a priori op na te houden. Dat zal de toekomst uitmaken.

Ik ging reeds in op het zuiver psychiatrisch lijden, net als andere collega's trouwens. Men mag evenwel het onderzoek dat plaatsvond niet voorbijgaan. Er werd heel wat wetenschappelijk onderzoek verricht en daaruit blijkt dat wanneer het lijden zo intens is dat het gepaard gaat met een diepe depressie – zoals meestal trouwens – die het verzoek automatisch beïnvloedt. Dat is al wat ik daarover wil zeggen. Dat zijn de criteria die men verstaat onder psychisch onomkeerbaar en niet te lenigen lijden. Dat is voor mij een brug te ver. Euthanasie voor niet-terminale patiënten die zuiver psychisch lijden, dat is voor mij een brug te ver.

Wat betreft de ongeldigheid van de wilsverklaring in bepaalde gevallen meen ik dat het verslag duidelijk is, althans dat hoop ik. In het verslag wordt duidelijk bepaald dat niet kan worden ingegaan op een in een wilsverklaring vastgesteld verzoek tot euthanasie bij dementie.

De zaken zijn anders wat euthanasie bij minderjarigen betreft. Mag ik in dat verband de aandacht van de leden vragen voor het advies van het Kinderrechtencommissariaat. Ik hoorde hier reeds zwaaien met termen zoals ongelijkheid. Welnu, als arts kan men mij er niet van overtuigen dat een ontvoogde minderjarige die ondraaglijk lijdt wel om euthanasie mag verzoeken, terwijl een minderjarige van dezelfde leeftijd die even erg lijdt, maar die volgens het advies van het Kinderrechtencommissariaat wel in staat is om met een oordeelsvermogen een verzoek vrijwillig in te dienen, zulks niet kan. Dat is een van de onrechtvaardigheden die in de wet behouden bleef.

04.34 Yolande Avontroodt (VLD): Je suis convaincue que la loi n'engendrera pas d'abus, comme l'établira l'évaluation prévue dans deux ans. Une série de précautions inscrites dans la loi garantiront la sécurité juridique. Toute attitude exagérément pessimiste est injustifiée. La mise en place d'un filtre palliatif aurait toutefois constitué une amélioration, en particulier dans la perspective de soins de qualité, mais non en tant que condition à l'euthanasie. Peut-être la Belgique sera-t-elle, comme les Pays-Bas, rappelée à l'ordre à ce propos par les Nations Unies.

Pratiquer une euthanasie sur un patient qui n'est pas en phase terminale, c'est aller trop loin. Du reste, le Comité consultatif de bioéthique n'a rendu son avis qu'à propos de patients terminaux.

Je souhaite également renvoyer à l'avis du Commissariat aux droits de l'enfant qui dénonce une discrimination à l'égard des mineurs. En outre, quelles décisions sont-elles possibles dans le cadre de la néonatalogie? L'avenir nous réserve donc bien des défis.

Les pays étrangers et les Nations Unies suivent attentivement l'évolution de la législation belge en matière d'euthanasie. Je ne partage pas l'opinion de ceux qui voient en ce projet une menace. Une belle fin de vie – comme dans ce magnifique poème de Herman Van Veen dans lequel un candidat au suicide décide à chaque fois de continuer à vivre malgré tout, jusqu'à ce qu'il meure naturellement, à un âge vénérable – constitue ma préoccupation majeure.

Ik ben ervan overtuigd dat we nog werk voor de boeg hebben en dat, zoals andere collega's hebben gezegd, nog heel veel medische handelingen bij het levenseinde niet zijn geregeld. Die vragen zeker verder onderzoek.

Ik kom tot de uitdagingen van morgen. De evaluatie van euthanasie bij niet-terminale patiënten, maar vooral de evaluatie van het risico op wat ik onderbehandeling heb genoemd, op het terrein, zijn opdrachten die de evaluatiecommissie die wettelijk gegarandeerd is, niet kan vervullen. Die moeten gebeuren in een goed gefundeerd wetenschappelijk onderzoek inzake het medisch handelen bij het levenseinde. Er zijn immers nog veel onzekerheden op het terrein. Ik verwijs naar de beslissingen in de afdelingen neonatologie, waar men de ouders voor een verscheurende keuze plaatst: moeten zij hun kind al dan niet van de machine laten halen; moeten zij hun kind al dan niet voort laten leven, wetende wat de toekomst van hun kind zal zijn. Dat is de praktijk op het terrein.

Het onderzoek naar het medisch handelen bij het levenseinde moet prospectief worden gevoerd. Mijnheer de voorzitter, mevrouw de minister, collega's, ofwel moet dat in de Kamer gebeuren, ofwel moet er een regeringsinitiatief terzake komen. Dat is ook de vraag van professor Cassiers, die er trouwens op wijst dat het Raadgevend Comité voor Bio-Ethiek alleen advies over euthanasie bij terminale zieken is gevraagd. Er is geen advies over euthanasie bij niet-terminale zieken. Ik denk dat zulks absoluut noodzakelijk is.

Wat de opmerkingen over het buitenland betreft, kan ik alleen maar zeggen dat met ontzettend veel interesse wordt gekeken naar de dag van morgen, als ons land inderdaad zijn euthanasiewet zal hebben. Het punt zal wellicht worden opgenomen in de evaluatie vanwege de Verenigde Naties.

Ik wil mijn betoog beëindigen, mijnheer de voorzitter, met te beklemtonen dat ik mij niet aansluit bij degenen voor wie onderhavig ontwerp een bedreiging is. Ik ben ervan overtuigd dat de noodzaak dat eenieder in zijn waarde blijft tot aan de dood, de bekommernis is die ten grondslag ligt van de voorgestelde wetgeving.

Het antwoord dat mij het meeste vertrouwen geeft, ligt wellicht bij de mens. Ik heb het niet in een ver verleden gezocht. Ik heb het gevonden in een gedicht van Herman Van Veen van de jaren '68, waarmee ik teruggrijp naar mijn inleiding. In mijn inleiding heb ik gezegd dat elke mens in relatie staat tot zijn omgeving. Ik citeer:

“Er was een man die dolgraag zelfmoord wilde plegen, waarom precies, dat was hem zelf niet goed bekend, hij had die drang bij zijn geboorte meegekregen, zoals een ander taalgevoel of zangtalent, en in de lente had hij enkel het verlangen om zich alleen, met groene takken op te hangen. Dat is een tamelijk bescheiden wens nietwaar, een mens zijn lust, dat is zijn leven, zeg ik maar.

Alleen, hij kon het niet meteen, al niet als jongen, toen hij na schooltijd dikwijls aan de spoordijk zat. Och, hij was ziels en zielsgraag voor een trein gesprongen om te vergeten, hij wist niet nauwkeurig wat. Hij wou zijn vader en zijn moeder niet verdrieten en daarom liet hij de gedachte steeds weer schieten. Want een geweten is iets moois, maar als je het hebt dan ben je wel ontzettend zwaar

gehandicapt. Hij nam zich voor zijn ouders' sterven af te wachten en hij had geluk, ze werden geen van beiden oud. Maar zie, een leven wordt bepaald door vreemde krachten en in de tussentijd was hij gewoon getrouwd. Hij had een uitgebreide voorraad slaaptabletten die hij daar telde als de sneeuwling aan kwam zetten. Och, hij kon gemakkelijk bereiken wat hij wou en toch, hij deed het niet, hij had een brave vrouw. En toen die eindelijk gestorven was na jaren, zag hij de kans op zijn verdriet nog steeds niet schoon om zelf die langverbeide haven in te varen. Hij was de vader van een dochter en een zoon. Maar zijn geduld begon zo langzaamaan te slinken. Hij was nu vastbesloten om zich te verdrinken. Hij had de plek al uitgekozen, het was bij de brug. Hij dacht: hier doe ik het en God, maak het toch vlug. Het duurde lang voor hij klaar was met zijn taken, maar toen hij voor zijn kinderen nauwelijks meer bestond, ging hij er op een avond blij een eind aan maken en bij die brug vond hij toen een zieke hond. Hij had dat dier het liefst ter plaatse willen wurgen. Maar neen, hij bleef er tot de laatste snik voor zorgen en het gaf toen eindelijk met tegenzin de geest. Hij dacht: wat gaan ze met hem doen, dat stomme beest? Er was een man die dolgraag zelfmoord wilde plegen, waarom, dat wist hij niet, al zijn er redenen zat. Ik weet er zo al uit mijn hoofd zo'n stuk of negen, al heb ik die aandrang nooit zo sterk gehad. Ach, om iets waar te maken, van zijn liefste dromen, had ieder ander het vast niet zo nauw genomen. Maar hoe dan ook, dat heeft die man dus wel gedaan. Hij is gewoon als ieder ander dood gegaan".

Dat schreef Herman Van Veen en dat is niet de context van het verzoek tot euthanasie. Dat gaat wel over een man die de drang tot zelfmoord ingebakken had.

De vergadering is gesloten.
La séance est levée.

De vergadering wordt gesloten om 19.06 uur.
La séance est levée à 19.06 heures.

BIJLAGE**ANNEXE****PLENUMVERGADERING****SÉANCE PLÉNIÈRE****WOENSDAG 15 MEI 2002****MERCREDI 15 MAI 2002****INTERNE BESLUITEN****DECISIONS INTERNES****INTERPELLATIEVERZOEKEN****DEMANDES D'INTERPELLATION**

Ingekomen

Demandes

1. mevrouw Greta D'Hondt tot de vice-eerste minister en minister van Werkgelegenheid over "de vereenvoudiging van de banenplannen".
(nr. 1269 – verzonden naar de commissie voor de Sociale Zaken)
2. de heer Yves Leterme tot de eerste minister over "de regelmatigheid van de procedure met betrekking tot het toekennen van concessies in het Internationaal Perscentrum".
(nr. 1270 – verzonden naar de commissie voor de Binnenlandse Zaken, de Algemene Zaken en het Openbaar Ambt)
3. de heer Daniel Bacquelaine tot de minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu over "het voorstel van koninklijk besluit tot vaststellen van de normen ter erkenning van samenwerkingsverbanden, groepspraktijken en diensten in de thuisverpleging".
(nr. 1271 – verzonden naar de commissie voor de Volksgezondheid, het Leefmilieu en de Maatschappelijke Hernieuwing)
4. de heer Geert Bourgeois tot de minister van Binnenlandse Zaken over "de toenemende grenscriminaliteit in het zuiden van West-Vlaanderen".
(nr. 1272 – verzonden naar de commissie voor de Binnenlandse Zaken, de Algemene Zaken en het Openbaar Ambt)
5. de heer Gerolf Annemans tot de minister van Justitie over "de ontsnapping van twee gevangenen uit de Antwerpse gevangenis in de Begijnenstraat en een eventuele tweede gevangenis in Antwerpen".
(nr. 1273 – verzonden naar de commissie voor de Justitie)
6. de heer Francis Van den Eynde tot de vice-eerste minister en minister van Mobiliteit en Vervoer over "de gevolgen van het weggaan van de gedelegeerd bestuurder van de NMBS".

1. Mme Greta D'Hondt à la vice-première ministre et ministre de l'Emploi sur "la simplification des plans d'emploi".
(n° 1269 – renvoi à la commission des Affaires sociales)
2. M. Yves Leterme au premier ministre sur "la régularité de la procédure suivie en ce qui concerne l'attribution de concessions au centre international de presse".
(n° 1270 – renvoi à la commission de l'Intérieur, des Affaires générales et de la Fonction publique)
3. M. Daniel Bacquelaine à la ministre de la Protection de la consommation, de la Santé publique et de l'Environnement sur "le projet d'arrêté royal fixant les normes d'agrément des associations, cabinets de groupe et services de soins à domicile".
(n° 1271 – renvoi à la commission de la Santé publique, de l'Environnement et du Renouveau de la Société)
4. M. Geert Bourgeois au ministre de l'Intérieur sur "l'augmentation de la criminalité frontalière dans le sud de la province de Flandre occidentale".
(n° 1272 – renvoi à la commission de l'Intérieur, des Affaires générales et de la Fonction publique)
5. M. Gerolf Annemans au ministre de la Justice sur "l'évasion de deux détenus de la prison d'Anvers, située dans la Begijnenstraat et sur la construction éventuelle d'une seconde prison à Anvers".
(n° 1273 – renvoi à la commission de la Justice)
6. M. Francis Van den Eynde à la vice-première ministre et ministre de la Mobilité et des Transports sur "les conséquences du départ de l'administrateur délégué de la SNCB".

(nr. 1274 – verzonden naar de commissie voor de Infrastructuur, het Verkeer en de Overheidsbedrijven)

7. de heer Pieter De Crem tot de minister van Binnenlandse Zaken over "de Belgische bijdrage tot de Europese Conventie en het gemeenschappelijk asielbeleid".

(nr. 1275 – verzonden naar de commissie voor de Binnenlandse Zaken, de Algemene Zaken en het Openbaar Ambt)

8. mevrouw Greta D'Hondt tot de vice-eerste minister en minister van Werkgelegenheid en tot de minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu over "arbeidsgeneeskunde".

(nr. 1276 – omgewerkt in mondelinge vraag)

9. mevrouw Greta D'Hondt tot de vice-eerste minister en minister van Werkgelegenheid over "internationaal huispersoneel".

(nr. 1277 – verzonden naar de commissie voor de Sociale Zaken)

10. de heer Gerolf Annemans tot de eerste minister over "de procedure van toekenning van concessies in het Internationaal Perscentrum en de rol van de eerste minister in deze procedure".

(nr. 1278 – verzonden naar de commissie voor de Binnenlandse Zaken, de Algemene Zaken en het Openbaar Ambt)

11. mevrouw Simonne Creyf tot de eerste minister over "de problematiek van de jonge piloten van de 9de promotie SFA".

(nr. 1279 – verzonden naar de commissie voor de Infrastructuur, het Verkeer en de Overheidsbedrijven)

12. de heer Servais Verherstraeten tot de minister van Telecommunicatie en Overheidsbedrijven en Participaties, belast met Middenstand, over "de houding van de regering ten aanzien van de toekomst van de NV Sobelair".

(nr. 1280 – verzonden naar de commissie voor de Infrastructuur, het Verkeer en de Overheidsbedrijven)

(n° 1274 – renvoi à la commission de l'Infrastructure, des Communications et des Entreprises publiques)

7. M. Pieter De Crem au ministre de l'Intérieur sur "la contribution de la Belgique à la Convention européenne et la politique d'asile commune".

(n° 1275 – renvoi à la commission de l'Intérieur, des Affaires générales et de la Fonction publique)

8. Mme Greta D'Hondt à la vice-première ministre et ministre de l'Emploi et à la ministre de la Protection de la consommation, de la Santé publique et de l'Environnement sur "la médecine du travail".

(n° 1276 – transformée en question orale)

9. Mme Greta D'Hondt à la vice-première ministre et ministre de l'Emploi sur "le personnel de maison international".

(n° 1277 – renvoi à la commission des Affaires sociales)

10. M. Gerolf Annemans au premier ministre sur "la procédure d'attribution de certaines concessions au centre international de presse et le rôle du premier ministre dans cette procédure".

(n° 1278 – renvoi à la commission de l'Intérieur, des Affaires générales et de la Fonction publique)

11. Mme Simonne Creyf au premier ministre sur "la problématique des jeunes pilotes de la 9e promotion SFA".

(n° 1279 – renvoi à la commission de l'Infrastructure, des Communications et des Entreprises publiques)

12. M. Servais Verherstraeten au ministre des Télécommunications et des Entreprises et Participations publiques, chargé des Classes moyennes, sur "l'attitude du gouvernement en ce qui concerne l'avenir de la SA Sobelair".

(n° 1280 – renvoi à la commission de l'Infrastructure, des Communications et des Entreprises publiques)

VOORSTELLEN

Belangenconflict

De heer Jean-Jacques Viseur heeft ingediend, met toepassing van artikel 57 van het Reglement, een voorstel van resolutie tot opwerping van een belangenconflict inzake de bevoegdheidsverdeling in verband met de algemeen verbindend verklaring van de collectieve arbeidsovereenkomsten (CAO'S) gesloten in gemeenschaps- en gewestaangelegenheden.

PROPOSITIONS

Conflit d'intérêts

M. Jean-Jacques Viseur a déposé, en application de l'article 57 du Règlement, une proposition de résolution soulevant un conflit d'intérêts en matière de répartition de compétences pour déclarer obligatoires les conventions collectives de travail (CCT) conclues dans des matières de compétence régionale ou communautaire.

Verzonden naar de commissie voor de Herziening van de Grondwet en de Hervorming van de Instellingen

Renvoi à la Commission de la Révision de la Constitution et de la Réforme des Institutions

Toelating tot drukken

Autorisation d'impression

1. Wetsvoorstel (de heer Yvan Mayeur en mevrouw Colette Burgeon) tot wijziging van de wet van 4 januari 1974 betreffende de feestdagen en het koninklijk besluit van 18 april 1974 tot bepaling van de algemene wijze van uitvoering van de wet van 4 januari 1974 betreffende de feestdagen, teneinde van 8 mei een wettelijke feestdag te maken (nr. 1800/1).

2. Voorstel van resolutie (de dames Kristien Grauwels en Géraldine Pelzer-Salandra en de heren Lode Vanoost, André Frédéric en Daan Schalck) ter bevordering van de verkeersveiligheid door middel van de herwaardering van de verkeerspolitie (nr. 1802/1).

3. Wetsvoorstel (de heer Arnold Van Aperen) tot wijziging van de wet van 7 december 1998 tot organisatie van een geïntegreerde politiedienst, gestructureerd op twee niveaus, wat de gedeeltelijke doorstorting van de opbrengst van verkeersboetes aan de politiezones betreft (nr. 1803/1).

4. Voorstel van bijzondere wet (de heren Gerolf Annemans, Koen Bultinck, Bart Laeremans, Jan Mortelmans, Luc Sevenhans en Francis Van den Eynde) tot wijziging van artikel 6 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen wat de spoorwegen betreft (nr. 1804/1).

5. Wetsvoorstel (de heren Claude Eerdeken en Jacques Chabot) tot wijziging van de wet van 25 juni 1992 op de landverzekeringsovereenkomst wat de levensverzekering in het kader van een stelsel van gemeenschap van goederen betreft (nr. 1805/1).

6. Wetsvoorstel (de heren Hugo Coveliers, Claude Eerdeken, Daniel Bacquelaïne, Dirk Van der Maelen, mevrouw Muriel Gerkens en de heer Jef Tavernier) tot wijziging van het kieswetboek, de wet van 4 juli 1989 betreffende de beperking en de controle van de verkiezingsuitgaven voor de verkiezingen van de federale Kamers, de financiering en de open boekhouding van de politieke partijen, de wet van 11 april 1994 tot organisatie van de geautomatiseerde stemming, evenals de wet van 3 juli 1971 tot indeling van de leden van de wetgevende Kamers in taalgroepen en houdende diverse bepalingen betreffende de Cultuurraden voor de Nederlandse Cultuurgemeenschap en voor de Franse Cultuurgemeenschap (nr. 1806/1).

1. Proposition de loi (M. Yvan Mayeur et Mme Colette Burgeon) modifiant la loi du 4 janvier 1974 relative aux jours fériés et l'arrêté royal du 18 avril 1974 déterminant les modalités générales d'exécution de la loi du 4 janvier 1974 relatives aux jours fériés en vue d'instaurer un jour férié légal le 8 mai (n° 1800/1).

2. Proposition de résolution (Mmes Kristien Grauwels et Géraldine Pelzer-Salandra et MM. Lode Vanoost, André Frédéric et Daan Schalck) relative au renforcement de la sécurité routière par une revalorisation de la police de la circulation (n° 1802/1).

3. Proposition de loi (M. Arnold Van Aperen) modifiant la loi du 7 décembre 1998 organisant un service de police intégré, structuré à deux niveaux, en ce qui concerne le reversement partiel du produit d'amendes routières aux zones de police (n° 1803/1).

4. Proposition de loi spéciale (MM. Gerolf Annemans, Koen Bultinck, Bart Laeremans, Jan Mortelmans, Luc Sevenhans et Francis Van den Eynde) modifiant l'article 6 de la loi spéciale du 8 août 1980 de réformes institutionnelles, en ce qui concerne les chemins de fer (n° 1804/1).

5. Proposition de loi (MM. Claude Eerdeken et Jacques Chabot) modifiant, en ce qui concerne l'assurance vie dans le cadre d'un régime de communauté de biens, la loi du 25 juin 1992 sur le contrat d'assurance terrestre (n° 1805/1).

6. Proposition de loi (MM. Hugo Coveliers, Claude Eerdeken, Daniel Bacquelaïne, Dirk Van der Maelen, Mme Muriel Gerkens et M. Jef Tavernier) modifiant le code électoral, la loi du 4 juillet 1989 relative à la limitation et au contrôle des dépenses électorales engagées pour les élections des chambres fédérales, ainsi qu'au financement et à la comptabilité ouverte des partis politiques, la loi du 11 avril 1994 organisant le vote automatisé, ainsi que la loi du 3 juillet 1971 relative à la répartition des membres des chambres législatives en groupes linguistiques et portant diverses dispositions relatives aux conseils culturels pour la communauté culturelle française et pour la communauté culturelle néerlandaise (n° 1806/1).

7. Wetsvoorstel (de heer Hugo Coveliers) tot wijziging van de wet van 23 maart 1989 betreffende de verkiezing van het Europees Parlement en de wet van 19 mei 1994 betreffende de verkiezingsuitgaven voor de verkiezing van het Europees Parlement (nr. 1807/1).

8. Wetsvoorstel (mevrouw Greta D'hondt) tot aanvulling van artikel 8 van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders (nr. 1810/1).

7. Proposition de loi (M. Hugo Coveliers) modifiant la loi du 23 mars 1989 relative à l'élection du Parlement européen et la loi du 19 mai 1994 relative à la limitation et au contrôle des dépenses électorales engagées pour l'élection du Parlement européen (n° 1807/1).

8. Proposition de loi (Mme Greta D'hondt) complétant l'article 8 de l'arrêté-loi du 28 décembre 1944 concernant la sécurité sociale des travailleurs (n° 1810/1).

MEDEDELINGEN

SENAAT

Evocatie

Bij brief van 8 mei 2002 deelt de Senaat mee dat hij op 8 mei 2002, met toepassing van artikel 78 van de Grondwet, het wetsontwerp betreffende de sluiting van ondernemingen, heeft geëvoceerd (nr. 1687/5).

Ter kennisgeving

REGERING

Ingediend wetsontwerp

De regering heeft het wetsontwerp tot regeling van de bijzondere rechten verbonden aan de bijzondere aandelen ten voordele van de Staat in de n.v. DISTRIGAS en de n.v. FLUXYS (nr. 1801/1) (aangelegenheid zoals bedoeld in artikel 78 van de Grondwet) ingediend.

De spoedbehandeling werd door de regering gevraagd bij toepassing van artikel 80 van de Grondwet.

Verzonden naar de commissie voor het Bedrijfsleven, het Wetenschapsbeleid, het Onderwijs, de nationale wetenschappelijke en culturele Instellingen, de Middenstand en de Landbouw

Verslag

Bij brief van 14 mei 2002 zendt de minister van Binnenlandse Zaken, overeenkomstig artikel 57/28 van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, het jaarverslag 2000 van de commissaris-generaal voor de vluchtelingen en de staatlozen over.

Ingediend ter griffie, in de bibliotheek en verzonden naar de commissie voor de Binnenlandse Zaken, de Algemene Zaken en het Openbaar Ambt

COMMUNICATIONS

SENAT

Evocation

Par message du 8 mai 2002, le Sénat informe qu'il a évoqué, en application de l'article 78 de la Constitution, le 8 mai 2002, le projet de loi relatif aux fermetures d'entreprises (n° 1687/5).

Pour information

GOUVERNEMENT

Dépôt d'un projet de loi

Le gouvernement a déposé le projet de loi portant réglementation des droits spéciaux attachés aux actions spécifiques au profit de l'Etat dans la s.a. DISTRIGAZ et la s.a. FLUXYS (n° 1801/1) (matière visée à l'article 78 de la Constitution).

L'urgence a été demandée par le gouvernement conformément à l'article 80 de la Constitution.

Renvoi à la commission de l'Economie, de la Politique scientifique, de l'Education, des Institutions scientifiques et culturelles nationales, des Classes moyennes et de l'Agriculture

Rapport

Par lettre du 14 mai 2002, le ministre de l'Intérieur transmet, conformément à l'article 57/28 de la loi du 15 décembre 1980 sur l'accès au territoire, le séjour, l'établissement et l'éloignement des étrangers, le rapport annuel 2000 du commissaire général aux Réfugiés et aux Apatrides.

Dépôt au greffe, à la bibliothèque et renvoi à la commission de l'Intérieur, des Affaires générales et de la Fonction publique

ARBITRAGEHOF**COUR D'ARBITRAGE****Beroepen tot vernietiging****Recours en annulation**

Met toepassing van artikel 76 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof geeft de griffier van het Arbitragehof kennis van:

- het beroep tot vernietiging van artikel 7 van de wet van 10 augustus 2001 houdende hervorming van de personenbelasting, ingesteld door P. Van Den Broecke en anderen;
(rolnummer: 2393)

- het beroep tot vernietiging en de vordering tot schorsing van artikel 25 van de wet van 14 januari 2002 houdende maatregelen inzake gezondheidszorg, ingesteld door B. Meeus; de beschikking tot bepaling van de dag van de terechtzitting voor het debat over de vordering tot schorsing op 29 mei 2002.

(rolnummer: 2404)

Met toepassing van artikel 76 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof geeft de griffier van het Arbitragehof kennis van het beroep tot vernietiging en de vordering tot schorsing van de wet van 22 maart 2002 houdende wijziging van de wet van 21 maart 1991 betreffende de hervorming van sommige economische overheids-bedrijven, in het bijzonder van artikel 7, §§ 5 en 7, van voornoemde wet van 22 maart 2002, ingesteld door de Algemene Centrale der Openbare Diensten; de beschikking tot bepaling van de dag van de terechtzitting voor het debat over de vordering tot schorsing op 30 mei 2002.

(rolnummer: 2410)

*Ter kennisgeving***Prejudiciële vraag**

Met toepassing van artikel 77 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof, geeft de griffier van het Arbitragehof kennis van de prejudiciële vraag betreffende artikel 28, § 3, tweede lid, van de wet van 28 december 1992 houdende fiscale, financiële en diverse bepalingen, en artikel 244, 2°, van het Wetboek van de inkomstenbelastingen 1992, gesteld door het hof van beroep te Brussel bij arrest van 15 maart 2002 inzake H. Driane tegen de Belgische Staat.

(rolnummer: 2396)

*Ter kennisgeving***JAARVERSLAG**

Controlecomité voor de Elektriciteit en het Gas

En application de l'article 76 de la loi spéciale du 6 janvier 1989 sur la Cour d'arbitrage, le greffier de la Cour d'arbitrage notifie:

- le recours en annulation de l'article 7 de la loi du 10 août 2001 portant réforme de l'impôt des personnes physiques, introduit par P. Van Den Broecke et autres;
(n° du rôle: 2393)

- le recours en annulation et la demande de suspension de l'article 25 de la loi du 14 janvier 2002 portant des dispositions en matière de soins de santé, introduits par B. Meeus; l'ordonnance de fixation du jour de l'audience pour les débats sur la demande de suspension au 29 mai 2002.

(n° du rôle: 2404)

En application de l'article 76 de la loi spéciale du 6 janvier 1989 sur la Cour d'arbitrage, le greffier de la Cour d'arbitrage notifie le recours en annulation et la demande de suspension de la loi du 22 mars 2002 portant modification de la loi du 21 mars 1991 portant réforme de certaines entreprises publiques économiques, en particulier de l'article 7, §§ 5 et 7, de la loi du 22 mars 2002 précitée, introduits par la Centrale générale des services publics; l'ordonnance de fixation du jour de l'audience pour les débats sur la demande de suspension au 30 mai 2002.

(n° du rôle: 2410)

*Pour information***Question préjudicielle**

En application de l'article 77 de la loi spéciale du 6 janvier 1989 sur la Cour d'arbitrage, le greffier de la Cour d'arbitrage notifie la question préjudicielle concernant l'article 28, § 3, alinéa 2, de la loi du 28 décembre 1992 portant des dispositions fiscales, financières et diverses, et l'article 244, 2°, du Code des impôts sur les revenus 1992, posée par la cour d'appel de Bruxelles par arrêt du 15 mars 2002 en cause de H. Driane contre l'Etat belge.

(n° du rôle: 2396)

*Pour information***RAPPORT ANNUEL**

Comité de contrôle de l'électricité et du gaz

Bij brief van 7 mei 2002 zendt de secretaris-generaal van het Controlecomité voor de Elektriciteit en het Gas het jaarverslag 2001 van het Controlecomité over.

Verzonden naar de commissie voor het Bedrijfsleven, het Wetenschapsbeleid, het Onderwijs, de nationale wetenschappelijke en culturele Instellingen, de Middenstand en de Landbouw

Par lettre du 7 mai 2002, le secrétaire général du Comité de contrôle de l'électricité et du gaz transmet le rapport annuel 2001 du Comité de contrôle.

Renvoi à la commission de l'Economie, de la Politique scientifique, de l'Education, des Institutions scientifiques et culturelles nationales, des Classes moyennes et de l'Agriculture